

HÂFİZ-I ŞİRAZÎ'NİN GAZELLERİNDE

TEŞBİH SANATI

Gamze ERDEM

Yüksek Lisans Tezi

Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY

2014

Her Hakkı Saklıdır

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FARS DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Gamze ERDEM

HÂFİZ-I ŞİRAZÎ'NİN GAZELLERİNDE TEŞBİH SANATI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY

ERZURUM – 2014

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

06/06/2014

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Hâfız-ı Şirazi'nin Gazellerinde Teşbih Sanatı" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
 Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
 Tezimin/Raporumun .3... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

06/06/2014

Gamze ERDEM

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

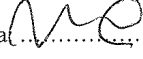

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY'ın danışmanlığında, Gamze ERDEM tarafından hazırlanan bu çalışma 06 / 06 / 2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Orhan BAŞARAN

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Yasemin YAYLALI

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 06 / 06 / 2014

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET	III
ABSTRACT.....	IV
KISALTMALAR DİZİNİ	V
ÖNSÖZ.....	VI
GİRİŞ	1
A.X.-XIV. YÜZYILLARDA İRAN EDEBİYATI.....	1
B.HÂFİZ-I ŞİRAZÎ'NİN HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

TEŞBİH SANATI

1.1.TEŞBİHİN TANIMI	11
1.1.1. TEŞBİHİN ÇEŞİTLERİ /اقسام تشبيهه.....	13
1.1.1.1. Teşbîh-i Hissî ve Gayr-i Hissî تشبيهه حسى (محسوس) و غير حسى (عقلى/معقول).....	13
1.1.1.1.1. Teşbîh-i Hissî/Somut Teşbih/تشبيهه حسى.....	13
1.1.1.1.2. Teşbîh-i Gayr-i Hissî (aklî)/Soyut Teşbih/تشبيهه غير حسى.....	13
1.1.1.1.3. Teşbîh-i Mahsus be Ma'kûl/تشبيهه محسوس به معقول.....	14
1.1.1.1.4. Teşbîh-i Ma'kûl be Mahsus/تشبيهه معقول به محسوس.....	14
1.1.1.2. Vehmî (kuramsal) ve Hayalî Teşbih/تشبيهه وهمى و خيالى.....	14
1.1.1.2.1. Teşbîh-i Vehmî:.....	14
1.1.1.2.2. Teşbîh-i Hayalî:.....	15
1.1.1.3. Teşbîh-i Müfret ve Mürekkep/تشبيهه مفرد و مركب.....	15
1.1.1.3.1. Tekilin Tekile Benzetilmesi/تشبيهه مفرد به مفرد.....	15
1.1.1.3.2. Bileşiğin Bileşiğe Benzetilmesi/تشبيهه مركب به مركب.....	16
1.1.1.4. Teşbîh-i Mutlak/تشبيهه مطلق.....	16
1.1.1.5. Teşbîh-i Meşrût veya Mukayyet/تشبيهه مشروط يا مقيد.....	17
1.1.1.6. Teşbîh-i Aks veya Maklûb/تشبيهه عكس يا مقلوب.....	17
1.1.1.7. Teşbîh-i Tafzîl/تشبيهه تفضيل.....	17
1.1.1.8. Teşbîh-i Cem'/تشبيهه جمع.....	17
1.1.1.9. Teşbîh-i Muzmer/تشبيهه مضمير.....	18
1.1.1.10. Teşbîh-i Tesviye/تشبيهه تسويه.....	18

1.1.1.11. Teşbîh-i Melfûf/تشبيه ملفوف	18
1.1.1.12. Teşbîh-i Mefrûk/تشبيه مفروق	19
1.1.1.13. Teşbîh-i Kinâye (تشبيه كنايه) / (تشبيه مكنى)	19
1.1.1.14. İzâfe-i Teşbîhî/اضافة تشبيهی	20
1.1.1.14.1. İzâfe-i Telmîhî/اضافة تلمیحی	21
1.1.1.14.2. İzâfe-i Sembolîk/اضافة سمبلیک	21

İKİNCİ BÖLÜM

HÂFİZ-I ŞİRAZÎ'NİN GAZELLERİNDE TEŞBİH SANATI

2.1. TEŞBÎH-İ HİSSÎ VE GAYR-İ HİSSÎ	23
2.1.1. Teşbîh-i Hissî/Somut Teşbih/تشبيه حسی	23
2.1.2. Teşbîh-i Mahsûs be Ma'kûl/تشبيه محسوس به معقول	25
2.1.3. Teşbîh-i Ma'kûl be Mahsûs/تشبيه معقول به محسوس	26
2.2. HAYALÎ TEŞBÎH/تشبيه خیالی	27
2.3. TEŞBÎH-İ MÜFRET VE MÜREKKEP/تشبيه مفرد و مرکب	28
2.3.1. Tekilin Tekile Benzetilmesi	28
2.3.2. Bileşğin Bileşiğe Benzetilmesi	29
2.4. TEŞBÎH-İ TESVİYE/تشبيه تسویه	30
2.5. TEŞBÎH-İ MUTLAK/تشبيه مطلق	31
2.6. TEŞBÎH-İ MEŞRÛT/تشبيه مشروط یا مقید	84
2.7. İZÂFE-İ TEŞBÎHÎ/اضافة تشبيهی	88
SONUÇ	185
KAYNAKÇA	186
DİZİN	187
ÖZGEÇMİŞ	190

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HÂFİZ-I ŞİRAZÎ'NİN GAZELLERİNDE TEŞBİH SANATI

Gamze ERDEM

Tez Danışman: Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY

2014, Sayfa:199

Jüri: Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY (Danışman)

Doç. Dr. Orhan BAŞARAN

Yrd. Doç. Dr. Yasemin YAYLALI

Hâce Şemsuddin Muhammed Hâfız-ı Şirazî, on dördüncü yüzyılda yaşamış İranlı ünlü şairlerdendir. Şiraz'da doğmuştur. Dünyanın en güzel şiir söyleyen büyük şairlerinden kabul edilir.

Hâfız, küçük yaşta babasını kaybetti. İlköğreniminden sonra çeşitli ilimlerle meşgul oldu ve Şiraz'da çağın bilginlerinden ve edebiyatçılarından dersler aldı; dini ve edebi eserleri okudu. Kur'ân-ı Kerîm'i ezberledi ve muhtemelen hafız olması nedeniyle "Hâfız" mahlâsını kullandı. Onun hikmet ve irfanda sergilediği üstünlük ve bu ilimleri en güzel ve en ince ifadelerle beyan etmesi, kendisini ve şiirlerini herkesçe kabul gören bir hale getirdi. Onun belli başlı özelliği, irfan ve hikmet manalarını en güzel ve en doğru biçimde ifade etmesidir. Şair kâh her beyitte kâh her mısrada ince bir konuya temas etmiş, yeni olmayan şairlik üslubunu mükemmelleştirerek, ona en güzel şeklini kazandırmıştır.

Bu çalışma, bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında X.-XIV. yüzyıllarda İran edebiyatı genel hatlarıyla ifade edildikten sonra Hâfız-ı Şirazî'nin hayatı ve edebî kişiliği anlatılmıştır. Birinci bölümde teşbih sanatı ve türleri hakkında genel bilgi verilmiş, ikinci bölümde ise Hâfız'ın gazellerindeki teşbih türleri tespit edilip Türkçe çevirileri verilerek açıklamaları yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hâfız-ı Şirazî, Divân, Gazel, Teşbih sanatı.

ABSTRACT
MASTER THESIS
ART OF SIMILE IN GHAZALIYAT OF HĀFEZ-E SHIRAZĪ
Gamze ERDEM
Advisor: Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY
2014, Pages:199
Jury: Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY (Advisor)
Assoc. Prof. Dr. Orhan BAŞARAN
Assist. Prof. Dr. Yasemin YAYLALI

Khawāja Shams-ud-Dīn Muhammad Hāfez-e Shirazī is the one of the most famous poetry who lived in Iran in fourteenth centuries. His poems are the best between the other poetries' poems.

He lost his father in his early ages and after his first education he interested in lots of science. He got lessons from the famous scientists of his period. He studied works of religious and literary. He memorised the Koran and very likely to memorised the Koran he used the penname of "Hāfiz". His enormous knowledge and success in this field lead him to be accepted as a good poetry. The most important characteristic of his is to express the meanings of visdoms in a good way.

This study consists of an introduction and two sections. In the introduction part, Persian literature from the 10th to 14th century is outlined in general terms and then Hāfez-e Shirazī's life and his eternal personality are described. In the first section, general information is provided about the art of simile and its types and in the second section the types of simile in Hāfez's ghazals are identified and expressed by providing their Turkish translations.

Key Words: Hāfez-e Shirazī, Diwān, Ghazal, Art of Simile.

KISALTMALAR DİZİNİ

Bkz.	: Bakınız
b.	: İbn
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
hş.	: Hicrî-Şemsî
Hz.	: Hazreti
Nşr.	: Neşreden
s.	: Sayfa
yy.	: Yüzyıl

ÖNSÖZ

Hâce Şemsuddin Muhammed Hâfız-ı Şirazî, on dördüncü yüzyılda Şiraz kentinde doğdu. Babası Bahâeddin'i kaybettiğinde henüz küçük yaşta olan Şemsuddin Muhammed, o dönemde annesiyle kaldı ve ailesinin geçimini sağladı. İlme olan düşkünlüğü onu okumaya sevketti ve çeşitli ilimlerle meşgul oldu; Şiraz'da çağın bilginlerinden ve edebiyatçılarından ders aldı, dinî ve edebî eserleri okudu. Kur'ân-ı Kerîm'i ezberledi ve bu bilgisi yer yer şiirlerine de yansıdı. Kur'ân-ı Kerîm'i ezbere bilmesinden dolayı kendisine "Hâfız" mahlasını seçti.

Hâfız'ın yaşadığı dönemde Şiraz kenti siyasî açıdan pek sakin değildi, fakat edebiyat ve ilim yönünden İran'ın ve İslam dünyasının önemli kentlerindendi. Hâfız böyle bir ortamda yetişti ve zatî dehası, yeteneği ve hassasiyeti sonucunda kısa sürede Fars diyarında biriken büyük ilmî ve fikrî hareketin öncüsü oldu.

Hâfız'ın hikmet ve irfanda sergilediği üstünlük ve bu ilimleri en güzel ve en ince ifadelerle beyan etmesi, kendisini ve şiirlerini herkesçe kabul gören bir hale getirmiştir. Her türlü irfanî, ahlâkî ve felsefî mazmunları içeren gazellerinde çeşitli vezinler kullanmış, birçok edebî sanata yer vermiş; ancak mana ve ifadeyi bozmamıştır.

Hâfız'ın kelimasının belli başlı özelliği, irfan ve hikmet manalarını en güzel ve en doğru biçimde ifade etmesidir. Şair kâh her beyitte kâh her mısrada ince bir konuya temas etmiş, bu yeni olmayan şairlik üslubunu mükemmelleştirerek, ona en güzel şeklini kazandırmıştır.

Şiirlerini besleyen Arapça özellikle Cahiliye dönemi Arap şiiri, kelim, hadis, fıkıh ve tasavvuf kaynakları da hem eğilimlerini, hem de bilgisini aydınlatmaya yeterlidir. Şiirlerinde duygu, düzen ve uyum öğeleri egemendir. Dize ve beyitler anlam bakımından bütünlük gösterir.

Hâfız'ın divânına çok sayıda şerh yazılmıştır. Onun divânı bir çeşit fal veya niyet kitabı olarak da değerlendirilmiştir. Bilinmeyen veya görülmeyen sırlara tercüman olduğu için kendisine "Lisânü'l-gayb" ve "Tercümânü'l-esrâr" lakapları verilmiştir.

Hâfız'ın, 495 gazelden oluşan şiirlerinde toplam 992 beyitte teşbih sanatına yer verdiği bazı beyitlerinde birden çok sanat tespit edilmiş ve ayrı başlıklar altında gösterilmiştir. Bunlar; 544 adet izâfe-i teşbîhi, 193 adet teşbîh-i mutlak, 16 adet teşbîh-i

meşrût, 74 adet teşbîh-i hissî, 4 adet teşbîh-i mahsûs be ma‘kûl, 22 adet teşbîh-i ma‘kûl be mahsûs, 124 adet teşbîh-i müfret, 13 adet teşbîh-i mürekkep ve 2 adet teşbîh-i tesviye sanatlarıdır.

Bu çalışma, bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında X.-XIV. yüzyıllarda İran edebiyatı genel hatlarıyla ifade edildikten sonra Hâfız-ı Şirazî'nin hayatı ve edebî kişiliği anlatılmıştır. Birinci bölümde teşbih sanatı ve türleri hakkında genel bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise Hâfız'ın gazellerindeki teşbih türleri tespit edilip Türkçe çevirileriyle birlikte sanatın geçtiği yerler koyu harflerle yazılmış ve birçok yerde sanatla ilgili açıklamalar yapılmıştır. Çalışmada Muhammed Rızâ Berzger-i Hâlıkî tarafından neşredilen *Şâh-ı Nebât-ı Hâfız* (Tahran 1382 hş.) adlı kitaptaki gazeller esas alınmıştır. Beyitlerin Türkçe çevirilerinde ise Hicabi Kırlangıç'ın Türkçeye çevirdiği *Hafız Divânı*'ndan (İstanbul 2013) faydalanılmıştır.

Çalışmama bilgi ve tecrübeleriyle değerli katkılarda bulunan danışman hocam Prof. Dr. Veyis Değirmençay'a ve emeklerini esirgemeyen diğer hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Erzurum - 2014

Gamze ERDEM

GİRİŞ

A.X.-XIV. YÜZYILLARDA İRAN EDEBİYATI

İran'ın X. yüzyıl ile XI. yüzyılın ilk yarısındaki dönemi, Fars edebiyatının yükseliş döneminin başlangıcı olmasıyla birlikte bu dilin en önemli edebî dönemlerinden de sayılır. Bu dönemde Firdevsî ve Unsurî gibi şairlerin üstadı olan şahsiyetler yaşamışlar; başka birçok şair de Fars edebiyatı tarihinde özel bir üne ve dereceye sahip olmuşlardır.¹

X. yüzyıl ile XI. yüzyılın ilk yarısı, büyük şairlerin varlığı ve farklı türdeki şiirlerin revaç bulmasıyla süslenmiştir. Şairlerin sayısının artışı, bu dönemin genel özelliklerinden birisidir. Derî Farsçası şiiri alanının yaklaşık olarak İran'ın doğu bölgesi sınırlarını geçmemiş olması ve XII. yüzyıldaki gibi henüz İran'ın her tarafında şair ve yazarlar çıkmamış olmasıyla birlikte isimleri ulaşan şair ve yazarların sayısı çok fazladır. Bu dönemde çeşitli konular hakkındaki şiirlerin çokluğu da dikkate değerdir.²

En önemli hamasî şiir dönemi bu devirdir. Millî kahramanlıklarının yükselişi öyle bir derecededir ki İran'ın en önemli kahramanlık eserleri ve dünyanın en iyi millî hamaselerinden birisi olan Firdevsî'nin *Şâhnâme*'si, bu dönemlerde meydana gelmiştir. Bu dönemde Mes'ûd-i Mervezî, Dakîkî ve büyük üstad Firdevsî, hamase konusundaki eserlerini meydana getirmişler ve mensur kahramanlık ve millî destanların nazmını yaygınlaştırmışlardır. Bu dönemin sonunda şairler, derin boyutlu anlamlar çıkarmaya ve ilk defa kullanılan mazmunları ve ender teşbihleri getirmeye yönelmişlerdir.³

XIII. ve XIV. yüzyıllarda Fars edebiyatının durumu bu dönemdeki diğer ilimler gibi önceki dönemle tamamen farklılık arz eder. Bu dönemi genel olarak edebiyat ve ilimlerin durumuna yakışmayan bir dönem saymak gerekir. Bu dönem yaş ve kurunun birlikte yandığı kökten sarsıcı hücumlarla çağdaştır ve saldırgan Moğol ve Tatarların geçtikleri her yerden tabii olarak geriye yağmalanmış ve katliam görmüş bir avuç toprak kalmıştır. Daha sonra İran'da peş peşe devam eden inkılaplar ve iç savaşlar, Moğol hanlarının yerine geçenlerin iktidar arayışları buna eklenmiş ve baştan sona güvensizlik, fakirlik ve tuzaklarla dolu bir dönem ortaya çıkmıştır.⁴

¹ Zebihullah Safâ, *İran Edebiyatı Tarihi* (Çev. Hasan Almaz; Târîh-i Edebiyyât der İran I-II. Cilt Özeti), Ankara 2005, I, 74.

² Safâ, I, 76-77.

³ Safâ, I, 78.

⁴ Safâ, II, 79.

Fars dili, XIII. yüzyılın başında sağlam bir dildi ve bu yüzyılın büyük yazar ve şairleri ya Moğol saldırıları esnasında yazarlık ve şairlikle uğraşmış kimselerdendi ya da XIII. yüzyılın ilk yıllarında eğitim görmüş ve İlhânlı hükümdarlığı İran'da olduğu zaman kendi işlerinde zuhur etmiş kimselerdi.⁵ XII. yüzyılın ikinci yarısı ve XIII. yüzyılın başı Arap dil ve edebiyatının Fars dili ve edebiyatı üzerinde çok etkili olduğu dönemdir. Öyle ki bu dönemin bazı teliflerinde hemen hemen terkiplerin tümü, müfredatların yarısından çoğu Arapçadır. XIII. yüzyılın neredeyse tamamı eski üslupla yetişmiş yazarları da aynı üslubu devam ettirmişlerdir.⁶

Bu dönemde Anadolu Selçuklularının yönetiminde bulunan Anadolu da İranlı şair, yazar, tasavvuf büyüğü, âlim ve siyaset adamları için bir başka sığınak halini almıştır. Selçukluların zayıflamasından ve Osmanlıların işbaşına gelmesinden sonra bu topraklarda Fars dili, yarı resmi bir saray dili şeklini almış ve Osmanlıların zaferleriyle birlikte yeni bölgelere doğru at sürmüştür.⁷

XIII. ve XIV. yüzyıllarda Fars şiirinde eski üstatların geleneği terk edilmemiştir. Şiirde bir duraklama olmuşsa da bu tedricidir. Fars şiiri taşıdığı güçlü saray özelliğini bir dereceye kadar yitirmiştir; zira İran'ın aslî ve merkezi hükümet dili bu dönemde Farsça değildir. Merkezi yönetim Fars dili ve edebiyatına fazla iltifat ve yakınlık göstermediğinden şiir ve nesir, saraylarda daha az teveccüh bulmuş, küçük saraylarda ise ayakta durmaya çalışmıştır. Bu sebepler yüzünden şiir ve edebiyat pazarı revaçtan düşmüştür.⁸ Bu dönemde ortaya çıkan büyük kasideciler kendinden öncekilerin üslubuna bağlanmışlardır.⁹

XIII. yüzyılın büyük bir bölümüne dek ârifane ve âşıkane gazeller, irfandan lezzet almış bir kısım şairin sözlerinden başka birbirinden ayrıdır. Fakat ondan sonra bu iki tür gazel birbirine karışmış; bu karışıklıktan gazelde yeni bir tür ortaya çıkmış ve yüce irfanî düşünceler, vaaz ve hikmet içerikli nükteler gazel söyleyen şairlerin latif dillerine girmiştir. Emîr Husrev-i Dihlevî, Evhadî-yi Merâgeî, Hâcû-yi Kirmânî, İmâd-ı Fakîh ve Hâfız-ı Şirazî gibi şairlerin gazellerinde sufiyane ve hekimane düşünceleri, şairane ve âşıkane duygularla birlikte görmesi bundan kaynaklanmıştır. Farsça gazeli düşüklük,

⁵ Safâ, II, 81.

⁶ Safâ, II, 82.

⁷ Safâ, II, 83-84.

⁸ Safâ, II, 85.

⁹ Safâ, II, 86.

basitlik ve tek renklilikten kurtaran bu tarz, özellikle Lisânü'l-gayb Hâfız-ı Şirazî'nin sözlerinde en üst noktasına ulaşmıştır.¹⁰

Farsçanın gizemli şairlerinden olan Şemsuddin Muhammed Hâfız-ı Şirazî, zatî dehası ve yeteneği sonucunda kısa sürede Fars diyarında biriken büyük ilmi ve fikri hareketin öncüsü olmuştur. Her türlü irfanî, ahlakî ve felsefî mazmunları içeren gazellerinde çeşitli vezinler kullanmış, birçok edebi sanata yer vermesine rağmen mana ve ifadeyi bozmamıştır.

Gazellerini oluştururken yoğun biçimde teşbih sanatlarına da yer vererek şairane zevkini büyüleyici dizelerinde göstermiş ve bunları şiir yoluyla aktarmıştır.

Gazellerinde çokça işlediği aşk, âşık, maşûk, şarap ve eğlence meclisi gibi konularının yanında önemli kahramanlara, hükümdarlara ve aşk hikâyelerine de yer vermiştir.

B.HÂFIZ-I ŞİRAZÎ'NİN HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

Hâce Şemsuddin Muhammed Hâfız, İran'ın en büyük lirik şairlerindedir. Yaklaşık olarak 717 (1317) ile 726 (1326) yılları arasında Şiraz'da dünyaya gelmiştir.¹¹

Büyük şöhretine rağmen hayatı hakkında yeterince bilgi mevcut değildir. İyi bir öğrenim gördüğüne ve "Hâce" unvanını kullandığına göre seçkin bir aileye mensup olmalıdır. Babasının adı Bahâeddin veya Kemâleddin'dir. Bahâeddin'in, Salgurlular döneminde İsfahan'daki Kuhpaye'den veya Tuyseran'dan yahut Hemedan'dan Şiraz'a geldiği rivayet edilir. Annesi ise Kazerun halkındandır.¹²

Kaynaklara göre Hâfız, babası Bahâeddin'in ölümünden sonra annesiyle Şiraz'da kalmış ve kardeşlerinin en küçüğü olmasına rağmen, maddi durumu bozulan ailesini geçindirmek için fırında çalışmış, bu sırada da ilim öğrenmeye olan aşkı onu okuyup yazmaya sevketmiştir.¹³

Hâfız'ın üstün bir bilgiye sahip olduğu okuduğu kitaplardan anlaşılmaktadır: Zemahşerî'nin *el-Keşşâf* ını, Sekkâkî'nin *Miftâhu'l-'ulûm*'unu, Mutarrizî'nin *el-*

¹⁰ Safâ, II, 87.

¹¹ Muhammed Rızâ Berzger-i Hâlıkî, *Şâh-ı Nebât-ı Hâfız*, Tahran 1382 hş., s. 2; Tahsin Yazıcı, "Hâfız-ı Şirazî", *DİA*, İstanbul 1997, XV, 103.

¹² Yazıcı, XV, 104.

¹³ Hâlıkî, s. 3.

Misbâh'ını, Urmevî'nin *Mefâtihu'l-envâr*'ını, Azududdin el-Îcî'nin *el-Mevâkıf*'ını okumuş ve onlardan istifade etmiştir. O dönemlerde bu eserleri okumanın yalnızca tanınmış ailelerin çocuklarına nasip olduğu bilinen bir husustur. Hocaları arasında Kıvâmüddin Ebü'l-Bekâ b. Mahmûd-i İsfahanî-yi Şirazî gibi tanınmış kıraât ve fıkıh âlimleri vardır. Divânından da anlaşılacağı gibi edebiyat, tefsir, musikî, felsefe, kelim, fıkıh, tasavvuf gibi ilimleri çok iyi bir şekilde öğrenmiştir. Öğrenimi sırasında Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlediği için "Hâfız" ünvanını almış ve bu büyük kaynaktan faydalanma hâkimiyeti şiir sanatına en iyi şekilde yansımıştır. Öyleki divânında yer yer Kur'ân-ı Kerîm ayetlerine bazen açıkça bazen de gizli olarak yer verdiği görülmektedir.¹⁴

Hâfız, Kur'ân'ı ezbere bildiğini, hatta on dört rivayete göre okuduğunu bir beyitinde şöyle dile getirir:¹⁵

عشقت رسد به فریاد و خود بسان حافظ قرآن زبر بخوانی با چارده روایت¹⁶

Hâfız gibi on dört rivayete göre Kur'ân'ı ezbere okusan da faydasız; feryadına ancak aşk yetişir!

Devletşâh-i Semerkandî, Hâfız'ı "Dünyayı şaşkırtan ve zamanının benzersizi" olarak nitelendirmiş, bilinmeyen ve görülmeyen sırlara tercüman olduğu için ona "Lisânü'l-gayb" demiştir.¹⁷ Câmî de *Nefehâtü'l-üns*'te onu "Lisânü'l-gayb" ve "Tercümânü'l-esrâr" diye anmış; onun birçok ilahîve manevî sırları, mecâzî bir şekilde ifade ettiğini söylemiş ve Hâfız'ın şiir söylemedeki gücünü kabul ederek, onun şiirlerinin kendisinininkinden daha meşhur olduğunu ifade etmiştir.¹⁸

Hâfız'ın şiire nasıl başladığı ve Lisânü'l-gayb ünvanını nasıl aldığıyla ilgili bir başka rivayet ise şöyledir: Şiirde pek başarılı olamayan şair, bir gece Şiraz'ın kuzeyinde Baba Kûhî tepesinde ibadete dalmış. O gece Hz. Ali görünmüş ve Hâfız'a ilahi bir yemek getirip yedirmiş ve sonra "Sen büyük bir şair ve âlim olacaksın" demiş. Bu olaydan sonra Hâfız güzel şiirler söylemeye başlamıştır.¹⁹

¹⁴ Yazıcı, XV, 104; Muhammed Sâdık-i Şerî'at, *Şerh-i Mecmû'a-i Gul*, Tahran 1389 hş., s. 17.

¹⁵ Hâfız-ı Şirazî, *Hâfız Divânı* (Çev. Abdülbaki Gölpinarlı), s. VIII.

¹⁶ Hâfız-ı Şirazî, *Divân-i Hâfız* (Nşr. Seyyid Ebu'l-Kâsım İncû-yi Şirâzî), s. 32.

¹⁷ Devletşâh-i Semerkandî, *Tezkiretu's-şu'arâ*, Tahran 1366 hş., s. 227.

¹⁸ Hâlıkî, s. 5

¹⁹ Ali Nihat Tarlan, *İran Edebiyatı*, İstanbul 1944, s.105; Hâfız-ı Şirazî, *Hâfız Divânı* (Çev. Abdülbaki Gölpinarlı), s. 4

Hâfız'ın yaşadığı dönemde Şiraz şehri, siyasi açıdan pek sakin olmamasına rağmen, ilim ve edebiyat yönünden hem İslam dünyası hem de İran için önemli kentlerden biri olmuştur. Şair, edip ve yazarlar için Şiraz şehrinde bu imkânı Atabek hanedanlığı sağlamış; Hâfız da büyük âlimler, edipler, ârifler ve şairler topluluğunun bulunduğu bu kentte ilmî ve edebî açıdan yetişmiş; zatî dehası, fitrî yeteneği ve titiz çalışmaları sayesinde kısa sürede Fars diyarında biriken büyük ilmî ve fikrî hareketin mirasçısı olmuştur.²⁰

Birçok şair gibi Hâfız da kendinden önceki veya dönemindeki bazı şairlerin etkisi altında kalmıştır. Bunların başında Hacû-yi Kirmânî gelir. Gazellerinde, özellikle bu ünlü şair, Hacû'nun şiir divânının ikinci bölümünün etkisi altında kalmış; birçok yerde onun şiirlerini, sözcüklerini veya mısralarını kullanmıştır. Onu yine bu dönemin şairlerinden Selmân-ı Sâvecî takip eder. Selmân da Hacû gibi Hâfız'ın çağdaşlarından biridir. Hâfız'da Hayyâm'ın etkisi de görülür. Bu şairlerin dışında Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Sa'dî-yi Şirazî, Kemâleddîn-i İsfahanî gibi şairlerden de iktibaslarda bulunmuş, onların şiirlerine cevaplar yazmıştır. Ancak yazdığı şiirlere daima kendi damgasını vurmuş; en seçkin sözcükleri zarif bir biçimde kullanmış ve her birini yerli yerine oturtmuştur.²¹

Şeyh Hüseyin'e isyan ederek Fars hükümetini ele geçiren Ebû İshâk İncû Hâfız'ın övdüğü ilk şahsiyettir. 1303-1357 yıllarında Şiraz'da hüküm süren İncû hanedanlığının bu son hükümdarı, ilim ve edebiyata son derece önem veren, Hâfız'a saygı gösteren bir hükümdardır.²²

Şiraz şehrinin gelişimine özel ilgi gösteren, şairane zevki, halka olan sevgisi ve cömertliğiyle Hâfız'ın hayranlığını kazanan bu hükümdarın “Muhtesip” lakaplı Emir Mübârizüddin tarafından katledilişi şairi derinden etkilemiştir. Bu derin etki Hâfız'ın hüznü ve derin bir hasret içeren şaheser niteliğindeki mersiye gazeli kaleme almasına neden olmuştur. Fakat Emir Mübârizüddin'in acımasız saltanatının hüküm sürdüğü bu dönemde, Hâfız'ın şiirlerinde açıkça adaletin yerine getirilmesini istemesi ve bu dönem hükümdarından güzel bir şekilde bahsetmesi mümkün olmamıştır. Bu sebepten gazellerinde bu konulara kinayelerle ve imalarla değinmiştir:²³

²⁰ Safâ, II, 184.

²¹ Yazıcı, XV, 105; Safâ, II, 186.

²² Tarlan, s. 106.

²³ Huseyin Alî Herevî, *Şerh-i Gazelhâ-yi Hâfız*, Tahran 1372 hş., I, 10.

راستی خاتم فیروزه بواسحاقی خوش درخشید ولی دولت مستعجل بود²⁴

Doğrusu Ebû İshâk'ın firûze renkli hatemi ne hoş parladı; ama devlet acele etti.

Bir başka yerde de hapis hükümlerini gerçekleştiren, verdiği kararla sekiz yüz muhalifin kafasını vurduran Emir Mübârizüddin'e işaret eder:²⁵

محتسب شیخ شد و فسق خود از یاد ببرد قصه ماست که در هر سربازار بماند²⁶

Muhtesip mürşit oldu ve kendi günâhını unuttu; her pazarın başında bizimhikâyemiz.

Ebû İshak'ın son zamanlarında ayak takımı ve serseri güruhu Şiraz'a tamamen hakim olmuştur. Mübârizüddin de bu karışıklığı şiddet kullanarak bastırmış, Sa'dî'nin kitaplarını bile yasaklamıştır. Mübârizüddin'i gözlerine mil çekerek tahttan indiren ve Ebû İshak devrine benzer bir yönetim kuran oğlu Şah Şücâ' büyük bir ihtimalle Hâfız'ı da divânında görevlendirmiştir. Önceleri halka Ebû İshak gibi davranan Şah Şücâ' daha sonra babasının yolunu takip etmeye başlamış; bu arada vezir Kıvâmüddin'i de öldürtmüştür. Buna çok üzülen Hâfız Yezd'e gitmeye mecbur olmuş ve hakkında kasideler yazdığı Hâce Celâleddin Turan Şah'a sığınmıştır. Hâfız, Yezd'de umduğunu bulamadığı için, Şiraz'a geri dönmüş ve Turan Şah sayesinde Şah Şücâ' ile arası düzelmiştir.²⁷

Şah Şücâ' ileri görüşlü, merhametli ve sanatkâr bir hükümdardı. O da Hâfız'a çok ilgi ve alaka göstermiştir. Şair bu durumdan çok memnun olmuş; fakat sarayda bulunan mutaassıp ve riyakâr bir sofı olan Ammar Fakih ve bazılarının Hâfız'ı şiir bakımından kıskanmaları sonucunda Şah Şücâ', Hâfız'a karşı tutumunu değiştirip onu eleştirmeye başlamıştır.²⁸

Şah Şücâ', etrafındakilerin etkisinde kalarak, Hâfız'dan ziyade İmâd-ı Fakîh'e (ö. 773/1371-1372 hş.) daha fazla ilgi göstermiş ve Hâfız'ı "Şiirlerinde vahdet yok. Şaraptan bahsederken aşka, derken tasavvufa geçiyorsun. Bu değişikliğin belâgata uymaz" diyerek

²⁴ Herevî, I, 10.

²⁵ Herevî, I, 11.

²⁶ Herevî, I, 11.

²⁷ Yazıcı, XV, 104.

²⁸ Tarlan, s. 106-107.

eleştirmiştir. Hâfız da “Evet... öyle; ama bütün ayıp ve noksanla beraber yine de benim şiirlerim âleme yayılmış, öbür şairlerin şiirleri ise Şiraz kapısından bile çıkmamıştır” diye cevap vermiştir.²⁹

Hâfız’ın övdüğü bu iki şahsiyet Ebû İshak ve Şah Şücâ‘ arasında hiç bir fark yoktur. Hâfız, her ikisinden de “Allah’ın gölgesi”, “Allah’ın adamı” olarak bahseder. Hâfız gibi diğer bazı şairler de Şâh Ebû İshâk’ı övmüş fakat Emir Mübârizüddin’in şehir ve ülke halkına karşı sergilediği tavrı eleştirmişlerdir.³⁰

Hâfız’ın yaşadığı çağ aslında Fars dili ve edebiyatı ve İslam kültürü açısından büyük bir değişim yaşanan çağdır ve bu sebepten şairin kullandığı dil ve düşünce kendinden önceki şairlerin diline ve düşüncesine kıyasla bize biraz daha yakın durmakta ve belki de bu yüzden günümüzde bu büyük şair Horasan ve Irak’ta yaşayan ve Farsça şiir yazan şairlere nazaran daha fazla benimsenip önemsenmektedir.³¹

Hâfız, İranlı sanatkâr ve akıllı Müslüman ayyârların tam bir örneğidir ve bu durum onu sanatında daha iyiye yöneltmiştir. Bu sebeple onun divânı kalbin, ruhun ve İran’ın dünya görüşünün bir aynası olmuştur.³²

Hâfız’ın sanatının en önemli bir başka yönü de gerçek, gerçeğe aykırı olmayan veya gerçeğe yakın şahıslar, eşyalar, suretler, durumlar ve eylemlerden oluşan efsane yazımındadır.³³

Hâfız rubâî, kaside, kıtalar da yazmış olmasına rağmen gazelleriyle şöhrete ulaşmıştır. Kendinden önce gazel söyleyen üstatların tümünün meziyetlerini kendinde toplaması sonucunda gazelleri Fars edebiyatında türünün en gelişmiş örnekleri sayılır. Kendinden önceki şairlerin de yazmış olduğu gibi gazellerinde mecâzi anlamlar da taşıyan aşk ve şarap meclislerini terennüm etmiş bazen de başka şairlerin beyitlerini kendi gazelleri arasına serpiştirmiştir.³⁴

Hâfız’ın tasavvufî ilgisi olmakla birlikte kaynaklarda tarikatı ve şeyhi hakkında kesin bilgi verilmemektedir. Ancak Şemseddin Abdullah-ı Şirazî, İmâd-i Fakîh-i

²⁹ Hâfız-ı Şirazî, *Hâfız Divânı* (Çev. Abdülbaki Gölpinarlı), s. VII.

³⁰ Herevî, I, 12.

³¹ Safâ, II, 186-187.

³² Bahâuddîn-i Hurremşâhî, *Hâfıznâme*, Tahran 1361 hş., I, 25.

³³ Hurremşâhî, I, 25.

³⁴ Yazıcı, XV, 104.

Kirmânî, Seyyid Şerîf-i Cürçânî gibi mutasavvıf ve âlimlerden istifade ettiği, Nimetullah-ı Velî, Hâce Ebü'l-Vefâ el-Bâğdâdî, Kemâl-i Hucendî gibi şeyhlerle görüştüğü tezkirelerde kayıtlıdır. Hakikat yoluna kılavuzsuz gidilemeyeceğini söyleyen ve tasavvuf neşvesine sahip olan Hâfız'ın zamanındaki şeyhlerden birine intisap etmemiş olması uzak bir ihtimaldir.³⁵

Hâfız'ın kelamının belli başlı özelliği, irfan ve hikmet manalarını çok latif hayaller ile birleştirerek en iyi şekliyle beyan etmesidir. Şair her beyitte veya her mısrada “mazmun” diye tanımladığımız ince bir konuya temas eder. Aslında bu tarz şiir yazmak, Fars dili ve edebiyatında yeni bir konu olmamıştır. Fakat Hâfız bu tekniği geliştirmiş ve en güzel şeklini kazandırmıştır. Hâfız'dan sonraki şairler de bu büyük şairin yolunu izleyerek benzer şekilde şiirlerinde gizli yatan inceliklere yer vermiş ve git gide “Hindî” diye bilinen üslubun yaygınlaşmasına vesile olmuştur.³⁶

Hâfız'ın divânı İran dışında Ortadoğu, Hindistan, Türkiye ve bazı Avrupa ülkelerinde de tanınmıştır. Hâfız'ı Hammer'in çevirisinden okuyan ve şiirlerine olağan üstü ilgi duyan Goethe bu etki altında yazdığı ve her biri Farsça başlık taşıyan on iki bölüm halinde derlediği lirik, mistik şiirlerini *West-Oestlicher Divân* adıyla yayınlamıştır. (Stuttgart 1819)³⁷

Hâfız'ın divânının en belirgin özelliği, bu kitapla fal bakılmasıdır. Falını öğrenmek isteyen kişi divânı eline alıp bir tür tekerlemeye benzeyen, “Ey Hâfız-ı Şîrâzî/Bermâ nazar endâzî/Men tâlib-i yek fâlem/Tû kâşif-i her râzî” (Ey Şirazlı Hâfız! Bize bakmaktasın. Ben bir sır isterim, sen bütün sırları açıklarsın.) cümlelerini söyledikten sonra açtığı divânın sağ ve sol sayfasını falı olarak kabul eder ve o sayfadaki gazelden kendi davranışlarıyla ilgili sonuçlar çıkarır.³⁸

Hâfız'ın şiirleri, Gülendâm'ın dediği gibi her taifenin zevkine uygun olduğu gibi niyete göre mana verme imkânı da bulduğundan ve sonunda tuhaf tesadüflere de yardım ettiğinden Hâfız'dan fal açanların çoğu niyetlerine uygun bir gazelle karşılaşmıştır.³⁹

³⁵ Yazıcı, XV, 104

³⁶ Safâ, II, 187.

³⁷ Yazıcı, XV, 105.

³⁸ Yazıcı, XV, 105.

³⁹ Hâfız-ı Şîrâzî, *Hâfız Divânı* (Çev. Abdülbaki Gölpınarlı), s. XXVIII.

Evli ve bir kaç çocuğu olan Hâfız bazen şiirlerinde evladının ölümünden de söz eder. Hâfız'ın Şâh-i Nebât adında bir kıza olan aşkı hakkında bazı efsaneler vardır; bu efsanelere göre Hâfız, bu kızla evlenir. Kimileri de Şâh-i Nebât'ı, Hâfız'ın manevî ve ruhanî sevgilisi ve kimileri de bu kızın aslında şairin şiir zevkinin ürünü olduğunu belirtmişlerdir.⁴⁰

Hâfız, Türkiye'de Gülistân ve Mesnevî'den sonra en çok okunan Farsça divândır. Farsça öğretilmek için okutulması yanında şiir tekniğiyle estetik bilgiyi iletirmek için de okutulmuştur. Onu ârif ve âşıklardan bilen, her şiirinde tasavvufî ve tabîdî ki asılsız manalar bulan sufiler de Hâfız'a pek düşkündür. Nadir olmakla beraber bazı şeyhlerin Hâfız'ı camilerde okuttukları bile vardır.⁴¹

Hafız divânının İran'da *Divân-ı Hâfız* adıyla veya başka adlarla birçok neşri yapılmıştır: Alî Ekber-i Hânsâr-î, Tahran 1315 hk., Mehdî-yi Nasîr, Şiraz 1305 hş., Abdurrahîm-i Halhâlî, Tahran 1306 hş., Kûhî-yi Kirmânî, Tahran 1318 hş., Muhammed Alî-yi Furûğî, Tahran ts., Muhammed Hân-i Kazvînî-Kâsım-i Ğanî, Tahran 1320 hş., 1369 hş., Pejmân-i Bahtiyârî, Tahran 1342 hş.-1361 hş., Muhammed Rızâ Celâlî-yi Nâînî-Nezîr Ahmed, Tahran 1350 hş., Selîm-i Nisârî, Tahran 1353 hş., Seyyid Ebu'l-Kâsım İncû-yi Şîrâzî, Tahran 1361 hş., İrec-i Efşâr, Tahran 1361 hş., Pervîz Nâtil-i Hânlerî, Tahran 1362 hş., I-II., Halîl Hatîb-i Rehber, Tahran 1365 hş., Edîb-i Berûmend, Tahran 1367 hş., İlâhî-yi Komşei, Tahran 1367 hş., Seyyîd Alî-yi Muhammed, Tahran 1373 hş., Bahâuddîn-i Hurremşâhî, Tahran 1373 hş.⁴² Son olarak Muhammed Rızâ Berzger-i Hâlıkî tarafından *Şâh-ı Nebât-ı Hâfız* (Tahran 1382 hş.) adıyla, manzumeler nesir olarak ve açıklamalarıyla birlikte yayımlanmıştır. Bu kitapta 495 gazel yer almaktadır.

Hâfız'ın divânı Türkçe'ye Abdûlbaki Gölpinarlı (İstanbul 1944), ardından Mehmet Kanar (İstanbul 2011), son olarak da Hicabi Kırlangıç tarafından (İstanbul 2013) tercüme edilmiştir. Divânı ve şiirleri üzerine Batı'da çeviri ve metin neşri olarak çok sayıda çalışma yapılmıştır. Hermann Brockhaus'un Sûdî'nin şerhiyle birlikte, Vincenz von Rovensweig-Schwannav'ın metinle beraber divânın Almanca tercümesi yanında en önemli çeviri Joseph von Hammer tarafından gerçekleştirilmiştir. İngilizce çevirileri

⁴⁰ Hâlıkî, s. 2.

⁴¹ Hâfız-ı Şîrâzî, *Hâfız Divânı* (Çev. Abdûlbaki Gölpinarlı), s. XXVI.

⁴² Nimet Yıldırım, *Fars Edebiyatında Kaynaklar*, Erzurum 2000, s. 256.

arasında H. Wilberforce Clarke'ın divân tercümesiyle A. J. Arberry ve Gertrude L. Bell'in divân seçmeleri, ayrıca J. Payne'nin Hâfız'ın bazı şiirlerinin tercümesi anılabilir. P. Ch. Devillers'nin gazelleri Fransızca'ya çevirisi, M. Zand-S. Lipkin ve S. Shervinskiy'in divânı Rusça'ya, J. B. Kosut a Jaroslov'un Çekçe'ye Kêpes Gêza'nın Macarca'ya Mûsâ Cârullah Bilgin'nin Tatarca ve Rusça'ya, Mirza Can'ın Urduca'ya tercümeleri Hâfız'ın başka dillere yapılan çevirilerinden bazılarıdır.⁴³

Gazellerinde sade, açık ve tatlı bir ifadeyle ruhunun derinliklerinden gelen o samimiyeti bizlere açan şair, 791'de (1389) veya daha kuvvetli bir ihtimalle 792 (1390) senesinde Şiraz'da yaşamını yitirmiş ve çok sevdiği Musalla mesiresine defnedilmiştir. Günümüzde orası Hâfızıye adını taşır. 856 (1355) tarihinde Babür Şahı Şiraz'ı fethettiği zaman Sultanın hâcesi Muhammed Muammaî, Hâfız'ın kabri üzerine bir türbe inşa ettirmiş ve sonrasında Kerim Hand Zend de o türbe civarına bazı binalar yaptırmıştır. Son zamanlarda da Hâfız'ın türbesi ve bulunduğu civar ihya edilmiştir.⁴⁴

⁴³ Yazıcı, XV, 106.

⁴⁴ Tarlan, s. 108; Yazıcı, XV, 104.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEŞBİH SANATI

1.1.TEŞBİHİN TANIMI

Sözlükte “benzer” anlamındaki şebek kökünden türeyen teşbih “benzetmek” demektir.⁴⁵ Terim anlamı olarak ise; aralarında çeşitli yönlerden benzerlik kurulabilen iki şey veya şeylerden benzerlik itibarıyla zayıf olanı kuvvetli olana benzetmek sanatıdır.⁴⁶

Teşbih, belâgat terimleri içinde en erken farkına varılan terimlerden biridir. Teşbih konusunu ayrıntılarıyla ele alan ilk yazar Müberred olup *el-Kâmil*'inde “Eski ve yeni şairlere ait isabetli teşbih örnekleri” başlığı altında eleştiri ve değerlendirmelerle birlikte şiir örneklerini incelemiştir. Daha sonra Sa'lep *Kavâ'idü's-şi'r*'inde, İbnü'l-Mu'tez *el-Bedî* 'inde, Kudâme b. Ca'fer *Nakdü's-şi'r*'inde, İbn Vehb el-Kâtib *Nakdü'n-nesr*'inde teşbih konusuna yer vermiştir.⁴⁷

Teşbihin unsurları ile ilgili olarak İsmail Durmuş şöyle demektedir: *Teşbihi meydana getiren unsurlar benzeyen (müşebbeh), benzetilen (müşebbehün bih), benzeme ciheti (ortak vasıf) ve benzetme edatıdır. Benzeyenle benzetilene “teşbihin tarafları” denilir ve bu iki unsur her teşbihte mutlaka zikredilir. Bunlardan yalnız biri anılırsa teşbih istiareye dönüşür. İstiaarenin esasını teşbih oluşturmakla birlikte lafız asıl anlamından başka anlama nakledildiği için bir mecaz türü sayılmıştır. Ayrıca her iki tarafta bulunması gereken benzeme cihetinin ilke bakımından benzetilen unsurda daha güçlü ve daha meşhur olması gerekir. Ancak bu sayede benzeme vasfında daha zayıf durumdaki benzeyen unsura güç nakli sağlanır ve onun vurgulanmak istenen niteliği daha güçlü bir açıklamaya kavuşur.*⁴⁸

Yukarıda ifade edildiği gibi benzeyenle benzetilene “teşbihin tarafları” denilir ve bu iki unsur her teşbihte mutlaka zikredilir. Örneğin,

چهره محبوب مانند آفتاب می درخشد .

⁴⁵ İsmail Durmuş, “Teşbih”, *DİA*, İstanbul 2011, XV, 553.

⁴⁶ Numan Külekçi, *Edebî Sanatlar*, Ankara 1999, s. 28.

⁴⁷ Durmuş, XV, 553.

⁴⁸ Durmuş, XV, 553.

“Sevgilinin yüzü güneş gibi parlıyor” cümlesinde, چهرهٔ محبوبه müşebbeh (benzeyen), درخشیدن می درخشد (درخشیدن) müşebbehün bih (benzetilen), مانند edat-ı teşbîh (benzetme edatı), vech-i şebah (benzeme yönü)’dir.⁴⁹

Teşbihte iki tarafta da bulunması gereken ve aralarında benzetme ilgisinin kurulmasını sağlayan ortak vasfın (vech-i şebah) ne olduğunun belirlenmesi önemli bir mesele teşkil eder. Çünkü bu vasıf özellikle uzun ve karmaşık teşbihlerde açıkça görülmez. Söz konusu ortak vasıf taraflarda ya hakikaten mevcuttur, sevgilinin yüzünün güneşe benzetilmesi gibi yahut ikisinde ya da birinde hayal ve vehim gücüyle meydana getirilmiştir.⁵⁰

Teşbihin Amaçları

Teşbih, genellikle benzeyen unsurun çeşitli yönlerini örneklerle açıklayıp muhatabı etkilemek için yapılır. Şu şekilde özetlenebilir:⁵¹

1. Müşebbehe kabul edilemez bir hüküm nispet edildiğinde bunun mümkün olduğu bir örneğine benzetilerek kanıtlanır; buna müşebbehin imkânı beyan denilir.
2. Müşebbehin durumu muhatapça bilinmiyor ya da bilinmediği farz ediliyorsa onu anlatmak için örnek verilir. Buna müşebbehin halini beyan denir.
3. Muhatap müşebbehin durumunu biliyor, ancak bu durumun boyutunu ve miktarını bilmiyor yahut öyle farz ediliyorsa teşbihe başvurulur. Buna müşebbehin halinin miktarını beyan denilir.
4. Müşebbehin keyfiyeti ve ona nispet edilen hüküm muhatabın tereddüdüne yol açıyorsa örneğine benzetme yapılır. Buna müşebbehin halini takrir adı verilir. Bu tür teşbihe müşebbehin soyut olması veya olağanın dışında bulunması halinde başvurulur.

Bu dört amaca yönelik teşbihlerde müşebbehe açıklık getirebilmek için müşebbehün bihin benzeme niteliği bakımından daha güçlü ve daha meşhur bir öge olması şarttır.

⁴⁹ Veyis Değirmençay, *Fünûn-i Belâgât ve Sınâât-ı Edebî*, Erzurum 2014, s. 138.

⁵⁰ Durmuş, XV, 554.

⁵¹ Durmuş, XV, 554-555.

5. Müşebbehi sevdirmek için süslü (tezyin) veya nefret ettirmek için çirkin (takbih) ya da ilginç göstermek (istitrâf) amacıyla da benzetmeler yapılır. Bunlarda benzetilen unsurun daha kuvvetli olması şartı aranmaz.

1.1.1. TEŞBİHİN ÇEŞİTLERİ / اقسام تشبيهه

Teşbihte taraflar, vech-i şebeh, edat ve amaç dikkate alınarak bölümlenmeler yapılmış ve birçok teşbih türü ortaya çıkarılmıştır.⁵²

Bunlar:⁵³

1.1.1.1. Teşbîh-i Hissî ve Gayr-i Hissî (عقلی/معقول) و غیر حسی (محسوس)

Teşbih, her iki tarafın yani benzeyen ve benzetilenin somut ve soyut olması bakımından dört çeşittir:

1.1.1.1.1. Teşbîh-i Hissî/Somut Teşbih/ تشبيه حسی

Teşbihin her iki tarafının somut yani dış duyularla algılanıp anlaşılır olmasıdır (mahsus be mahsus). Örnek:

روی او همچو گل همی خندد چشم من همچو ابر می بارد

Onun yüzü gül gibi hep gülüyor; benim gözüm ise bulut gibi hep ağlıyor. (Mes ‘ûd-i Sa ‘d-i Selmân)⁵⁴

Yukarıdaki beyitte her iki mısırada da somut teşbih bulunmaktadır. İlk mısırada benzeyen yüz, benzetilen güldür. İkinci mısırada ise benzeyen göz, benzetilen buluttur. Her iki taraf da somut kelimelerden oluşmaktadır.

1.1.1.1.2. Teşbîh-i Gayr-i Hissî (aklî)/Soyut Teşbih/ تشبيه غير حسی

Teşbihin her iki tarafının mücerret, yani soyut olmasıdır (mâkûl be mâkûl). Örnek:

علم و دانش همچو حیات است

*İlim ve bilgi hayat gibidir.*⁵⁵

⁵² Durmuş, XV, 555.

⁵³ Değirmençay, s. 139-151.

⁵⁴ Değirmençay, s. 139-140.

⁵⁵ Değirmençay, s. 139.

Benzeyen ilim ve bilgi, benzetilen hayattır. Teşbihin her iki tarafı da soyut kelimelerden oluşmaktadır.

1.1.1.1.3. Teşbîh-i Mahsus be Ma‘kûl/تشبيه محسوس به معقول

Benzeyenin somut, benzetilenin soyut olmasıdır.⁵⁶ Örnek:

آن یار کز او خانه ما جای پری بود سر تا قدمش چون پری از عیب بری بود⁵⁷

Evimizi periler evine çeviren yâr, baştan ayağa peri gibi kusurdan beri ydi. (Hâfız)

Benzeyen yâr, benzetilen peridir. Benzeyen somut, benzetilen ise soyut kelimedenden oluşmaktadır.

1.1.1.1.4. Teşbîh-i Ma‘kûl be Mahsus/تشبيه معقول به محسوس

Benzeyenin soyut, benzetilenin somut olmasıdır. Örnek:

اندیشه به رفتن سمنت ماند آتش به سنان دیو بندت ماند

Düşünce, Semend atının gidişine benzer. Ateş, devi bertaraf eden mızrağına benzer. (Ezrekî)⁵⁸

Benzeyen düşünce, benzetilen Semend atıdır. Benzeyen soyut, benzetilen ise somut kelimedenden oluşmaktadır.

1.1.1.2. Vehmî (kuramsal) ve Hayalî Teşbih/تشبيه وهمی و خیالی

1.1.1.2.1. Teşbîh-i Vehmî:

Benzetilenin farazî yani kuramsal bir varlık olmasıdır. Başka bir ifadeyle benzetilen, görünen bir varlık değil, şairin veya yazarın hayalinin icat ettiği hayalî bir varlıktır. Örnek:

یکی نیزه تیز برداشت گیو چو دندان غول و چو چنگال دیو

Giv, sivri bir mızrak aldı; Gülyabani'nin dişi ve Dev'in pençesi gibi. (Firdevsî)

Gülyabani'nin dişi ve Dev'in pençesi, her ikisi de şairin hayalinin oluşturduğu kuramsal bir varlıktır.

⁵⁶ Değirmençay, s. 140.

⁵⁷ Hâlıkî, s. 532 (216/1).

⁵⁸ Değirmençay, s. 140.

1.1.1.2.2. Teşbîh-i Hayalî:

Benzetilenin, somut iki nesneden oluşan hayalî veya sanal bir varlık olmasıdır. Benzetilen, iki şeyden oluşur ve her ikisi de görünen, somut varlıklardır; ancak bunlardan oluşan şey, hayalî yani sanal bir varlıktır. Örnek:

هوا چو بیشه‌ الماس گردد از شمشیر زمین چو پیکر مفلوج گردد از زلزال

Hava, kılıçtan dolayı elmas ormanı gibi olur; yeryüzü deprem yüzünden sakat beden gibi olur. (Ezrekî)⁵⁹

Elmas ve orman kelimelerinin her ikisi de somuttur; ancak bu kelimelerden oluşan tamlama sanal bir varlıktır.

1.1.1.3. Teşbîh-i Müfret ve Mürekkep/ تشبیه مفرد و مرکب

Teşbih, benzeyen ve benzetilenin müfret ve mürekkep yani tekil ve bileşik (birkaç kelime) olması bakımından iki türdür:⁶⁰

1.1.1.3.1. Tekilin Tekile Benzetilmesi/ تشبیه مفرد به مفرد

Teşbihin her iki tarafının, benzeyen ve benzetilenin tekil olmasıdır; yani tek bir şeyi tek bir şeye benzetmektir, yüzün güle, saçın sümbüle benzetilmesi gibi.

رخساره چو گلستان خندان زلفین چو زنگیان لایع

Yanağı gülümseyen bir bahçe gibi; saç, oynayan siyahi gibidir. (Enverî)⁶¹

İlk mısradaki yanak benzeyen, bahçe benzetilen ikinci mısradaki ise saç benzeyen, siyahi benzetilendir. Benzeyen ve benzetilenin her iki tarafı tekil kelimelerden oluşmaktadır.

⁵⁹ Değirmençay, s. 141.

⁶⁰ Değirmençay, s. 141.

⁶¹ Sîrûs-i Şemîsâ, *Beyân ve Me'ânî*, Tahran 1375 hş., s. 40.

1.1.1.3.2. Bileşimin Bileşiğe Benzetilmesi/ تشبيه مركب به مركب

Teşbihin her iki tarafının, benzeyen ve benzetilenin mürekkep yani bileşik olmasıdır. Başka bir ifadeyle teşbihin iki tarafının iki veya daha fazla kelimedenden oluşmasıdır.⁶² Örnek:

ز شمشیر سرافشانش ظفر آن روز بدرخشید که چون خورشید انجم سوز تنها بر هزاران زد⁶³

Yıldızları yakan güneş gibi tek başına binlere vurduğu gün, başlar deviren kılıcından zafer parladı. (Hâfız)

Yıldızları yakan güneş benzeyen, başlar deviren kılıç ise benzetilendir. Benzeyen ve benzetilenin her iki tarafı bileşik kelimelerden oluşmaktadır.

1.1.1.4. Teşbîh-i Mutlak/ تشبيه مطلق

Benzeyen, benzetilen, benzetme edatı ve benzeme yönünden oluşan dört unsurun açık ve belli olduğu, kayıt ve şartın bulunmadığı benzetmedir. Örnekler:

شبى خوش همچو روز شادامامى بهارى همچو ايام جوانى

Mutluluk günü gibi güzel bir gece, gençlik günleri gibi bir bahardır. (Senâ)⁶⁴

İlk mısradaki güzel bir gece benzeyen, mutluluk günü benzetilen, همچو (hemçu) benzetme edatı, güzellik hoşluk benzeme yönüdür. İkinci mısradaki ise bahar benzeyen, gençlik günleri benzetilen, همچو (hemçu) benzetme edatı, yine güzellik hoşluk benzeme yönüdür.

به چمن خرام و بنگر بر تخت گل که لاله به ندیم شاه ماند که به کف ایاغ دار د⁶⁵

Bahçeye salınıp gel, gül tahtının yanına bak, lâle elinde kadeh tutan şah nedimi gibidir. (Hâfız)

Lâle benzeyen, şah nedimi benzetilen, ماند (mâned) benzetme edatı, lâlenin şekli itibariyle elinde kadeh tutar gibi olması benzeme yönüdür.

⁶² Değirmençay, s. 141.

⁶³ Hâlıkî, s. 389 (153/12).

⁶⁴ Değirmençay, s. 142.

⁶⁵ Hâlıkî, s. 301 (117/4).

1.1.1.5. Teşbîh-i Meşrût veya Mukayyet/تشبیه مشروط یا مقید

Benzeyen ve benzetilen arasındaki benzetmede şartın bulunmasıdır. Şart edatı اگر (eğer)'dir.

روی او ماه است اگر بر ماه مشک افشان شود قد او سرو است اگر بر سرو لالستان بود

Eğer ay misk saçtıysa onun yüzü aydır, eğer servi gül bahçesindeyse onun boyu servidir. (Unsurî)⁶⁶

İlk mısradaki sevgilinin yüzü ayın misk saçması koşuluyla aya, ikinci mısradaki ise sevgilinin boyu servinin gül bahçesinde olması koşuluyla serviye benzetilmiştir.

1.1.1.6. Teşbîh-i Aks veya Maklûb/تشبیه عکس یا مقلوب

Teşbihin iki tarafını birbirine benzetmektir. Bir şeyi bir şeye benzettikten sonra benzetilene benzeyene benzetmek, her birini vech-i şebek üzerinde açıklamaktır. Örnek:

با حلم او زمین گران چون هوا سبک با طبع او هوا سبک چون زمین گران

Onun yumuşaklığıyla ağır zemin hava gibi hafif, onun doğasıyla hafif hava ağır zemin gibi (dir). (Ezrekî)⁶⁷

Ağır zemin hafif havaya, hafif hava ağır zemine benzetilmiştir.

1.1.1.7. Teşbîh-i Tafzîl/تشبیه تفضیل

Bir şeyi bir şeye benzetmek, sonra benzeyeni benzetilenden üstün tutmaktır. Örnek:

روی او ماهی است نی ماه کی دارد کلاه قد او سرو است نی سرو کی بندد قبا

*Onun yüzü ay (gibi)dir, hayır hayır ay ne zaman şapka giyer ki? Onun boyu servi (gibi)dir, hayır hayır servi ne zaman elbise giyer ki?*⁶⁸

1.1.1.8. Teşbîh-i Cem'/تشبیه جمع'

Bir şeyi birkaç şeye benzetmektir. Örnek:

لب توست یا چشمه کوثر است عقیق است یا خود نی شکر است

⁶⁶ Şemîsâ, s. 49-50.

⁶⁷ Şemsuddîn Muhammed b. Kays-i Râzî, *el-Mu'cem fi Me'âyir-i Eş'âri'l-'Acem*, Tahran 1388 hş., s. 309.

⁶⁸ Değirmençay, s. 144.

(Bu) *senin dudağın mı yoksa Kevser çeşmesi mi? (Bu) akik mi yoksa şeker kamışı mi?* (Senâ)⁶⁹

Dudak kevser çeşmesi, akik ve şeker kamışına benzetilmiştir.

1.1.1.9. Teşbîh-i Muzmer/تشبيه مضمير

Söyleyenin, teşbîhi açıkça belirtmeyip dinleyicinin ya da okuyucunun dikkat etmeden farkına varamayacağı şekilde benzetmede bulunmasıdır.⁷⁰

گر نور مه و روشنی شمع تراست این کاهش و سوزش من از بهر چراست؟
گر شمع توئی مرا چرا باید سوخت و ماه توئی مرا چرا باید کاست؟

Eğer ayın ışığı ve mumum parlaklığı sendeyse, ben niçin böyle eksiliyor ve yanıyorum?

Eğer mum sensen, ben neden yanıyorum ve eğer ay sensen, ben niçin eksiliyorum?
(Emir Muizzî)⁷¹

Bu beyitte sevgili aslında aya ve muma benzetilmiştir; ancak teşbih açıkça belirtilmemiştir.

1.1.1.10. Teşbîh-i Tesviye/تشبيه تسويه

Teşbîh-i cem'in tersidir. Birkaç şeyi bir şeye benzetmektir.⁷² Örnek:

نشاط و عیش و جوانی چو گل غنیمت دان که حافظا نبود بر رسول غیر بلاغ⁷³

Neşe, eğlence, gençliği gül gibi ganimet bil; Hâfız, elçinin görevi bildirmektir sadece. (Hâfız)

Neşe, eğlence, gençlik güle benzetilmiştir.

1.1.1.11. Teşbîh-i Melfûf/تشبيه ملفوف

Önce birkaç benzeyen ve benzetilen getirmek, sonra sırasıyla bütün benzeyenleri ve benzetilenleri zikretmektir. Örnek:

⁶⁹ Humâyî, s. 237.

⁷⁰ Değirmençay, s. 145.

⁷¹ Sîmâdâd, *Ferheng-i Istulâhât-ı Edebî*, Tahran 1378 hş., s. 75.

⁷² Değirmençay, s. 145.

⁷³ Hâlıkî, s. 689 (295/7).

دلبری دارم به فرّو زیب چون رعنا تذرو روی و موی و قامت او، همچو ماه و مشک و سرو

Görkem ve süs bakımından güzel sülün gibi bir sevgilim var. Onun yüzü, saç ve boyu ay, misk ve servi gibidir. (Senâ)⁷⁴

Yüz, saç ve boy benzeyen, ay, misk ve servi benzetilendir. Önce benzeyenler ardından sırasıyla benzetilenler zikredilmiştir.

1.1.1.12. Teşbîh-i Mefrûk/تشبیه مفروق

Teşbîh-i melfûfun tersidir. Önce birkaç benzeyen ve benzetilen getirmek, sonra her benzetileni kendi benzeyenin yanında getirmektir. Başka bir ifadeyle benzeyen ve benzetilenleri çift getirmektir. Örnek:

دلبری دارم به چالاکی چنان رعنا تذرو روی او ماه است و مو چون مشک و قد مانند سرو

Çeviklikte güzel sülün gibi bir sevgilim var; onun yüzü ay, saç misk ve boyu servi gibidir. (Mes'ûd-i Sa'd-i Selmân)⁷⁵

Bu beyitte ise benzetilenler kendi benzeyeniyle yan yana getirilmiştir.

1.1.1.13. Teşbîh-i Kinâye /تشبیه کنایه (تشبیه مکنی)

Benzetme edatını atıp benzeyeni benzetilen yerinde zikretmektir. Buna kinâye-i mutlak (کنایه مطلق) da denir.⁷⁶ Örnekler:

چون پرند نیلگون بر روی پوشد مرغزار پرنیان هفت رنگ اندر سر آرد کوهسار

*Çayırılık, yeşil renkli ipek gibi üzerini örter, dağlar yedi renkli ipek gibi yeşerir.*⁷⁷

غزل گفتی و در سفتی بیا و خوش بخوان حافظ که بر نظم تو افشانند فلک عقد ثریا را⁷⁸

Gazel söyledin inciler döktürdün gel güzelce oku Hâfız, oku da senin şiirine felek saçsın yıldızları. (Hâfız)

Yukarıdaki beyitte şiir inciye benzetilmiştir.

⁷⁴ Değirmençay, s. 147.

⁷⁵ Değirmençay, s. 147.

⁷⁶ Değirmençay, s. 148.

⁷⁷ Sîmâdâd, s. 75.

⁷⁸ Hâlıkî, s. 6 (3/9).

1.1.1.14. İzâfe-i Teşbîhî/ إضافة تشبيهي

İzâfe-i teşbîhî, benzeyen ve benzetilenin birbirine tamlama yapıldığı benzetmedir. Bu durumda benzetme edatı ve benzeme yönü zikredilmez. Beyan ilmîne göre teşbih, hem mücmeldir hem müekkeddir. Bu tür teşbihe “teşbîh-i belîğ” denir.⁷⁹

Anlam burada etkili ve abartılı biçimde ifade edildiğinden teşbih türlerinin en makbulü sayılır. Çünkü belîğ teşbihte benzeme niyetinden ziyade istiarede olduğu gibi anlam aktarımı söz konusudur. Örneğin; “Bu dil ağzımda annemin sütüdür” mısraı bir teşbîh-i belîğ örneğidir. Şair konuştuğu dili doğrudan anne sütüne benzetmektedir. Burada benzetme edatı bulunmaz ve benzeme yönü muhatabın anlayışına bırakılmıştır.⁸⁰

İzâfe-i teşbîhî, yapılış yönünden iki türe ayrılır:

1. Benzeyenin benzetilene tamlama yapılması/ إضافة مشبه، به مشبه به

Lâl (gibi) dudak, قد سرو *Servi (gibi) boy*, ابروی *Keman (gibi) kaş*. Bu tamlamalarda benzeyen benzetilene tamlama yapılmıştır.⁸¹ Başka örnek:

در خم زلف تو آویخت دل از چاه زنج آه کز چاه برون آمد و در دام افتاد⁸²

Gönliüm çene kuyundan asıldı kıvrımına zülfünün, kuyudan çıkar çıkmaz ah yine düştü tuzağa. (Hâfız)

2. Benzetilenin benzeyene tamlama yapılması/ إضافة مشبه به، به مشبه

bulut دایره ابر *dudak gibi lâl*, لب *servi*, boy *gibi servi*, قد *karın gibi davul*, طبل شکم *gibi daire*. Bu tamlamalarda benzetilen benzeyene tamlama yapılmıştır. Başka örnek:

بادء لعل لبش کز لب من دور مباد راح روح که و پیمان ده پیمانۀ کیست⁸⁴؟

Dudağın lâl bâdesi uzak olmasın dudağımdan, kimin ruhuna izin verecek, şarap içmek için kiminle sözleşti. (Hâfız)

⁷⁹ Şemîsâ, s. 45.

⁸⁰ Meliha Y. Sarıkaya, “Teşbih”, *DİA*, İstanbul 2011, XV, 557.

⁸¹ Şemîsâ, s. 46.

⁸² Hâlıkî, s. 288 (111/7).

⁸³ Değirmençay, s. 149.

⁸⁴ Hâlıkî, s. 187 (67/3).

Not: Benzetme edatı ve benzeme yönü hazfedilen teşbih-i belîğ, tamlamasız olarak da kullanılır. Bu durumda abartı zirveye çıkar; çünkü sözde aynı türden olmak, benzer olmaktan daha kuvvetlidir. Örnek:⁸⁵

فلک بر سرم اژدهایی نگون زمین زیر من شرزه شیر ژیان

Felek başımın üstünde ters dönmüş bir ejderha gibi, yeryüzü altında yırtıcı ve öfkeli aslan gibi. (Mes'ûd-i Sa'd-i Selmân)

İzâfe-i teşbîhî sanatı benzeme yönünden İzâfe-i telmîhî ve İzâfe-i sembolik olarak ikiye ayrılır:⁸⁶

1.1.1.14.1. İzâfe-i Telmîhî/اضافة تلمیحی

Benzeme yönünün anlaşılması hikâyelerle aşinalığa bağlıdır, *مصر عزت* gibi. İzzet, Yusuf'un hikâyeleriyle ilgili olarak Mısır'a benzetilmiştir. Yusuf, Mısır'da izzete ulaşmış ve Mısır'ın Aziz'i olmuştur.

همچو یوسف بگذر از زندان و چاه چند خواهی در مصر عزت پادشاه

Yusuf gibi zindanı ve kuyuyu terk et de izzet Mısır'ında padişah ol. (Attâr)

1.1.1.14.2. İzâfe-i Sembolik/اضافة سمبلیک

Benzetilenin, benzeyenin sembolü ya da işareti olmasıdır. Örneğin *ایوب صبر* tamlamasında Eyüp, bizzat sabrın sembolüdür. *زیخای هوس* tamlamasında Züleyha heves ve arzu timsalidir.

Sembolik tamlamalardan bazıları izâfe-i telmîhin temelinde olurlar. Örneğin *یوسف حسن* tamlamasında Yusuf, güzelliğin timsali olması sebebiyle izâfe-i sembolik, Yusuf'un güzelliğinin hikâyelerle dile getirilmesi ise izâfe-i telmîhîdir.

یوسف حسنی و این عالم چو چاه وین رسن صبر است بر امر اله

Sen güzellik Yusuf'usun ve bu âlem kuyu gibi, bu ip ise Allah'ın emrine sabırdır. (Mevlânâ)

⁸⁵ Şemîsâ, s. 46.

⁸⁶ Şemîsâ, s. 46; Değirmençay, s. 149-150.

Teşbihler farklı bakış açılarına göre daha değişik biçimlerde de sınıflandırılmış olup bu hususta kesin bir sınır çizmek mümkün değildir. Sabit teşbih kalıpları sanatkârın dil üzerindeki tasarrufuna bir sınır getireceğinden uygun görülmemiştir.⁸⁷

⁸⁷ Sarıkaya, XV, 557-558.

İKİNCİ BÖLÜM

HÂFİZ-I ŞİRAZÎ'NİN GAZELLERİNDE TEŞBİH SANATI

2.1. TEŞBİH-İ HİSSÎ VE GAYR-İ HİSSÎ

2.1.1. Teşbîh-i Hissî/Somut Teşbih/تشبیه حسی

Daha önce de ifade edildiği gibi somut teşbih, benzeyen ve benzetilenin dış duyularla algılanıp anlaşılır olmasıdır. Burada somut teşbihe birkaç örnek beyit verilmiş, diğer beyitler ise türler işlenirken anlatıldığı için bu türe örnek başka beyitler dipnotta sadece gazel ve beyit numaralarıyla verilmiştir. Örnekler:

Aşağıdaki beytin her iki mısrasında da benzetmeye yer verilmiştir. İlk mısrada âşığa seslenilerek isyankâr olmaması ve âşıklığın şartını yerine getirmesi istenir. Aksi takdirde dilberin kıskanıp âşığı mum gibi yakmasından söz edilir. Mum nasıl yanıyor da âşık da aşk acısından öyle yanar. Bu sebeple âşık benzeyen, mum benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, âşığın aşk acısından yüreğinin yanması ise benzeme yönüdür. İkinci mısrada ise mermer muma benzetilmiştir. Mermer, sert ve siyah bir taş türüdür. Mum sarı renkli ve sıcaklık veren bir maddedir. Buna rağmen dilberin elinde mermer adeta mumdur. Mermer benzeyen, mum benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, mumun çok katı bir madde olmaması yandıkça yumuşaması benzeme yönüdür. Benzeyen ve benzetilenin, her iki tarafı da somut kelimeden oluşmaktadır. Bu sebeple teşbîh-i hissî yani somut teşbih olarak gösterilmiştir.

سرکش مشو که چون شمع از غیرتت بسوزد دلبر که در کف او موم است سنگ خارا

İsyankâr olma, yoksa kıskanıp mum gibi yakar seni, elinde mermeri muma çeviren dilber. (5/10)

Aşağıdaki beyitte şarap benzeyen, ateşli lâl benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, kırmızılık benzetme yönüdür. Şarap ve lâl yani benzeyen ve benzetilen kelimeler somuttur.

تخت زمرد زده است گل به چمن راح چون لعل آتشین دریاب

Gül bahçeye zümrüt taht kurdu, ateşli lâl gibi şarabı alın. (13/4)

Aşağıdaki beyitte her iki mısradada da benzetme sanatına yer verilmiştir. İlk mısradada sevgilinin yüzü beyaz ve parlak olması sebebiyle aya benzetilmiştir. Sevgilinin ay gibi yüzüne şarabın renginin yansıdığı belirtilerek yanaklarının al al oluşu, kırmızı şaraptan kinaye edilmiştir. İkinci mısradada ise bu yansıma, nesrin yaprağı üzerindeki erguvan çiçeğine benzetilmiştir. Çünkü erguvan, yaprakları oluşmadan önce çiçekleri kırmızı olan bir ağaçtır. Nesrin ise çiçekleri beyaz olan nergis çiçeği türlerinden biridir. Fars edebiyatında sevgilinin yüzünün güzelliği ve beyazlığı ona benzetilir.⁸⁸Bu sebeple sevgilinin yüzünün beyazlığı nesrin yaprağından, şarabın rengi ise erguvan çiçeğinden kinayedir. Sevgilinin yüzü benzeyen, ay benzetilen, وشت (vešet) benzetme edatı, beyaz ve parlak oluşu benzeme yönüdür. Şarabın rengi benzeyen, erguvan çiçeği benzetilen, همچو (hemçu) benzetme edatı, her ikisinin de kırmızı oluşu ise benzeme yönüdür. Benzeyen ve benzetilen kelimeler somuttur.

می نماید عکس می در رنگ روی مه وشت همچو برگ ارغوان بر صفحه نسرين غريب

Senin ay gibi yüzüne şarabın rengi yansıyor, tıpkı nesrin yaprağı üzerindeki erguvan çiçeği gibi. (14/5)

Mum benzeyen, pervane benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, pervanenin mum uğruna yanması ise benzeme yönüdür. Benzeyen ve benzetilen kelimeler somuttur.

سوز دل بين كه ز بس آتش اشكم دل شمع دوش بر من ز سر مهر چو پروانه بسوخت

*Gönlümün yanışına bak, gözyaşımın ateşinden **mum** bile, bana acıyıp dün gece pervane gibi yandı.* (17/3)

Bel benzeyen, kıl benzetilen, incelik benzeme yönüdür, benzetme edatı mahzuftur. Benzeyen ve benzetilen kelimeler somuttur.

هیچ است آن دهان و نبینم از او نشان موی است آن میان و ندانم که آن چه پوست

*Ağzı adeta hiçtir, göremem hiç izini, **kıl gibi ince beli** bilmem ki nasıl bir kıl?* (59/4)

⁸⁸ Hâlıkî, s. 39.

Yukarıdaki beyitlerde benzeyen ve benzetilenin iki tarafının somut olduğu kalın olarak gösterilmiştir.⁸⁹

2.1.2. Teşbîh-i Mahsûs be Ma'kûl/تشبیه محسوس به معقول

Benzeyenin somut, benzetilenin soyut olmasıdır. Örnekler:

Vahşi bir at benzeyen, felek benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, vahşi atın felek gibi güçlü olması benzeme yönüdür. Benzeyen yani vahşi bir at somut, benzetilen felek ise soyuttur. Bu sebeple burada teşbîh-i mahsûs be ma'kûl sanatı vardır.

تو خود چه لعبتی ای شهسوار شیرین کار که توسنی چو فلک رام تازیانه توست

Ey güzel tavırlı şahsüvari, sen nasıl bir dilbersin ki, felek gibi vahşi bir at boyun eğer kırbacına. (34/7)

Yâr benzeyen, peri benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, kusursuz olması ise benzeme yönüdür. Benzeyen yani yâr somut, benzetilen peri ise soyuttur.

آن یار کز او خانه ما جای پری بود سر تا قدمش چون پری از عیب بری بود

Evimizi periler evine çeviren yâr, baştan ayağa peri gibi kusurdan beriymi.
(216/1)

Mest göz benzeyen, baht benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, mest gözün sarhoşluktan kapanması benzeme yönüdür. Mest göz somut, baht ise soyuttur.

مرو چو بخت من ای چشم مست یار به خواب که در پی است ز هر سویت آه بیداری

Bahtım gibi uykuya dalma ey yârin mest gözü, her yandan bir uykusuzun ahı senin peşinde. (443/3)

Âşık benzeyen, zavallı benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, âşığın dertli ve perişan hale düşmesi benzeme yönüdür. Benzeyen somut, benzetilen ise soyuttur.

⁸⁹ Diğer örnekler için bkz. Hâlıkî: 57/1, 62/6, 68/7, 70/3, 87/5, 94/4, 98/2, 106/6, 107/1, 126/9, 135/1, 138/5, 139/6, 140/3, 148/3, 155/2, 157/5, 160/7, 167/9, 191/6, 192/8, 194/7, 195/4, 207/7, 219/4, 229/5, 238/2, 238/3, 238/9, 253/2, 256/7, 257/1, 260/6, 262/4, 265/5, 282/3, 285/7, 286/4, 286/6, 289/1, 290/2, 294/1, 294/2, 294/9, 294/10, 295/1, 295/5, 295/6, 350/3, 350/8, 364/6, 365/7, 389/2, 395/3, 409/5, 421/5, 431/7, 432/2, 433/13, 434/3, 442/6, 459/4, 463/11, 464/6, 464/6, 469/7, 470/9, 480/7.

چون من شکسته‌ای را از پیش خود چه رانی؟ کم غایت توقع بوسی است یا کناری

Benim gibi zavallıyı ne kovarsın yanından? Bir öpüş veya kucaklama, en ileri beklentim. (444/4)

2.1.3. Teşbîh-i Ma'kûl be Mahsûs / تشبیه معقول به محسوس

Benzeyenin soyut, benzetilenin somut olmasıdır. Burada birkaç örnek beyit verilmiş; diğer beyitler ise teşbih türleri işlenirken anlatıldığından bu türe örnek başka beyitler dipnotta sadece gazel ve beyit numaralarıyla verilmiştir. Örnekler:

Tövbenin temeli benzeyen, taş benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, sağlamlık ise benzeme yönüdür. Tövbenin temeli soyut, taş ise somuttur. Yani benzeyenin soyut benzetilenin somut olması sebebiyle burada teşbîh-i ma'kûl be mahsûs sanatı bulunmaktadır.

اساس تویه که در محکمی چو سنگ نمود ببین که جام زجاجی چه طرفه‌اش بشکست

Taş gibi sağlam görünen tövbenin temelini, cam kadeh nasıl da kırdı baksana. (25/2)

Zavallı gönül benzeyen, misk kesesi benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, düğüm atılması benzeme yönüdür. Benzeyen soyut, benzetilen somuttur.

چو نافه بر دل مسکین من گره مفکن که عهد با سر زلف گره گشای تو بست

Misk kesesi gibi düğüm atma zavallı gönlüme; çünkü gönlüm düğümler çözen zülfünle sözleşti. (32/5)

Zaman benzeyen, sürahinin gözü benzetilen, همچو (hemçu) benzetme edatı, kan dökücü olması benzeme yönüdür. Benzeyen soyut, benzetilen somuttur.

در آستین مرقع پیاله پنهان کن که همچو چشم صراحی زمانه خون ریز است

Elbisenin yamalı koluna kadehi sakla; çünkü zaman, sürahinin gözü gibi kan dökücüdür. (41/3)

Gönül benzeyen, söğüt benzetilen, همچو (hemçu) benzetme edatı, gönlün titremesi benzeme yönüdür. Benzeyen soyut, benzetilen somuttur.

دل صنوبریم همچو بید لرزان است ز حسرت قد و بالای چون صنوبر دوست

Sevgilinin servi boyunun hasretinden, sararıp solmuş gönlüm titrer söğüt gibi.

(61/5)

Ömür benzeyen, rüzgâr benzetilen, همچون (hemçun) benzetme edatı, aceleyle geçmesi benzeme yönüdür. Aynı şekilde benzeyenin soyut, benzetilenin somut olması sebebiyle teşbîh-i ma'kûl be mahsûs sanatı bulunmaktadır.

از سر کشته خود می گذری همچون باد چه توان کرد که عمر است و شتابی دارد

Maktulünün üzerinden rüzgâr gibi geçiyor, ne yapılabilir ki ömürdür, vardır acelesi. (124/2)

Hâfız'ın gazellerinde bu konudaki başka örnekler:⁹⁰

2.2. HAYALÎ TEŞBİH/تشبیه خیالی

Benzetilenin, somut iki nesneden oluşan hayalî, sanal bir varlık olmasıdır. Örnek:

Sevgilinin gitmesinden dolayı dökülen gözyaşında sevgilinin yüzündeki hattın hayalî, suya yazılmış yazı gibidir. Sevgilinin yüzündeki hattın hayalî benzeyen, suya yazılmış yazı benzetilen, sevgilinin gitmesi sebebiyle dökülen gözyaşına akseden hayal benzeme yönüdür. Benzetme edatı mahzuftur. Suya yazı yazmak mümkün olmadığından ve bu durum yalnızca hayal ürünü olduğundan bu beyitte teşbîh-i hayalî sanatı bulunmaktadır.

افسوس که شد دلبر و در دیده گریان تحریر خیال خط او نقش بر آب است

Ne yazık ki sevgili gitti ve ağlayan gözlerimde, yüzündeki hattın hayalî suya yazılmış yazı gibi. (29/3)

⁹⁰ Hâlıkî, 72/6, 72/6, 97/6, 117/1, 137/3, 148/5, 167/3, 203/5, 224/9, 274/5, 294/5, 295/7, 305/7, 386/7, 436/3, 471/2, 478/2.

2.3. TEŞBÎH-İ MÜFRET VE MÜREKKEP/تشبیه مفرد و مرکب

2.3.1. Tekilin Tekile Benzetilmesi

Benzeyen ve benzetilenin tekil olmasıdır. Örnekler:

Mum benzeyen, pervane benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, pervanenin mum uğruna yanması ise benzeme yönüdür. Mum ve pervane her ikisi de tekil kelimelerdir bu sebeple teşbîh-i müfret sanatı kullanılmış, yani tekil tekile benzetilmiştir.

سوز دل بین که ز بس آتش اشکم دل شمع دوش بر من ز سر مهر چو پروانه بسوخت

*Gönlümün yanışına bak, gözyaşımın ateşinden **mum** bile, bana acıyıp dün gece **pervane gibi** yandı. (17/3)*

Tövbenin temeli benzeyen, taş benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, sağlamlık ise benzeme yönüdür. Benzeyen tövbenin temeli ve benzetilen taş, tekil kelimelerden oluşmaktadır.

اساس توبه که در محکمی چو سنگ نمود ببین که جام زجاجی چه طرفه اش بشکست

***Taş gibi sağlam** görünen **tövbenin temelini**, cam kadeh nasıl da kırdı baksana. (25/2)*

Ney, âşığı arzularına ulaştırandır. Sevgilinin dudağı da âşıkları arzularına ulaştırması sebebiyle neye, âlemin âşığa verdiği öğüt ise umursamama sebebiyle yele benzetilmiştir. Sevgilinin dudağı benzeyen, ney benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, âşığın arzularına ulaşması benzeme yönüdür. Bütün âlemin âşığa verdiği öğüt benzeyen, yel benzetilen, âşığın umursamaması ise benzeme yönüdür, benzetme edatı چون (çun) mahzuttur. Benzeyen ve benzetilen tekil kelimelerden oluşmaktadır.

به کام تا نرساند مرا لبش چون نای نصیحت همه عالم به گوش من بادست

***Dudağı ney gibi** beni arzuma ulaştırmadıkça, **bütün âlemin öğüdü** kulağıma yel gelir. (35/3)*

Diğer beyitler:⁹¹

2.3.2. Bileşğin Bileşiğe Benzetilmesi

Benzeyen ve benzetilenin mürekkep yani birleşik olmasıdır. Örnekler:

Sevgilinin yüzündeki hattın hayali benzeyen, suya yazılmış yazı benzetilen, sevgilinin gitmesi sebebiyle dökülen gözyaşına akseden hayal benzeme yönüdür. Benzetme edatı mahzuftur. Benzeyen sevgilinin yüzündeki hattın hayali, benzetilen suya yazılmış yazıdır yani benzeyen ve benzetilen bileşik kelimelerle kurulmuştur. Bu sebeple teşbîh-i mürekkep, yani bileşğin bileşiğe benzetilmesi sanatı bulunmaktadır.

افسوس که شد دلبر و در دیده گریان تحریر خیال خط او نقش بر آب است

Ne yazık ki sevgili gitti ve ağlayan gözlerimde, yüzündeki hattın hayali suya yazılmış yazı gibi. (29/3)

Sevgilinin endamının gölgesi benzeyen, çürümüş kemiklere tesir eden ruh benzetilen, ölüyü diriltmesi ise benzetme yönüdür. Benzeyen sevgilinin endamının gölgesi, benzetilen çürümüş kemiklere tesir eden ruhtur. Teşbihin her iki tarafı bileşik kelimelerden oluşmuştur.

سایه قد تو بر قالبم ای عیسی دم

عکس روح است که بر عظم رمیم افتادست

Ey İsa nefesli sevgili! Endamının gölgesi bedenime, çürümüş kemiklere tesir eden ruh gibi düştü. (36/7)

⁹¹ Hâlikî, 5/10, 13/4, 17/6, 29/3, 32/5, 34/7, 57/1, 59/4, 61/5, 68/7, 70/3, 87/5, 94/4, 97/6, 106/6, 107/1, 117/1, 117/4, 124/2, 126/9, 135/1, 137/3, 138/5, 139/6, 140/3, 148/3, 155/2, 157/5, 160/7, 167/9, 191/6, 192/8, 194/7, 195/4, 207/2, 216/1, 219/4, 229/5, 238/2, 238/3, 238/9, 253/2, 256/7, 257/1, 260/6, 262/4, 265/5, 274/5, 282/3, 285/7, 286/4, 286/6, 289/1, 290/2, 294/1, 294/2, 294/5, 294/7, 294/9, 294/10, 295/1, 295/5, 295/7, 305/7, 308/1, 308/3, 308/7, 312/2, 315/3, 321/9, 322/7, 324/2, 330/1, 334/3, 335/6, 338/4, 340/1, 342/6, 343/6, 345/2, 348/4, 350/3, 350/8, 359/4, 359/5, 361/1, 364/6, 365/7, 372/4, 379/3, 379/8, 380/2, 384/3, 386/7, 392/3, 395/3, 395/3, 400/8, 401/2, 409/5, 421/5, 431/7, 432/2, 433/13, 434/3, 436/3, 442/6, 443/3, 444/4, 444/6, 454/9, 459/4, 463/11, 464/6, 469/7, 470/9, 471/2, 475/4, 480/7, 492/2.

Eteğimin kenarı benzeyen, Ceyhun ırmağı benzetilen, همچو (hemçu) benzetme edatı, dökülen gözyaşı ve çekilen özlem benzeme yönüdür. Benzeyen eteğimin kenarı, benzetilen Ceyhun ırmağıdır. Teşbihin her iki tarafı bileşik kelimelerdir.

از آن دمى كه ز چشمم برفت رود عزيز كنار دامن من همچو رود جيحون است

Azizim gözlerimden ayrıldı ayrılalı, eteğimin kenarı Ceyhun ırmağının kenarını andırır. (54/7)

Başlar deviren kılıç benzeyen, yıldızları yakan güneş benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, güneşin yıldızları yakması, ortadan kaldırması ise benzeme yönüdür. Yukarıda örneklerde de ifade edildiği gibi benzeyen başlar deviren kılıç, benzetilen yıldızları yakan güneştir. Teşbihin her iki tarafı bileşik kelimedenden oluşmuştur.

ز شمشير سرافشاش ظفر آن روز بدرخشيد كه چون خورشيد انجم سوز تنها بر هزاران زد

Yıldızları yakan güneş gibi tek başına binlere vurduğu gün, başlar deviren kılıcından zafer parladı. (153/12)

Diğer beyitler:⁹²

2.4. TESHBÎH-İ TESVİYE/تشبيه تسويه

Birkaç şeyi bir şeye benzetmektir. Örnekler:

Neşe, eğlence, gençlik benzeyen, gül benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, değerli olması ise benzeme yönüdür. Tek bir şey birkaç şeye birden yani gül neşe, eğlence ve gençliğe benzetildiğinden teşbîh-i tesviye sanatı bulunmaktadır.

نشاط و عيش و جوانى چو گل غنيمت دان كه حافظا نبود بر رسول غير بلاغ

Neşe, eğlence, gençliği gül gibi ganimet bil; Hâfız, elçinin görevi bildirmektir sadece. (295/7)

⁹² Hâlıkî, 181/2, 221/2, 287/2, 295/2, 389/5, 389/7, 455/4, 459/3, 469/10.

Lale ve gül benzeyen, şarap kadehi benzetilen, مانند (manend) benzetme edatı, lale ve gülün, rengi ve şekli benzeme yönüdür. Yukarıda da ifade edildiği gibi tek bir şey birkaç şeye birden benzetildiğinden teşbîh-i tesviye sanatı bulunmaktadır

در بوستان حریفان مانند لاله و گل هر يك گرفته جامی بر یاد روی یاری

Bahçede arkadaşlar lale ve güller gibi, bir yârin anısına bir kadeh almış her biri.

(444/6)

2.5. TEŞBÎH-İ MUTLAK/تشبيه مطلق

Daha önce de anlatıldığı gibi teşbîhi mutlak, benzeyen, benzetilen, benzetme edatı ve benzeme yönünden oluşan dört unsurun açık ve belli olduğu, kayıt ve şartın bulunmadığı benzetmedir. Benzeyene müşebbeh, benzetilene müşebbehün bih, benzetme edatına edat-ı teşbih ve benzeme yönüne de vech-i şebeh denir.

Hâfız, teşbihin bu türünü 194 yerde kullanmıştır. Bu beyitlerin her biri benzetme unsurları da belirtilerek açıklanmıştır. Örneğin beşinci gazelin onuncu beytinde; mermer benzeyen, mum benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, dilberin gücü ise benzetme yönüdür:

سرکش مشو که چون شمع از غیرتت بسوزد دلبر که در کف او موم است سنگ خارا

İsyankâr olma, yoksa kıskanıp mum gibi yakar seni, elinde mermeri muma çeviren dilber. (5/10)

Aşağıdaki beyitte, şarap ateş renkli lâle benzetilmiştir. Şarap benzeyen, ateşli lâle benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, kırmızılık benzetme yönüdür.

تخت زمرد زده است گل به چمن راح چون لعل آتشین دریاب

Gül bahçeye zümrüt taht kurdu, ateşli lâle gibi şarabı alın. (13/4)

Daha önce de ifade edildiği gibi sevgilinin yüzü beyaz ve parlak olması sebebiyle aya, sevgilinin ay gibi olan yüzüne şarabın renginin yansması ise nesrin yaprağı üzerindeki erguvan çiçeğine benzetilmiştir. Sevgilinin yüzü benzeyen, ay benzetilen, وشت (veşet) benzetme edatı, parlaklık benzeme yönüdür. Şarabın rengi benzeyen, erguvan çiçeği benzetilen, همچو (hemçu) benzetme edatı, kırmızılık benzeme yönüdür.

می نماید عکس می در رنگ روی مه وشت همچو برگ ارغوان بر صفحه نسرین غریب

Senin ay gibi yüzüne şarabın rengi yansıyor, tıpkı nesrin yaprağı üzerindeki erguvan çiçeği gibi. (14/5)

Âşık, sevgiliye olan aşkıdan öyle acı çekmektedir ki geceler boyu ateşli gözyaşı döker ve o gecelerde kendine dost olan mum bile pervanenin uğruna yandığı gibi yanar. Burada mum, yanması açısından pervaneye benzetilmiştir. Mum benzeyen, pervane benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, pervanenin mum uğruna yanması ise benzeme yönüdür.

سوز دل بین که ز بس آتش اشکم دل شمع دوش بر من ز سر مهر چو پروانه بسوخت

Gönlümün yanışına bak, gözyaşımın ateşinden mum bile, bana acıyıp dün gece pervane gibi yandı. (17/3)

Aşağıdaki beyitte Hâfız, ettiği tövbeden dolayı gönlün kadeh gibi kırıldığını; ciğerininse lale gibi yandığını vurgular. İlk mısradan, gönül benzeyen, kadeh benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, kırılmak (üzülmek) benzeme yönüdür. İkinci mısradan ise ciğer benzeyen, lale benzetilen, همچو (hemçu) benzetme edatı, ciğerin yanması ve kırmızılık benzeme yönüdür.

چون پیاله دلم از توبه که کردم بشکست همچو لاله جگرم بی می و خمخانه بسوخت

Kalbim ettiğim tövbeden kadeh gibi kırıldı, ciğerim lale gibi şarapsız meyhanesiz yandı. (17/6)

Tövbenin temeli, sağlamlık açısından taşa benzetilmiştir. Tövbenin temeli benzeyen, taş benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, sağlamlık ise benzeme yönüdür.

اساس توبه که در محکمی چو سنگ نمود ببین که جام زجاجی چه طرفه اش بشکست

Taş gibi sağlam görünen tövbenin temelini, cam kadeh nasıl da kırdı baksana. (25/2)

Sevgilinin gitmesinden dolayı dökülen gözyaşında sevgilinin yüzündeki hattın hayali, suya yazılmış yazı gibidir. Sevgilinin yüzündeki hattın hayali benzeyen, suya

yazılmış yazı benzetilen, sevgilinin gitmesi sebebiyle dökülen gözyaşına akseden hayal benzeme yönüdür. Benzetme edatı mahzuftur.

افسوس که شد دلبر و در دیده گریان تحریر خیال خط او نقش بر آب است

Ne yazık ki sevgili gitti ve ağlayan gözlerimde, yüzündeki hattın hayali suya yazılmış yazı gibi. (29/3)

İlk mısradaki zavallı gönül, düğüm atılan misk kesesine benzetilmiştir. Zavallı gönül benzeyen, misk kesesi benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, düğüm atılması benzeme yönüdür.

چو نافه بر دل مسکین من گره مفکن که عهد با سر زلف گره گشای تو بست

Misk kesesi gibi düğüm atma zavallı gönlüme; çünkü gönlüm düğümler çözen zülfünle sözleşti. (32/5)

Dilber, öyle bir şah süvaridir ki felek gibi vahşi bir at bile kırbacına boyun eğer. Dilber benzeyen, şah süvari benzetilen, dilberin şah süvariliği sebebiyle vahşi bir ata boyun eğdirmesi benzeme yönüdür. Vahşi bir at ise feleğe benzetilmiştir. Vahşi bir at benzeyen, felek benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, vahşi atın felek gibi güçlü olması benzeme yönüdür.

تو خود چه لعبتی ای شهسوار شیرین کار که توسنی چو فلك رام تازیانه توست

Ey güzel tavırlı şahsüvari, sen nasıl bir dilbersin ki, felek gibi vahşi bir at boyun eğer kırbacına. (34/7)

Ney, âşığı arzularına ulaştırandır. Sevgilinin dudağı da âşıkları arzularına ulaştırması sebebiyle neye, âlemin âşığa verdiği öğüt ise umursamama sebebiyle yele benzetilmiştir. Sevgilinin dudağı benzeyen, ney benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, âşığın arzularına ulaşması benzeme yönüdür. Bütün âlemin âşığa verdiği öğüt benzeyen, yel benzetilen, âşığın umursamaması ise benzeme yönüdür, benzetme edatı چون (çun) mahzuftur.

به کام تا نرساند مرا لبش چون نای نصیحت همه عالم به گوش من بادست

Dudağı ney gibi beni arzuma ulaştırmadıkça, bütün âlemin öğüdü kulağıma yel gelir. (35/3)

İsa nefesli sevgilinin endamının gölgesi, ölmüşleri diriltmesi sebebiyle ruha benzetilmiştir. Sevgilinin endamının gölgesi benzeyen, çürümüş kemiklere tesir eden ruh benzetilen, ölüyü diriltmesi benzetme yönüdür.

سایه قد تو بر قالبم ای عیسی دم

عکس روح است که بر عظم رمیم افتادست

Ey İsa nefesli sevgili! Endamının gölgesi bedenime, çürümüş kemiklere tesir eden ruh gibi düştü. (36/7)

Zaman, kan dökücü olması sebebiyle sürahinin gözüne (kadeh) benzetilmiştir. Zaman benzeyen, sürahinin gözü benzetilen, همچو (hemçu) benzetme edatı, kan dökücü olması benzeme yönüdür.

در آستین مرقع پیاله پنهان کن

که همچو چشم صراحی زمانه خون ریز است

Elbisenin yamalı koluna kadehi sakla; çünkü zaman sürahinin gözü gibi kan dökücüdür. (41/3)

Şair, kendini mum gibi yok etmeyi arzular. Şairin kendini yok etmesi benzeyen, mum benzetilen, همچون (hemçun) benzetme edatı, mumun yandıkça erimesi, yok olması benzeme yönüdür.

به جانت ای بت شیرین دهن که همچون شمع شبان تیره مرادم فنای خویشتن است

Tatlı ağızlı dilber, canına yemin olsun ki, mum gibi, karanlık gecelerde muradım kendimi yok etmektir. (50/3)

Bu beyitte önce zikredilen kelimeler ve onlarla ilgili olarak sonra getirilenlerin aynı sırayı takip etmesiyle leff ü neşr-i müretteb sanatı kullanılarak sevgilinin güzel yüzü parlaklık yönüyle aya, âşığın gözyaşı ise şekil ve parlaklık yönüyle ülker yıldızına benzetilmiştir.

يار من باش كه زيـب فلـك و زينـت دهر از مه روى تو و اشك چو پروين من است

Yârim ol, çünkü feleğin süsüyle zamanın ziyneti, senin ay yüzünle benim Pervin (Ülker yıldızı) gibi gözyaşumdandır. (52/3)

Aziz gittiğinden beri şair çok üzülmüş, döktüğü gözyaşları sebebiyle eteğinin kenarını Ceyhun ırmağına benzetmiştir. Eteğimin kenarı benzeyen, Ceyhun ırmağı benzetilen, همچو (hemçu) benzetme edatı, dökülen gözyaşı ve çekilen özlem benzeme yönüdür.

از آن دمى كه ز چشم برفت رود عزيز کنار دامن من همچو رود جيحون است

Azizim gözlerimden ayrıldı ayrılalı, eteğimin kenarı Ceyhun ırmağının kenarını andırır. (54/7)

Sevgilinin gözleri parlak olması ve görenleri sarhoş etmesi sebebiyle şaraba benzetilmiştir. Gözler benzeyen, şarap benzetilen, گون (gûn) benzetme edatı, parlaklık benzeme yönüdür.

آن سیه چرده كه شیرینی عالم با اوست چشم میگون لب خندان دل خرم با اوست

O dünya tatlısı esmer güzel, şarap gibi gözler, gülen dudak, şen gönül ondadır. (57/1)

Sevgilinin beli incelik sebebiyle kıla benzetilmiştir. Bel benzeyen, kıl benzetilen, incelik benzeme yönüdür, benzetme edatı mahzuftur.

هیچ است آن دهان و نیبیم از او نشان موی است آن میان و ندانم که آن چه مویست

Ağzı adeta hiçtir, göremem hiç izini, kıl gibi ince beli bilmem ki nasıl bir kıl? (59/4)

Sevgiliye duyulan hasret sebebiyle âşığın gönlü söğüt gibi güçsüzleşmiş, titremektedir. Gönül benzeyen, söğüt benzetilen, همچو (hemçu) benzetme edatı, gönlün titremesi benzeme yönüdür.

دل صنوبریم همچو بید لرزان است ز حسرت قد و بالای چون صنوبر دوست

Sevgilinin servi boyunun hasretinden, sararıp solmuş gönlüm titrer söğüt gibi.
(61/5)

Sevgilinin bastığı toprağın tozu öyle şereflenir ki âşık da bundan nasibini almak ve o tozu gözlerine sürme gibi çekmek ister. Sevgilinin adımlarıyla şereflenmiş yolun tozu benzeyen, sürme benzetilen, همچون (hemçun) benzetme edatı, her ikisinin toz olması benzeme yönüdür.

گر دهد دستم کشم در دیده همچون توتیا خاک راهی کان مشرف گردد از اقدام دوست

Sevgilinin adımlarıyla şereflenmiş yolun tozunu, mümkün olursa süreyim sürme gibi gözlerime. (62/6)

Hâfız, sevgiliye olan aşkı sebebiyle inleyip acı çekmesi ve inceliği, yani cılız oluşu sebebiyle kendisini neye benzetmiştir. Hâfız'ın bedeni benzeyen, ney benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, her ikisinin de inlemesi ve ince bedenli olması benzeme yönüdür.

کوه اندوه فراقهت به چه حالت بکشد حافظ خسته که از ناله تنش چون نالیست؟

Firkat hüznünün dağını çekecek halde mi Hâfız; baksana inlemekten ney gibi incelmış bedeni. (68/7)

Şairin isteğine göre sidre kuşu sevgiliyi aramalıdır; eğer onu aramak için uçmuyorsa, vahşi bir kuş gibi tuzağa düşmelidir. Burada sidre kuşu benzeyen, vahşi bir kuş benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, tutsak edilmesi benzeme yönüdür.

بسته دام و قفس باد چو مرغ وحشی طایر سدره اگر در طابیت طایر نیست

Seni aramak için uçmuyorsa sidre kuşu, vahşi bir kuş gibi düşsün tuzağa, girsin kafese. (70/3)

Rintlük yolu, herkese aşikâr olmaması sebebiyle define yoluna benzetilmiştir. Rintlük yolu benzeyen, define yolu benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, aşikâr olması benzeme yönüdür.

فرصت شمر طریقه رندی که این نشان چون راه گنج بر همه کس آشکاره نیست

Rintlük yolunu fırsat say çünkü bu iz define yolu gibi aşikâr olmaz herkese. (72/6)

Aşağıdaki iki mısradaki da benzetme sanatı vardır. İlkinde şairin kenardan gitmesi pergele benzetilmiş, ikincisinde ise şair kendisini noktaya benzetmiştir. Sakince kenardan gitmesi benzeyen, pergel benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, pergelin kullanılma şekli, kenardan çizgi çekilmesi benzeme yönüdür. Şairin kendisi benzeyen, nokta benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, devranın onu ortaya alması benzeme yönüdür.

آسوده بر کنار چو پرگار می شدم دوران چو نقطه عاقبتیم در میان گرفت

Pergel gibi sakince kenardan gidiyordum, devran sonunda beni nokta gibi ortaya aldı. (87/5)

Sevgilinin zülfü, âşıkları suçsuz yere tutsak eden kemende benzetilmiştir. Zülûf benzeyen, kemend benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, sevgilinin zülfünün âşıkları esir etmesi, başlarını alması benzeme yönüdür.

در زلف چون کمندهش ای دل مپیچ کآنجا سرها بریده بینی بی جرم و بی جنایت

Kemendi andıran zülfüne sarılma gönül, başlar görürsün orda kesilmiş suçsuz yere. (94/4)

Sevgilinin yüzünün beyazlığı, günün aydınlığına ve siyah zülfü gece zifirisine benzetilmiştir. Sevgilinin yüzünün aklığı benzeyen, gündüz benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, sevgilinin yüzünün beyazlığı benzeme yönüdür.

بیاض روی تو روشن چو عارض رخ روز سواد زلف سیاه تو هست ظلمت داج

Senin yüzünün aklığı gündüz gibi aydınlık, siyah zülfünün karası gece zifirisidir. (97/3)

Âşıklıktan dolayı zayıf kalp, sevgili tarafından kırılması sebebiyle cama benzetilmiştir. Zayıf kalp benzeyen, cam benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, kalbin kırılması benzeme yönüdür.

چرا همی شکنی جان من ز سنگ دلی؟ دل ضعیف که باشد به نازکی چو زجاج

Taş kalplilik edip niçin kalbimi kırarsın? Zayıf kalbim incelikte zaten cam gibi. (97/6)

Sevgilinin sonsuz güzelliğini gören âşık, onu güzellik ülkesinin şahına benzetmiş, kendisini ise sevgilinin kapısında bir zerre toprak olacak kadar zavallı olarak ifade etmiştir. Sen (sevgili) benzeyen, şah benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, sevgilinin sonsuz güzelliği benzeme yönüdür.

فتاد در دل حافظ هوای چون تو شهی کمینه ذره خاک در تو بودی کاج

*Düştü Hâfız'ın gönlüne **senin gibi bir şahın sevdası**, zavallı bir zerre olsaydı kapının toprağında keşke. (97/8)*

Sevgilinin yüzünün beyazlığı aya benzetilmiştir. Yüzünün beyazlığı benzeyen, ay benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, sevgilinin yüzünün parlak olmasından sabahın aydınlanması benzeme yönüdür.

سواد زلف سیاه تو جاعل الظلمات بیاض روی چو ماه تو فائق الاصباح

*Siyah zülfünün karası karanlığı doğurur, **ay gibi yüzünün aklığı sabahu aydınlatır**. (98/2)*

Sevgilinin yüzü güzellik sebebiyle aya benzetilmiştir. Yüz benzeyen, ay benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, parlaklık benzeme yönüdür. “Senin ateşinde onun canından başka üzerlik olmasın” derken, güzel yüzünün hasretinde onun canı üzerlik otu gibi yansın şeklinde ifade edilmiştir.

Üzerlik otu, sedef otunun içindeki siyah bir tohumdur. Bu tohumu kötü gözlerden sakınmak için yakarlar. Nazar otu olarak da kullanılır.⁹³ Hâfız, bu kelimeyi 181. gazelin ikinci beytinde kullanarak yine teşbih-i mutlak sanatına yer vermiştir. Bu beyitte “eğlence için şaraba, çalgıcıya gerek yoktur. Sen sevgili, burkanı yani peçeni kaldır da ben âşık senin güzel yüzünün ateşinden üzerlik tanesinin ateş üzerinde zıpladığı gibi zıplayayım yani dans edeyim” şeklinde ifade edilerek âşık kendisini üzerlik tanesine benzetmiştir.

هر آن که روی چو ماهت به چشم بد بیند بر آتش تو بجز جان او سپند مباد

*Ay **misali yüzüne** kötü gözle bakan var ya; senin ateşinde onun canından başka üzerlik olmasın. (106/6)*

⁹³ Hâlıkî, s. 280 (106/6).

حاجت مطرب و می نیست تو برقع بگشا که به رقص آوردم آتش رویت چو سپند

Çalgıcıya, şaraba hacet yok, sen burkanı aç ki, yüzünün ateşinde üzerlik tanesi gibi raks edeyim. (181/2)

Sevgilinin yüzü, güzellik sebebiyle laleye benzetilmiştir. Yüz benzeyen, lale benzetilen, گون (gûn) benzetme edatı, güzellik benzeme yönüdür.

حسن تو همیشه در فزون باد رویت همه ساله لاله گون باد

Güzelliğin daima artsın, yüzün her yıl laleyi andırsın. (107/1)

Âşıkların gönlü sevgilinin gamından servi gibi ayağı bağlıdır. Yani sabittir. Her ne kadar acı çekse de başka bir yere gitmez. Gönlü, sevgiliye duyduğu hasretten daima kan ağlamaktadır. Yaralı gönül, bu sebeple kırmızı lâleye benzetilmiştir. Gönül benzeyen, servi ve lâle benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, servinin yerinden ayrılamaması ve lâlenin kırmızı olması benzeme yönüdür.

دل ما به دور رویت ز چمن فراغ دارد که چو سرو پایبند است و چو لاله داغ دارد

Yüzünün çevresinde gönlümüz bahçeden fariğdir, servi gibi ayağı bağlıdır, lâle gibi yaralıdır. (117/1)

Lâle benzeyen, şah nedimi benzetilen, ماند (mâned) benzetme edatı, lâlenin şekli itibariyle elinde kadeh tutar gibi olması benzeme yönüdür.

به چمن خرام و بنگر بر تخت گل که لاله به ندیم شاه ماند که به کف ایاغ دارد

Bahçeye salınıp gel, gül tahtının yanına bak, lâle elinde kadeh tutan şah nedimi gibidir. (117/4)

İlk mısradaki şair ağlamasını, zemheri bulutuna benzetmiştir. Ağlama benzeyen, zemheri bulutu benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, çok üzülmesi ve döktüğü gözyaşının çok olması benzeme yönüdür.

سزدم چو ابر بهمن که بر این چمن بگریم طرب آشیان بلبل بنگر که زاغ دارد

Zemheri bulutu gibi bu bahçeye ağlasam yaraşır, bülbülün şen yuvası bak şimdi karga yeridir. (117/7)

Ömür, hızla geçip gitmesi sebebiyle rüzgâra benzetilmiştir. Ömür benzeyen, rüzgâr benzetilen, همچون (hemçun) benzetme edatı, aceleyle geçmesi benzeme yönüdür.

از سر کشته خود می گذری همچون باد چه توان کرد که عمر است و شتابی دارد

Maktulünün üzerinden rüzgâr gibi geçiyor, ne yapılabilir ki ömürdür, vardır acelesi. (124/2)

Hâfız, birçok gazelinde döneminin padişahlarını övmüştür, fakat birkaç gazelinden başka hangi padişahı övdüğü kesin olarak bilinmemektedir. Bu gazelinde övdüğü, Şah Şücâ'dır.⁹⁴ Bu beyitte Hâfız kendisini Şah Şücâ'nın varlığı sebebiyle hizmetinde olan bir kula benzetmiştir. Hâfız benzeyen, kul benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, daima onun hizmetinde olması ise benzeme yönüdür.

کس در جهان ندارد یک بنده همچو حافظ زیرا که چون تو شاهی کس در جهان ندارد

Hâfız gibi bir kulu yok kimsenin dünyada; çünkü kimsenin dünyada senin gibi şahı yok. (126/9)

Şair kendisini rüzgâra benzetmiştir. Kendisi benzeyen, rüzgâr benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, rüzgârın hızla gitmesi ve sevgilinin diyarında dolaşması benzeme yönüdür.

چو باد عزم سر کوی یار خواهم کرد نفس به بوی خوشش مشکبار خواهم کرد

Rüzgâr gibi yârin diyarına doğru gideceğim, onun hoş kokusuyla miskler saçacak nefesim. (135/1)

Şair kendi canını, güle benzetmiştir. Kanlı can benzeyen, gül benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, gülün kırmızı olması benzeme yönüdür.

صبا کجاست که این جان خون گرفته چو گل فدای نکهت گیسوی یار خواهم کرد

Seher yeli nerede, gül gibi kanlı canımı, yârin hoş kokan saçlarına feda edeceğim. (135/6)

⁹⁴ Hâlıkî, s. 328.

Gönül lâleye benzetilmiştir. Gönül benzeyen, lâle benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, gönlün aşk acısından kana bulanması ve lâlenin kırmızı olması benzeme yönüdür.

چرا چون لاله خونین دل نباشم که با ما نرگس او سرگران کرد

Lâle gibi niçin kana bulanmasın gönlüm? Sevgilinin nergisi bizi önemsemedi.
(137/3)

Şair, kendini aşk acısıyla yanmasından dolayı muma benzetmiştir. Şairin yanması benzeyen, mum benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, mumun yandıkça erimesi ve şairin aşktan dolayı yanması benzeme yönüdür.

بدان سان سوخت چون شمع که بر من صراحی گریه و بریط فغان کرد

Beni mum gibi öyle yaktı ki halime sürahi ağladı, çeng feryat etti. (137/5)

Seher yelinin esmesi mumun sönmesine sebep olur, yani sabahın olmasıyla artık mumun bir önemi yoktur ve söner. Bu sebeple âşığın sevgili uğruna canını vermesi muma benzetilmiş, sevgili ise seher esintisine benzetilmiştir; çünkü sevgili, seher yeli gibi âşıkların diyarından geçtiği vakit âşıklar ölürler. Bu sebeple ilk mısradaki âşık benzeyen, mum benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, sevgiliyi gördüğünde aşk acısından ölmesi benzeme yönüdür. İkinci mısradaki ise sevgili benzeyen, seher yeli benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, seher yeli estiğinde mumun sönmesi yani sevgilinin âşığın semtinden geçtiğinde onları aşk acısıyla öldürmesi ise benzeme yönüdür. Hâfız, 139. gazelin 6. beytinde yine benzer bir benzetmeye yer vererek, seher yelinin esmesiyle mumun sönmesi, âşığın sevgili uğruna can vermesine benzetilmiştir.

می خواستم که میرمش اندر قدم چو شمع او خود گذر به ما چو نسیم سحر نکرد

Ayağında sönmek istiyordum mum gibi, oysa seher yeli gibi bize bir uğramadı.
(138/5)

من ایستاده تا کنمش جان فدا چو شمع او خود گذر به ما چو نسیم سحر نکرد

Canımı feda etmek için mum gibi durmaktayım, oysa o, seher yeli gibi bize bir uğramadı. (139/6)

Güneşin batışında oluşan şafak, hüznü simgeleyen kırmızı renklidir. Gizli bir benzetme yapılarak sevgilinin güneşe benzediği ve onun yokluğunda dökülen gözyaşının daima kanlı olduğu belirtilmiştir. Bu sebeple âşığın yârine hasrette döktüğü gözyaşı, kırmızık yönünden şafağa benzetilmiştir. Gözyaşı benzeyen, şafak benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, kırmızılık benzeme yönüdür.

اشك من چو رنگ شفق یافت ز بی مهری یار طالع بی شفقت بین که در این کار چه کرد

Sevgisiz yâr yüzünden şafak gibi gözyaşım, şefkatsiz talihe bak, bu işte ne yaptı.

(140/3)

Âşık, kendisini yârin ağıyla yakaladığı bir balığa benzetmiştir. Âşık benzeyen, balık benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, yârin âşığı yakaladığı gibi balığı da ağıyla yakalaması benzeme yönüdür.

در بحر فتاده ام چو ماهی تا یار مرا به شست گیرد

Balık gibi denize düştüm, yâr ağıyla yakalasin diye beni. (148/3)

Elest; Allah'ın insanlardan ilk aşk ve kulluk sözünü aldığı ve insanların kaderini yazdığı gündür yani ezel günüdür. Elest şarabı ise ezeli aşk şarabıdır.⁹⁵ Bu beyitte elest şarabından bir kadeh alan gönlün ne kadar şen olduğu belirtilerek Hâfız'a benzetilmiştir. Hâfız benzeyen, (elest şarabından kadeh alan) gönül benzetilen, همچو (hemçu) benzetme edatı, elest şarabını tatmayla oluşan mutluluk benzeme yönüdür.

خرم دل آن که همچو حافظ جامی ز می الست گیرد

Elest şarabından bir kadeh alanın, nasıl da şendir gönlü Hâfız gibi. (148/5)

Yıldızları yakan güneşle anlatılmak istenen, doğmasıyla bütün yıldızları yakması yani ortadan kaldırmasıdır. Bu sebeple başlar deviren yani başı vücuttan ayıran kılıç, yıldızları yakan güneşe benzetilmiştir. Başlar deviren kılıç benzeyen, yıldızları yakan güneş benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, güneşin doğmasıyla yıldızları ortadan kaldırması benzeme yönüdür.

ز شمشیر سرافشانش ظفر آن روز بدرخشید که چون خورشید انجم سوز تنها بر هزاران زد

⁹⁵ Hâlıkî, s. 64, 378 (24/1, 148/5).

Yıldızları yakan güneş gibi tek başına binlere vurduğu gün, başlar deviren kılıcından zafer parladı. (153/12)

İkinci beyitte âşık ve sevgiliden söz edilmektedir ancak bu kelimeler zikredilmemiştir. Âşık, kendini toza, sevgiliyi ise rüzgâra benzetmiştir. Âşık benzeyen, toz benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, sevgilinin peşinden gitmesi benzeme yönüdür. Sevgili benzeyen, rüzgâr benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, esip geçmesi benzeme yönüdür.

و گر به رهگذری يك دم از وفاداری چو گرد در پی اش اتم چو باد بگریزد

Bir güzergâhta bir an vefakârlıkla, toz gibi peşine düşsem rüzgâr gibi kaçar. (155/2)

“Gül ve şarap gibi bir an çık da gel perdeden” derken sevgiliden söz edilmiş; ancak zikredilmemiştir. Sevgili benzeyen, gül ve şarap benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, gül ve şarabın çıkıp gelmesi benzeme yönüdür.

چون گل و می دمى از پرده برون آى و درآ که دگر باره ملاقات نه پیدا باشد

Gül ve şarap gibi bir an çık da gel perdeden; çünkü görüşme imkânı olmaz bir daha. (157/5)

Zambak beyaz, mor ve mavi gibi çeşitli renklere sahip güzel çiçekleri olan bir bitkidir. Zambağın yaprakları uzundur bu sebeple şairler onu dile benzetir. Zambak dilli olan kişi fasih bir dile sahiptir. Fars edebiyatında şairler zambağı iki şekilde ifade ederler. Bir taraftan gammazlık, sır tutamayan olarak diğer taraftan on dilli olmasına rağmen onu suskun bilirler.⁹⁶ Bu beyitte her ne kadar Hâfız on dilli olsa da sevgili karşısında ağzının mühürlendiği belirtilerek, Hâfız’ın dili kendini ifade edebilmede zambağa; ancak sevgiliyi görünce şekil itibari ile kendini gizleyen, ağzı mühürlenmiş bir goncaya benzetilmiştir. Hâfız’ın dili benzeyen, zambak ve gonca benzetilen, چو (çu) ve سان (san) benzetme edatı, zambağın yapraklarının uzun olması, goncanın ise yapraklarını kapatıp kendini saklaması benzeme yönüdür.

به سان سوسن اگر ده زبان شود حافظ چو غنچه پیش تو اش مهر بر دهن باشد

⁹⁶ Hâlıkî, s. 122 (43/6).

Hâfız'ın zambak misali on dili olsa bile, karşında gonca gibi ağzında mühür vardır. (160/7)

Daha önceki beyitlerde de ifade edildiği gibi nesrin sevgilinin beyaz yüzünden kinaye edilmektedir. Nergis ise hoş kokulu bir çiçektir ve Fars edebiyatında sevgilinin güzel ve mahmur gözlerine benzetilir.⁹⁷ Bu beyitte Hâfız sevgilinin yüzünü nesrine, gözünü nergis çiçeğine benzetmiş ve sabayı çiçeklere can bağışlayan olarak ifade ederek âşığı sabaya benzetmiştir. Âşık benzeyen, saba benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, sevgiliden gelen güzel kokuyla can bulması benzeme yönüdür.

به بوی او دل بیمار عاشقان چو صبا فداى عارض نسرین و چشم نرگس شد

Onun kokusuyla, âşıkların hasta gönlü saba gibi, feda oldu nesrin yanaklara, nergis gözlere. (167/3)

Hâfız, şiirini çok değerli olması sebebiyle altına benzetmiştir. Şiir benzeyen, altın benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, değerli olması ise benzeme yönüdür.

چو زر عزیز وجود است نظم من آری قبول دولتیان کیمیای این مس شد

Şiirim altın gibi değerli bir varlıktır evet, devletlilerin kabulü iksir oldu bu bakıra. (167/9)

Âşık, kendisini belirsiz bir fakire benzetmiştir. Burada fakirden kasıt sokak rindidir. Âşık benzeyen, fakir benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, âşığın kendini sultana lâyük görmemesi ise benzeme yönüdür.

چون من گدای بینشان مشکل بود یاری چنان سلطان کجا عیش نهران با رند بازاری کند؟

Benim gibi belirsiz bir fakire zor gelir böyle bir yâr, sultan sokak rindiyle hiç gizlice eğlenir mi? (191/6)

Bu beyitte şarap kadehi, daima açık olan ağza benzetilmiştir. Bu sebeple “her ne kadar benim güzel sâkim, saf şarap yerine tortusunu verse de kim vücudunu tamamen şarap kadehi gibi ağza dönüştürebilir?” şeklinde ifade edilmiştir. Şarap kadehi benzeyen,

⁹⁷ Hâlıkî, s. 65 (24/5).

ağız benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, her ikisinin de aynı görüntüye sahip olması ise benzeme yönüdür.

ساقی سیم ساق من گر همه درد می دهد کیست که تن چو جام می جمله دهن نمی کند؟

Gümüüş baldırlı sâkim hep tortu verse de, kim vücudunu şarap kadehi gibi tamamen ağız kılmaz? (192/8)

İran'ın ünlü âriflerinden Mansur b. Hüseyin, “ene'l-Hak” yani Ben Hakk'ım demesi üzerine darağacına çekilmiştir. Mansur gibi aşktan nasibini alan kimseler, darağacına asılmaya yani canlarını teslim etmeye layıktırlar; ancak Hâfız'ı sevgilinin dergâhına çağırdıklarında o aşka layık görülmez, hemen oradan kovulur⁹⁸ şeklinde ifade edilmiştir. Aşk muradından nasibini alan kimseler benzeyen, Mansur benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, aşk yolunda canın teslim edilmesi ise benzeme yönüdür.

چو منصور از مراد آنان که بردارند بر دارند بدین درگاه حافظ را چو می خوانند می رانند

Mansur gibi murattan nasip alanlar darağacındadır, Hâfız'ı bu dergâha çağırır çağırmaz kovarlar. (194/7)

Hâfız, sevgilinin seher yeli gibi menekşelikten geçip zülfünün zorbalığından nicelerinin yas tuttuğunu görmesini ister. Bu beyitte sevgili zikredilmemiştir. Sevgili benzeyen, seher yeli benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, seher yelinin esip geçmesi ise benzeme yönüdür.

گذار کن چو صبا بر بنفشه زار و ببین که از تطاول زلفت چه بی قرارانند

Seher yeli gibi geç menekşelikten de gör, zülfünün zorbalığından niceleri yas tutar. (195/4)

Âşık, gönlünü her yanda dönüp dolaşması sebebiyle pergele benzetmiştir; ancak döndüğü dairede ayakları tek bir sevgiliye sabitlenmiştir. Gönül benzeyen, pergel benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, gönlün dönüp dolaşması ise benzeme yönüdür.

دل چو پرگار به هر سو دورانی می کرد و اندر آن دایره سرگشته پابر جا بود

⁹⁸ Hâlıkî, s. 484-485.

Gönül pergel gibi her yana dönüyordu, o dairede başı dönmüşse de ayağı sabitti.
(203/5)

Âşık zambağa, sevgili kırmızı gül goncasına benzetilmiştir. Âşık on dilli zambak gibidir ve gönül sırrını sevgiliye açar, âştan söz eder; fakat gül, gönül sırrını saklar, utanır, yüzü kızarır ve susar. Bu sebeple âşığın dile getirdiği şey aslında sevgilinin gönlünden geçen şeydir. Âşık benzeyen, zambak benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, âşığın gönül sırrını açması benzeme yönüdür. Sevgili benzeyen, gül benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, sevgilinin gönül sırrını açamaması, utanması ise benzeme yönüdür.

راست چون سوسن و گل از اثر صحبت پاک بر زبان بود مرا آن چه تو را در دل بود

Tıpkı zambakla gül gibi temizdi beraberliğimiz, bu yüzden senin gönlünde olan benim dilimdeydi. (207/2)

Burada, yâr kusursuz bir periye benzetilmiştir. Yâr benzeyen, peri benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, kusursuz olması ise benzeme yönüdür.

آن یار کز او خانه ما جای پری بود سر تا قدمش چون پری از عیب پری بود

Evimizi periler evine çeviren yâr, baştan ayağa peri gibi kusurdan beriymi.
(216/1)

Reyhanların açmasıyla yeryüzünün yeşilliği göğe benzetilmiştir. Yeryüzü benzeyen, gök benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, aydınlık ise benzeme yönüdür.

شد از خروج ریاحین چو آسمان روشن زمین به اختر میمون و طالع مسعود

Uğurlu yıldız ile kutlu talih sayesinde yeryüzü, reyhanların açmasıyla gök gibi aydınlandı. (219/4)

Hâfız, sevgilinin kaşını eğik ve yuvarlak olması sebebiyle yeni aya yani hilale benzetmiştir. Kaş benzeyen, yeni ay benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, kaşın kavisli olması ise benzeme yönüdür.

چو ماه نوره بیچارگان نظاره زند به گوشه ابرو و در نقاب رود

Seyreden zavallıların yolunu yeni ay gibi kaşının köşesiyle kesip peçeye gizlenir.
(221/2)

Amel defterinin kara olması, günarkârlığa işarettir.⁹⁹ Hâfız, amel defteri kendisinden daha kara kimse görmez yani kendisini çok günahkâr bulur. Kalbinin isinden kasıt, içinde beslediği günahlarının yansımamasıdır. Bu durumu kaleme benzetmiştir. Kalem nasıl ki içinde kara uç olması sebebiyle yazıldığında kara çıkarsa, Hâfız da kalbinin isinin öyle dışarı yansımamını ister. Kalp isi benzeyen, kalem benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, karalık benzeme yönüdür.

سیاه نامه تر از خود کسی نمی بینم چگونه چون قلمم دود دل به سر نرود؟

Amel defteri benden kara kimse göremiyorum, nasıl olur da kalem gibi kalbimin isi başıma gelmez? (224/9)

Âşık, kenarda dolaşmasını şekil olarak pergele benzetir ve bu duruma isyan eder; devranın kendisini nokta gibi ortaya geçirmesini ister. Yani devranın kendisini sabit bir yerde tutmadığını, etrafında döndürdüğünü vurgular. Burada âşık, kendini hem pergele hem de noktaya benzetmiştir. Âşık benzeyen, pergel ve nokta benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, pergel ve noktanın şekli benzeme yönüdür.

چندان که بر کنار چو پرگار می شدم دوران چو نقطه ره به میانم نمی دهد

Pergel gibi o kadar dolaştım ki kenarda devran beni nokta gibi ortaya geçirmiyor. (229/5)

Şair, yârin keman kaşının rastık (sürme) çekmesiyle belinin bükülmesini, eğiklik sebebiyle hilale benzetmiştir. Bel benzeyen, hilal benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, hilalin eğik ve kıvrımlı olması ise benzeme yönüdür.

شکسته گشت چو پشت هلال قامت من کمان ابروی یارم چو وسمه بازکشید

Yârimin keman kaşu rastık çekince, büküldü belim kambur hilal gibi. (238/2)

Sevgilinin yanağındaki güzel koku meltemle bahçeden geçtiğinde bu kokuyu alan gül hemen elbisesini yırtar. Burada gülün elbisesini yırtmasından kasıt tomurcuk halinde olan gülün açmasıdır ve sabahın doğmasına benzetilmiştir. Gül benzeyen, sabah

⁹⁹ Hâlıkî, s. 549.

benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, karanlık gecenin ardından sabahın gelmesi benzeme yönüdür.

مگر نسیم خطت صبح در چمن بگذشت که گل به بوی تو بر تن چو صبح جامه درید

Yanağının meltemi sabah bahçeden geçmiş olmalı ki kokunu aldı da gül sabah gibi yırttı elbisesini. (238/3)

Hâfız'ın şiiri, değerli öğütler barındırması sebebiyle inciye benzetilmiştir. Şiirlerinin verdiği öğüdün iyi dinlenmesi ve uygulanması ise “kulağına tak inci gibi” ibaresiyle yani kulağa küpe olarak anlatılmıştır. Bu beyitte şiir benzeyen, inci benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, incinin çok kıymetli bir mücevher olması ve kulağa küpe yapılması ise benzeme yönüdür.

ز شوق روی تو حافظ نوشت حرفی چند بخوان ز نظمش و در گوش کن چو مروارید

Yüzünün iştiyakıyla birkaç harf yazdı Hâfız, oku onun şiirini kulağına tak inci gibi. (238/9)

Sevgili uğruna dökülen gözyaşı öyle çoktur ki yağmur gibidir. Sevgiliye duyulan özlem sebebiyle âşğın çektiği hüznün öyle acı verir ki şimşek gibidir. Birinci mısradaki gözyaşı yağmura, ikinci mısradaki ise hüznün şimşeğe benzetilmiştir. Gözyaşı benzeyen, yağmur benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, gözyaşının çok yoğun dökülmesi benzeme yönüdür. Diğer beyitte hüznün benzeyen, şimşek benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, yaşanan hüznün şiddetli olması ise benzeme yönüdür.

از دیده گر سرشک چو باران چکد رواست کاندر غمت چو برق بشد روزگار عمر

Gözden yağmur gibi gözyaşı aksa yeridir, senin hüznün içinde şimşek gibi geçer ömrün günleri. (253/2)

Miskli şarap, güzel kokması sebebiyle laleye benzetilmiştir. Miskli şarap benzeyen, lale benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, lalenin güzel kokması ise benzeme yönüdür.

چو لاله در قدح ریز ساقیا می و مشک که نقش خال نگارم نمی رود ز ضمیر

Sâki, lale gibi miskli şarabı benim de kadehime dök de sevgin hatrımdan çıkmasın.
(256/7)

Âşık, sevgiliye öyle tutkundur ki; sevgili sadece yüzünü gösterip canını istese o an pervanenin yaptığı gibi canını tutuşturur, canını bağışlar. Bu beyitte âşık kendisini mumun etrafında olduğu sürece yanan, ama yine de muma olan aşkıdan dolayı onun etrafından ayrılmayan pervaneye benzetmiştir. Âşık benzeyen, pervane benzetilen, pervanenin mum için yanması ise benzeme yönüdür.

روی بنما و مرا گو که ز جان دل برگیر پیش شمع آتش پروا نه به جان گو درگیر

Yüzünü gösterip bana de ki candan geç, mumda yanan pervane gibi söyle de tutuşsun can. (257/1)

Âşık sevgiliye olan tutkunluk derecesini ifade eder. Düşmanları onu ne kadar kınarsa kınasın onun sevgiliye olan aşkı değişmez; bu sebeple kendisini altına benzetmiştir. Âşık benzeyen, altın benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, altının her şekilde aynı ayarda olması ise benzeme yönüdür.

از طعنه رقیب نگرده عیار من چون زر اگر برند مرا در دهان گاز

Düşmanın kınamasıyla ayarım değişmez, isterse altın gibi beni sürsünler makasın ağzına. (260/6)

Bu beyitte kâse gezdirenden amaç, kadehi eğlence meclisinde döndüren sâkidir. Kadeh gezdiren (sâki) benzeyen, lâle benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, sâkinin güzelliği ise benzeme yönüdür.

هر که چون لاله کاسه گردان شد زین جفا رخ به خون بشوید باز

Lâle gibi kâse gezdiren herkes, bu cefadan yüzünü kanla yıkasın tekrar. (262/4)

Âşık, halvet gecelerinde sevgilisinin yüzünün ışığını gördüğünden beri güneş bile kendisine gölge gibi karanlık gelir. Burada güneş gölgeye benzetilmiştir. Güneş benzeyen, gölge benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, gölgenin sönük ve karanlık olması ise benzeme yönüdür.

پرتو روی تو تا در خلوتم دید آفتاب می رود چون سایه هر دم بر در و بامم هنوز

Yüzünün ışığını halvetimde görelî güneş, gölge gibi geliyor hâlâ kapıma duvarıma. (265/5)

Hâfız, dünya işini iç içe geçmiş gonca yapraklarına benzetmiştir. Bahar rüzgârını da esmesiyle goncayı açan bilir. Burada “sen”den maksat sevgilidir. Dünya işi her ne kadar gonca gibi karmaşık olsa da sevgili bahar rüzgârı gibi goncayı açar, yani âşık sevgiliden sıkıntılarını çözmelerini ister. Dünya işi benzeyen, gonca benzetilen, همچو (hemçu) benzetme edatı, gonca yapraklarının iç içe girmesi, karmaşık olması benzeme yönüdür. Sevgili benzeyen, bahar rüzgârı benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, bahar rüzgârının esmesiyle goncanın açılması ise benzeme yönüdür.

چو غنچه گر چه فروبستگیست کار جهان تو همچو باد بهاری گره گشا می باش

Dünyanın işi gonca gibi içe kapanmak olsa da sen bahar rüzgârı gibi düğüm çözücü ol. (274/5)

Âşık, daima sevdasının ateşiyle yanması sebebiyle kendisini kazana benzetmiştir. Âşık benzeyen, kazan benzetilen, سان (san) benzetme edatı, kazanın ateşte kaynaması ise benzeme yönüdür.

ز تاب آتش سودای عشقش به سان دیگ دایم می زرم جوش

Aşkıyla sevdasının ateşiyle yanmaktan, daima kaynarım kazan misali. (282/3)

Mumun alevinin titremesi dilinin uzamasına işarettir ve küstahlıktan kinayedir. Bu sebeple âşık kendisini muma benzetmiştir. Âşık, benzeyen, mum benzetilen, همچو (hemçu) benzetme edatı, mumun alevlenmesi yani küstahlık etmesi ise benzeme yönüdür.

تا چند همچو شمع زبان آوری کنی؟ پروانه مراد رسید ای محب خموش

Mum gibi daha ne kadar uzayacak dilin? Behey âşık sussana, murat pervanesi geldi. (285/7)

İlk mısradaki sevgilinin dudağı, kırmızılık bakımından kadehe, ikinci mısradaki da sevgili, feryadı figan etme, inleme bakımından çenge benzetilmiştir. İlk mısradaki sevgilinin dudağı benzeyen, kadeh benzetilen, همچو (hemçu) benzetme edatı, kırmızı

benzeme yönüdür. İkinci mısradaki ise sevgili benzeyen, çeng benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, feryadı figan etmesi benzeme yönüdür.

با دل خونین لب خندان بیاور همچو جام نی گرت زخمی رسد آبی چو چنگ اندر خروش

Yüreğin kan ağlasa da gülsün dudağın kadeh gibi, bir darbe alır almaz bağurmaya başlama çeng gibi. (286/4)

Bu beyitte söylenen söz, çok kıymetli olması sebebiyle inciye benzetilmiştir. Söz benzeyen, inci benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, söylenen sözün kıymetli olması ise benzeme yönüdür.

گوش کن پند ای پسر و از بهر دنیا غم مخور گفتمت چون در حدیثی گر توانی داشت هوش

Ey oğul, öğüt dinle, dünya için tasalanma, sana inci gibi söz söyledim, aklında kalır belki. (286/6)

Âşık, latif olan sevgilinin vücudunu taze gül yaprağına, endamını ise cennet servisine benzetmiştir. Vücut benzeyen, taze gül yaprağı benzetilen, همچو (hemçu) benzetme edatı, sevgilinin genç ve güzel olması benzeme yönüdür. Sevgilinin endamı benzeyen, cennet servisi benzetilen, همچو (hemçu) benzetme edatı, sevgilinin uzun boylu olması ise benzeme yönüdür.

همچو گلبرگ طری هست وجود تو لطیف همچو سرو چمن خلد سراپای تو خوش

Taze gül yaprağı gibi latiftir vücudun, cennet servisi gibi bütün endamın hoş. (287/2)

Sevgilinin yüzünün güzelliği ve yanaklarının ışıltılı parlaması aya benzetilmiştir. Yanak benzeyen, ay benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, (sevgilinin) yanaklarının parlaması ise benzeme yönüdür.

مجمع خوبی و لطف است عذار چو مهش لیکنش مهر و وفا نیست خدایا بدش

Ay gibi yanağında toplanmış iyilik ve güzellikler; fakat sevgiyle vefası yok, Allah'ım onu da ver. (289/1)

Âşık, gönlünü keman kaşlı bir kâfire kaptırmıştır. Burada kâfirden kasıt sevgilidir. Âşık, bu aşk yüzünden dini ve imanı elden gidecek diye korkudan titremesini söğüt

ağacına benzetmiştir. Âşık benzeyen, söğüt benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, âşığın kokudan titremesi ise benzeme yönüdür.

چو بيد بر سر ايمان خویش می لرزم که دل به دست کمان ابرویی است کافرکیش

İmanımın üstüne söğüt gibi titrerim; çünkü gönül keman kaşlı bir kâfirin elinde.
(290/2)

Âşık, sevgiliye gösterdiği vefada mum gibi güzellerin meşhuru olmuş; zira geceleri fedailer ve rintlerle sabahlamıştır. Burada âşık, kendisini sabahlara kadar aşk ateşiyle yanması sebebiyle muma benzetmiştir. Âşık benzeyen, mum benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, sevgili sebebiyle yanması ise benzeme yönüdür.

در وفای عشق تو مشهور خوبانم چو شمع شب نشین کوی سربازان و رندانم چو شمع

Aşkına vefada güzellerin meşhuruymum mum gibi, gece fedailer ve rintler diyarında otururum mum gibi. (294/1)

Bu beyitte âşığın sevgiliye duyduğu özlem sebebiyle döktüğü gözyaşı, mumun yandıkça fitilinden dökülen mum damlalarına benzetilmiştir. Âşık benzeyen, mum benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, âşığın döktüğü gözyaşı ise benzeme yönüdür.

روز و شب خوابم نمی آید به چشم غم پرست بس که در بیماری هجر تو گریاتم چو شمع

Hüzne düşkün gözlerime uyku girmez gece gündüz, hicranından hastayım ağlar dururum mum gibi. (294/2)

Bu beyitte âşık perişan gönlünü, gözyaşı yağdırması sebebiyle muma benzetmiştir. Âşık benzeyen, mum benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, âşığın döktüğü gözyaşı ise benzeme yönüdür.

در میان آب و آتش همچنان سرگرم توست این دل زار نزار اشک بارانم چو شمع

Suyla ateş arasında seninle öyle meşgulüm ki gözyaşı yağdıran bu perişan gönlüm mum gibi. (294/5)

Bu beyitte sevgilinin cemâli dünyayı süsleyen, dünyayı aydınlatan güneş benzetilmiş; güneş olmayınca nasıl gündüz karanlık olursa âşığın da gündüzü gece gibi karanlık olmuştur. Ayrıca ikinci mısradâ âşık, kendisini noksanlık yani zayıflama veya

yok olma bakımından muma benzetmiştir. İlk mısradaki sevgilinin cemâli benzeyen, güneş benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, dünyayı aydınlatması benzeme yönüdür. İkinci mısradaki âşık benzeyen, mum benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, âşktan eriyip yok olması ise benzeme yönüdür.

بی جمال عالم آرای تو روزم چون شب است با کمال عشق تو در عین نقصانم چو شمع

Dünyayı süsleyen cemâlin yokken gece gibi gündüzüm, sana aşkım kemaldehyken noksanlaşırım mum gibi. (294/7)

Âşık, bu beyitte kendisini yine muma benzetmiştir. Sabahın doğmasıyla söndürülen mum ölüme işarettir. Sabaha çıkan mum gibi âşığın sevgiliyi görmesine bir nefeslik an kalmıştır ki değersiz canını mum gibi uğruna teslim edecektir. Âşık benzeyen, mum benzetilen, همچو (hemçu) ve چو (çu) benzetme edatları, âşığın mum gibi bütün gece aşk ateşiyle yanıp sabah vakti ise sevgiliyi görme ümidiyle bir nefesinin kalması benzeme yönüdür.

همچو صبحم يك نفس باقی است با دیدار تو چهره بنما دلبراً تا جان برافشانم چو شمع

Sabaha çıkan mum gibi bir nefes kaldı seni görmeye dilber, yüzünü göster ki can vereyim mum gibi. (294/9)

Bu beyitte nazenin, güzel yüzlü sevgilidir. Bu sebeple sevgilinin yüzü, etrafı aydınlatması sebebiyle muma benzetilmiştir. Sevgiliye olan vuslat gerçekleştiğinde âşık, öyle şereflenir ki eyvanı mum aydınlatır gibi aydınlanır. Yüz benzeyen, mum benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, mumun etrafı aydınlatması ise benzeme yönüdür.

سرفرازم کن شبی از وصل خود ای نازنین تا منور گردد از دیدارت ایوانم چو شمع

Ey nazenin bir gece beni vuslatınla şerefendir ki senin yüzünle aydınlansın eyvanım mum gibi. (294/10)

Bu beyitte âşık, kendisini güle sevdalı olan bülbüle benzetmiştir. Bülbül güle kavuşmak için seher yelinin esmesini bekler; çünkü gül seher yelinin esmesiyle açar, bülbül de sevgilisine kavuşur ve dimağına derman bulur. Bu sebeple âşık sevgili ümidiyle dertlerine deva bulmasını gül ile bülbülün aşkına benzetmiştir. Âşık benzeyen, bülbül benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, bülbülün güle kavuşma ümidi ise benzeme yönüdür.

سحر به بوی گلستان دمی شدم در باغ که تا چو بلبل بی دل کنم علاج دماغ

Seherde gül ümidiyle bir an vardım bahçeye, âşık bülbül gibi dimağıma deva bulayım diye. (295/1)

Bu beyitte kırmızı gül karanlık gecede parlayan meşaleye benzetilmiştir. Kırmızı gül benzeyen, meşale benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, gülün güzelliğiyle etrafı aydınlatması ise benzeme yönüdür.

به جلوه گل سوری نگاه میکردم که بود در شب تیره به روشنی چو چراغ

Karanlık gecede parlayan meşaleyi andıran kırmızı gülün baktım görünüşüne. (295/2)

Şakayık vahşi lale de denilen, yılda otuz ila altmış santimetreye kadar uzayabilen, çoğunlukla ovalık alanlarda yetişen bir bitkidir. Büyük, güzel ve kırmızı yapraklara sahip olan şakayık çiçeğine dağ lalesi ve gelincik gülü de denir. Fars edebiyatında lale ve şakayık çiçeğinin çabuk gelip geçen olarak tanımlanması yanı sıra yaklaşık elli türü bulunan lalenin bir türünde ortasında siyah bir tohum olması sebebiyle gönlü yanmış, dertli olarak, Hâfız'ın şiirinde ise elinde kadeh tutan olarak tasvir edilir.¹⁰⁰ Bu beyitte şakayık yaprakları açık olması sebebiyle gammaz insanlara, zambak ise yapraklarının uzun olması sebebiyle serzeniş edip duran insanların kılıç gibi olan dillerine benzetilmiştir. Lale (şakayık) benzeyen, gammaz insan benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, yapraklarının açık şekilde olması benzeme yönüdür. Zambak benzeyen, kılıç benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, zambağın da yine şekil itibariyle yapraklarının uzun olması benzeme yönüdür.

زیان کشیده چو تیغی به سرزنش سوسن دهان گشاده شقایق چو مردم ایغاغ

Lale gammaz insanlar gibi açmış ağzını, zambak serzeniş edip durur kılıç gibi diliyle. (295/5)

Bu beyit, yukarıdaki beytin devamı niteliğindedir. İlk mısradaki elinde sürahi olan biri zambaktan, ikinci mısradaki elinde sâki gibi kadeh olan biri şakayıktan kinayedir. Sürahi, ince belli ve uzun şarap şişesidir. Zambak yaprakları uzun ve ince olması

¹⁰⁰ Hâlıkî, s. 166, 237 (58/9, 87/9).

sebebiyle elinde sürahi taşıyan şarap düşkünlerine benzetilmiştir. Zambak benzeyen, şarap düşkünleri benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, yapraklarının uzun ve ince olması benzeme yönüdür. Şakayık benzeyen, sâki benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, ortasında bulunan siyah tohumundan gönlü yanmış, dertli olarak elinde kadeh taşıyor gibi görünmesi benzeme yönüdür.

یکی چو باده پرستان صراحی اندر دست یکی چو ساقی مستان به کف گرفته ایاغ

Şarap düşkünleri gibi elinde sürahi birinin, birinin sâkî misali kadeh vardı elinde. (295/6)

İkinci mısradaki elçiden kastedilen Hz. Peygamber (s.a.v.)'dir. 'Elçinin görevi bildirmektir sadece' derken maide suresinin 99., nur suresinin 54. ve ankebut suresinin 18. ayetine işaret edilmiştir.¹⁰¹ Hayat gelip geçicidir, ne zaman sona ereceği belli değildir. Elçinin görevi ise sadece sona gelindiğini bildirmektir. Bu sebeple neşe, eğlence ve gençlik, ganimet denebilecek kadar değerli olmakla beraber mutluluk getirmesi sebebiyle güle benzetilmiştir. Neşe, eğlence, gençlik benzeyen, gül benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, değerli olması ise benzeme yönüdür.

نشاط و عیش و جوانی چو گل غنیمت دان که حافظا نبود بر رسول غیر بلاغ

Neşe, eğlence, gençliği gül gibi ganimet bil; Hâfiz, elçinin görevi bildirmektir sadece. (295/7)

Hızır suyu, hayat bağışlamasıyla ünlüdür. Buna rağmen Hâfiz'in şiirine vakıf olunca, o bile yeteneğinden utanmış, karanlığa gizlenmiş ve kendisini sıradan bir suya benzetmiştir. Hızır suyu benzeyen, su benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, Hâfiz'in şiirinin okundukça hayat bağışlaması ise benzeme yönüdür.

حجاب ظلمت از آن بست آب خضر که گشت ز شعر حافظ و آن طبع همچو آب خجل

Hâfiz'in şiiriyle su gibi utandı yeteneğinden, sebep budur Hızır suyunun karanlığa gizlenişine. (305/7)

Sarhoş olanların gözleri mest olduklarından kapanır. Hâfiz kendisini, bir zamanlar inzivaya çekilip kendini kapatmasından sarhoş göze benzetmiştir. Sevgili, kaşları eğik ve

¹⁰¹ Hâlıkî, s. 690 (295/7).

hilal gibi olması sebebiyle bir bakışıyla etrafındakini sarhoş eder. Şimdi ise Hâfız, kendisini sevgilinin kaşına benzetmektedir. İlk mısırada Hâfız benzeyen, sarhoş göz benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, münzevi olması benzeme yönüdür. İkinci mısırada Hâfız benzeyen, kaş benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, sevgilinin hilal kaşlarıyla bakışlarının sarhoşlara meyletmesi ise benzeme yönüdür.

در عین گوشه گیری بودم چو چشم مستت و اکنون شدم به مستان چون ابروی تو مایل

Sarhoş gözün gibi tam bir münzeviydim, şimdiyse kaşın gibi sarhoşlara meylettim. (307/6)

Sevgilinin yüzü, güzellik sebebiyle cennete, lâl dudakları ise âşıklara can bağışlaması sebebiyle kutsal günlerde karşılık beklemeden dağıtılan su olan sebile benzetilmiştir. Yüz benzeyen, cennet benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, yüzünün güzelliği benzeme yönüdür. Lâl benzeyen, sebil benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, sevgilinin lâl dudaklarının cana can katması ise benzeme yönüdür.

ای رخت چون خلد و لعلت سلسبیل سلسبیلت کرده جان و دل سبیل

Yüzün cennet gibidir, sebidir lâlin, sebil canıyla gönlünü verir uğruna senin. (308/1)

İlk mısırada oktan kastedilen sevgilinin kirpiğidir. Sevgilinin gözleri öyle güzeldir ki bakışları ok gibi âşıkların gönlünü delip geçer. Âşık da kendisini sevgilinin gözündeki oktan ölen yüzlerce âşıktan birine benzetmiştir. Âşık benzeyen, maktul benzetilen, همچو (hemçu) benzetme edatı, bir bakışıyla âşık edip kahretmesi benzeme yönüdür.

ناوک چشم تو در هر گوشه ای همچو من افتاده دارد صد قتیل

Gözündeki okların her bir köşeye düşmüş maktülü var benim gibi yüzlerce. (308/3)

İkinci mısırada putları yaktığından cezalandırılan ve Nemrud'un emriyle ateşe atılan Hz. Halil'e işaret edilmiştir.¹⁰² Yüce Allah Hz. Halil'e yardım etmiş ve ateşi serin eylemiştir. Hâfız da sevgiliye olan aşkıdan daima yanmaktadır. Bu sebeple Yüce Rab'ten Hz. Halil'e yaptığı gibi onun da gönlünü serinletmesini ister. Âşığın canındaki

¹⁰² Hâlıkî, s. 714 (308/4).

ateş benzeyen, Hz. Halil'in atıldığı ateş benzetilen, سان (san) benzetme edatı, serinletme benzeme yönüdür.

يارب اين آتش كه در جان من است سرد كن زان سان كه كردى بر خليل

Rabbim, canımdaki bu ateşi serin eyle, Halil'e yaptığın gibi. (308/4)

Hâfız, gönlünde beslediği aşkın büyüklüğü sebebiyle sevgili karşısında küçülür, kendini hakir görür. Bu sebeple kendisini büyük bir filin ayağının altına düşen karıncaya benzetmiştir. Hâfız benzeyen, karınca benzetilen, همچو (hemçu) benzetme edatı, sevgili karşısında küçücük kalması ezilmesi ise benzeme yönüdür.

حافظ از سرپنجه عشق نگار همچو مور افتاده شد در پای پیل

Hâfız, sevgilinin pençesi karşısında, bir karınca gibidir filin ayağına düşen. (308/7)

Meclis, gönül alıcı olması sebebiyle yüce cennet köşküne, çevresindeki gül bahçesi ise güzellik sebebiyle dârüsselama yani yine cennete benzetilmiştir. Meclis benzeyen, yüce cennet köşkü benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, gönül alıcı olması benzeme yönüdür. Gül bahçesi benzeyen, dârüsselam bahçesi benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, güzel olması ise benzeme yönüdür.

بزمگاهی دل نشان چون قصر فردوس برین گلشنی پیرامنش چون روضه دارالسلام

Yüce cennet köşkü gibi gönül alıcı meclis, çevresinde dârüsselam bahçesi gibi gül bahçesi. (309/4)

Bu beyitte her iki mısradan da teşbih-i mutlak sanatı vardır. İlk mısradan hoş konuşan kişi, nüktedan ve tatlı sözlü olması sebebiyle Hâfız'a benzetilmiştir. İkinci mısradan Hacı Kıvâmuddin Hasan Tamğâcî, Şeyh Ebu İshak döneminde onun danışmanlığını yapan ve yaptığı iyi işlerle tanınan, devletin vergi işleri başkanıdır.¹⁰³ Bu sebeple dünyayı aydınlatan bir cömert, Hacı Kıvâm'a benzetilmiştir. Hoş konuşan nüktedan benzeyen, tatlı sözlü Hâfız benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, güzel sözler

¹⁰³ Hâlıkî, s. 33 (11/10).

söylemesi benzeme yönüdür. Dünyayı aydınlatan cömert benzeyen, Hacı Kivâm benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, yaptığı iyi işler ise benzeme yönüdür.

نکته دانی بذله گو چون حافظ شیرین سخن بخشش آموزی جهان افروز چون حاجی قوام

Tatlı sözlü Hâfız gibi hoş konuşan bir nüktedan, Hacı Kivâm gibi dünyayı aydınlatan bir cömert. (309/8)

Kıymetli olması sebebiyle Hâfız, canını altın gümüşe benzetmiştir. Sevgiliden gelecek haber onun için öyle değerlidir ki uğruna canını altın gümüş gibi serer. Can benzeyen, altın gümüş benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, canın çok değerli olması ise benzeme yönüdür.

آن خوش خبر کجاست که این فتح مزده داد؟ تا جان فشانمش چو زر و سیم در قدم

Ayağına saçayım altın gümüş gibi canımı, bu fethi müjdeleyen güzel haberci nerde? (312/2)

Âşık, kendisini hakir yani küçük görme sebebiyle zerreye benzetmiştir. Ancak sevgilinin güzel yüzüne öyle büyük bir aşk beslemektedir ki adeta güneşle birleşmiştir. Âşık benzeyen, zerre benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, âşığın kendini hakir görmesi benzeme yönüdür.

چو ذره گر چه حقیرم ببین به دولت عشق که در هوای رخت چون به مهر پیوستم

Zerre gibi hakir olsam da aşkın devletine bak, yüzünün sevdasında güneşle nasıl birleştim. (315/3)

Âşık, kendisini Kur'ân devletinden selamet araması sebebiyle Hâfız'a benzetmiştir. Âşık benzeyen, Hâfız benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, Kur'ân devletinden selamet araması benzeme yönüdür.

صبح خیزی و سلامت طلبی چون حافظ هر چه کردم همه از دولت قرآن کردم

Sabah kalkıp selamet aradıysam Hâfız gibi, her ne ettimse Kur'ân'ın devletiyle ettim. (319/9)

Âşık, sevdalandığı yârinin vefasızlığından ihtiyarlar. Bu sebeple yâri hızla gelip geçen ömre benzetmiştir. Yâr benzeyen, ömür benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, ömrün hızla gelip geçmesi yâr gibi vefasız olması benzeme yönüdür.

من پیر سال و ماه نی ام یار بی وفاست بر من چو عمر می گذرد پیر از آن شدم

Beni ihtiyarlatan yıllar aylar değil vefasızdır yâr, yanımdan ömür gibi geçer, odur sebep yaşlanmama. (321/9)

Âşık, sevgilinin siyah gözleri ve güzel boynu karşısında ürkmesini vahşi bir ceylana benzetmiştir. Âşık benzeyen, vahşi bir ceylan benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, vahşi bir ceylanın insanlardan korkması benzeme yönüdür.

گناه چشم سیاه تو بود و گردن دلخواه که من چو آهوی وحشی ز آدمی برمیدم

Siyah gözünle güzel boynunun suçuydu, ben vahşi bir ceylan gibi insanlardan ürktüm. (322/7)

Âşığın yüreği, sevgiliye olan hicran sebebiyle kanlıdır. Daha önce de ifade edildiği gibi âşık, meltem rüzgârını esmesiyle goncayı açan bilir. Bu beyitte sevgilinin diyarından gelen meltem esintisinin âşığın kanlı yüreğini açması, yine o esintiyle goncanın açmasına benzetilmiştir. Meltem benzeyen, gonca benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, sevgilinin diyarından gelen meltem esintisinin âşığın kanlı yüreğini açması benzeme yönüdür.

چو غنچه بر سرم از کوی او گذشت نسیمی که پرده بر دل خونین به بوی او بدریدم

Diyarından bir meltem goncaya eser gibi esti başıma, onun kokusunu alıp açıldı kanlı yüreğim. (322/8)

Âşığın sevgiliye olan hicranı sebebiyle her vakit başı sarhoştur Hâfız gibi, ancak sevgiliye kavuşma ümidi de vardır. Âşık benzeyen, Hâfız benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, âşığın daima sevgili sebebiyle sarhoş olması benzeme yönüdür.

سری دارم چو حافظ مست لیکن به لطف آن سری امیدوارم

Hâfız gibi sarhoş bir başım var; ancak ümidim var o tarafın lütfuna. (323/7)

Âşık, yüzünde allık olsa da yani yanakları al al görünse de bu görüntü onun mutluluğundan değildir. Aksine sevgiliye beslediği aşk sebebiyle yüreği kanlıdır ve bu kan adeta kadeh gibi yanağından dışarıya yansımaktadır. Yanak benzeyen, kadeh benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, yanağın ve kadehin her ikisinin de kırmızı olması benzeme yönüdür.

به طرب حمل مکن سرخی رویم که چو جام خون دل عکس برون می دهد از رخسارم

Yüzümün allığını neşeye bağlama; zira kadeh gibi yüreğimdeki kan yanağımdan yansır dışarıya. (324/2)

Âşığın sevgiliye olan sevdası öyle yücedir ki bir fermanla canını istese âşık o an değersiz canını, mum gibi uğruna teslim edecektir. Âşığın sevgili uğruna canını vermesi benzeyen, mum benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, mumun daima aşkı için yanması erimesi benzeme yönüdür.

پروانه او گر رسدم در طلب جان چون شمع همان دم به دمی جان بسپارم

Yârin canımı isteyen fermanı ulaşırsa bana, mum gibi hemen can veririm o anda. (325/3)

Bedendeki can, çok kıymetlidir. Bu sebeple âşık, sevgilinin diyarındaki sevdalıları canı gibi aziz tutacağını ifade etmiştir yani, canını nasıl koruyorsa sevdalıları da öyle koruyup kollayacaktır. Sevdalıları benzeyen, can benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, sevdalıların can kadar değerli olması benzeme yönüdür.

مرا عهدی است با جانان که تا جان در بدن دارم هواداران کویش را چو جان خویشتن دارم

Sevgiliyle sözleşmem var canım sağ oldukça, diyarının sevdalılarını canım gibi aziz tutacağım. (327/1)

Âşık, sevgiliyi tebessümüyle günü aydınlatması sebebiyle sabaha, kendisini ise onun aşkında eriyip biten halvet mumuna benzetmiştir. Beslediği aşk öyle yücedir ki sabah gibi güzel sevgilinin bir tebessümü karşısında canını uğruna serer. Sevgili benzeyen, sabah benzetilen, همچو (hemçu) benzetme edatı, sevgilinin güzel yüzünün etrafı aydınlatması benzeme yönüdür. Âşık benzeyen, halvet mumu benzetilen, همچو (hemçu)

benzetme edatı, âşığın seher vakti tek başına sevgili uğruna eriyip bitmesi ise benzeme yönüdür.

تو همچو صبحی و من شمع خلوت سحرم تبسمی کن و جان بین که چون همی سپرم

Sen sabah gibisin, ben halvet mumuyum seherde, nasıl can veriyorum bak bir tebessüm eyle de. (330/1)

İlk mısradan mumdan kastedilen, sevgilidir. Âşık, bu beyitte muma yani sevgiliye hitap etmektedir. Sevgiliden onu bu gece rahat bırakmasını ve mum nasıl aşkı için eriyorsa o da sevgili önünde kalbindeki aşk ateşiyle öyle erimek istediğini belirtir. Âşık benzeyen, mum benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, âşığın sevgili uğruna eriyip bitmesi benzeme yönüdür.

پروانه راحت بده ای شمع که امشب از آتش دل پیش تو چون شمع گذازم

Ey mum, rahat ruhsatı ver de bu gece, kalbimin ateşinden mum gibi eriyeyim önünde. (334/3)

Sürahi, şarabın döküldüğü şişedir. Hâfız şarabın kadehe dökülen sesini, gülümsemeye benzetmiş; içindekini ise sürahinin canı bilmiştir. Bu durumda sürahiden şarap döküldükçe ölmektedir. Bu sebeple âşık, sevgilinin gülüşünü duyduğu an can vermesini, sürahiye benzetmiştir. Âşığın can vermesi benzeyen, sürahi benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, sürahiden şarap döküldükçe canından can gitmei benzeme yönüdür.

آن دم که به یک خنده دهم جان چو صراحی مستان تو خواهم که گزارند نمازم

Dilerim senin sarhoşların kalar namazımı, sürahi gibi can verdiğim an bir gülüşüne. (334/4)

Bu beyitte toprak kafes dünyadan, şah doğan ise aşktan istiairedir. Âşık, kendisini olur da şah doğan avlar yani aşkın tuzağına düşer diye bu dünyada uçan bir kuşa benzetmiştir. Âşık benzeyen, kuş benzetilen, سان (san) benzetme edatı, dünyayı kafes olarak nitelendirmesi ve bu sebeple kendini kuş olarak görmesi benzeme yönüdür.

مرغ سان از قفس خاک هوایی گشتم به هوایی که مگر صید کند شه بازم

Kuş gibi toprak kafesten uçup havalandım, belki bir şah doğan beni avlar arzusuyla. (335/6)

Çenk çalmak için kucağa alınır, ney ise üflenmek için dudağa konur. Hâfız, bu duruma işaret ederek kendisini çenk ve neye benzetmiştir. Yani “çenk gibi beni kucağına alıp muradıma erdirmesen de en azından ney gibi beni dudağına koy yani beni bir nefes olsun öp” şeklinde ifade etmiştir. Hâfız benzeyen, çenk ve ney benzetilen, همچو (hemçu) ve چو (çu) benzetme edatı, Hâfız’ın sevgiliden kucağına almasını ve öpmesini istemesi benzeme yönüdür.

همچو چنگ ار به کناری ندهی کام دلم از لب خویش چو نی یک نفسی بنوازم

Çenk gibi kucaklayıp arzuma erdirmesen, bir nefes olsun, ney gibi çal beni dudağımla. (335/7)

Âşık, sevgiliye olan vuslata öyle ermek ister ki, ölüm gününde bir nefeslik an dahi görse hem canından hem dünyadan Hâfız gibi vazgeçecektir. Âşık benzeyen, Hâfız benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, Hâfız’ın sevgili uğruna hem candan hem dünyadan vazgeçmesi benzeme yönüdür.

روز مرگم نفسی مهلت دیدار بده تا چو حافظ ز سر جان و جهان برخیزم

Ölüm günümde bir nefes görmeye mühlet ver de, canımdan da dünyadan da Hâfız gibi geçeyim. (336/7)

Daha önceki beyitlerde de ifade edildiği gibi mum, aşkın simgesidir. Aşkından geceler boyu yanıp acı çekmesine rağmen boyun eğmez yani âşıklıktan kaçmaz yine de dimdik durup aşk ateşiyle yanmaya devam eder. Âşık da sevgiliye olan aşkıdan daima yanmaktadır; ancak çektiği aşk acısına boyun eğmez. Bu sebeple kendisini muma benzetmiştir. Âşık benzeyen, mum benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, âşığın sevgili uğruna eriyip bitmede boyun eğmemesi benzeme yönüdür.

در عاشقی گزیر نباشد ز ساز و سوز استاده ام چو شمع مترسان ز آتشم

Âşıklıkta boyun eğip kaçış olmaz, ateşten kokutma beni mum gibi duruyorum. (338/4)

Âşık, kendisini içinde coşan kaynayan ve ağzı çok sıkı kapatılmış şarap küpüne benzetmiştir. Şarap küpü gibi kendi içinde sevgiliye beslediği gönül ateşiyle yanar, coşar; ancak sessizdir çektiği acıya rağmen konuşmaz, feryat etmez. Âşık benzeyen, şarap küpü benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, âşığın acı çekmesine rağmen sesinin çıkmaması benzeme yönüdür.

من که از آتش دل چون خم می در جوشم مهر بر لب زده خون می خورم و خاموشم

Kalbimin ateşinden şarap küpü gibi kaynarken, ağzımı bıçak açmıyor, kan ağlayıp susuyorum. (340/1)

Hâfız, kendisini sevgiliye beslediği aşk acısı sebebiyle görünüşte etrafı aydınlatan parlak ve güzel; ancak içinde alevlerin olduğu bir muma benzetmiştir. Yani görünüşte mutlu olmasına rağmen içinde çok büyük acılarla yandığını ifade eder. Gömleğin içi yani Hâfız'ın gönlü benzeyen, mum benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, görünüşte sırmalı, güzel ama içinde büyük acılar çekmesi benzeme yönüdür.

طراز پیرهن زرکشم مبین چون شمع که سوزهاست نهانی درون پیرهنم

Sırmalı gömleğime bakma zira mum gibi, gizli yanırlar var gömleğimin içinde. (342/6)

Bu beytin her iki mısrasında da teşbih-i mutlak sanatına yer verilmiştir. Kafesten kastedilen aslında dünyadır. Hâfız, ilk mısradaki kendisini tatlı dilli, şirin sözlü olmasına rağmen dünya kafesinde tutsak kalmış olan bülbüle, ikinci mısradaki ise bu sebeple susan, sessiz kalmış zambağa benzetmiştir. İlk mısradaki Hâfız benzeyen, bülbül benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, tatlı dilli olması benzeme yönüdür. İkinci mısradaki ise Hâfız benzeyen, zambak benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, sessiz olması benzeme yönüdür.

حیف است بلبلی چو من اکنون در این قفس با این لسان عذب که خامش چو سوسنم

Benim gibi bir bülbül şimdi kafestedir yazık, bu tatlı dile rağmen zambak gibi sessizim. (343/6)

Ruhaniler meclisinden kasıt, ehli kâmil insanlar meclisidir. Âşık, şaraba tövbe etmesi sebebiyle kendisini Hâfız'a benzetmiş ve zaman zaman ruhaniler meclisinde bir

iki kadeh attığını ifade etmiştir. Âşık benzeyen, Hâfız benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, şaraba tövbeli olması benzeme yönüdür.

با آن که از وی غایم و از می چو حافظ تاییم در مجلس روحانیان گه گاه جامی می ز نم

Ondan uzaksam da, Hâfız gibi şaraba tövbeliysem de, ruhaniler meclisinde bazen bir kadeh atarım. (344/7)

Geçmişte aynalar, genellikle demirden ya da çinkodan yapılı ve parlak görünmesi için cilalanırdı. Bu beyitte “rûy” çehre yani yüz manasındadır. Hâfız, yüzünün demirden ayna gibi olmadığını ve düşmanın kınaması sebebiyle sevgiliyi göremediğini ifade eder. Yüz benzeyen, ayna benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, parlaklık benzeme yönüdür.

آه کز طعنه بدخواه ندیدم رویت نیست چون آینه ام روی ز آهن چه کنم؟

Düşmanın kınamasından senin yüzünü göremedim ah, demirden yüzüm ayna gibi değil, ne yapayım? (345/2)

Güneş külahlı ay, külahlı parlaklıkta güneş gibi olan güzel yüzlü sevgiliden istiareddir. Sevgilinin zülfü, uzunluk sebebiyle ayaklarına kadar uzanmak şeklinde ifade edilmiştir. Bu beyitte Hâfız, güzel yüzlü sevgiliye seslenerek, sevgilinin cüppesini çözmesini ve sevdalı başını zülfü gibi ayaklarına sermesini ifade eder. Yani sevgiliye olan aşkı öyle büyüktür ki karşısında boyun eğer, ayaklarına kapanır. Sevdalı başın sevgilinin ayaklarına kapanması benzeyen, zülûf benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, sevgilinin zülfünün ayaklarına uzanması benzeme yönüdür.

بگشا بند قبا ای مه خورشیدکلاه تا چو زلفت سر سودازده در پا فکنم

Ey güneş külahlı ay, cüppenin bağını çöz de, sevdalı başımı zülfün gibi ayaklarına atayım. (348/4)

Hâfız, gazellerinin birçoğunda zamanının şahlarını övmüştür; fakat bu övgüleri birkaç gazeli dışında hangi padişaha atfettiği kesin olarak bilinmemektedir. Bu beyit de onlar arasındadır ya da “şah” tan kasıt, sevgili olabilir. Hâfız, şah meclisini andığında dudaklarının gülmesini yani yüzünde tebessüm belirmesini goncaya benzetmiş ve coşkudan elbisesini yırttığını yani çok mutlu olduğunu ifade etmiştir. Gülen dudak

benzeyen, gonca benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, goncanın yapraklarını açması benzeme yönüdür.

چو غنچه با لب خندان به یاد مجلس شاه بیاله گیرم و از شوق جامه پاره کنم

Şahın meclisini anıp gonca gibi gülen dudakımla, elime kadeh alır, coşkudan elbisemi yırtarım. (350/3)

Gül tahtından kastedilen, rengârenk çiçeklerle dolu bir bahçedir. Sanem ise âşığın taparcasına sevdiği sevgiliden istiairedir. Bu sebeple sanem yani güzel yüzlü sevgili, gül tahtına oturtulmak istenen sultana benzetilmiştir. Sanem benzeyen, sultan benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, sanemin âşığın sultan gibi baş tacı olması benzeme yönüdür.

به تخت گل بنشام بتی چو سلطانی ز سنبل و سمنش ساز طوق و یاره کنم

Bir sanemi sultan gibi gül tahtına oturtayım, ona sümbül ve yaseminden gerdanlık ve bilezik yapayım. (350/8)

Servi ağacından kastedilen, uzun boylu sevgilidir. Âşık, kendisini sevgiliye beslediği aşk sebebiyle hasta bedenli ve takatsiz gönlü olmasına rağmen servinin yani sevgilinin peşinden giden sabâ rüzgârına benzetmiştir. Âşık benzeyen, saba rüzgârı benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, saba rüzgârının servi hevesiyle esmesi benzeme yönüdür.

چون صبا با تن بیمار و دل بی طاقت به هواداری آن سرو خرامان بروم

Hasta bedenim ve takatsiz gönlümle sabâ gibi, o salınan servinin sevdasıyla giderim. (359/4)

Hâfız yaralı yüreğini, ağlayan gözlerini ve sevgili karşısında boyun eğmesini, ucu kırıldığında daima gözyaşı döken, baş üstü giden yani boyun eğen ama yine de aynı şevkle hareket eden kaleme benzetmiştir. Hâfız'ın sevgili uğruna baş üstü gitmesi benzeyen, kalem benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, kalemin işlevini yerine getirmesi amacıyla baş aşağı çevrilip kullanılması benzeme yönüdür.

در ره او چو قلم گر به سرم باید رفت با دل زخم کش و دیده گریان بروم

Onun yolunda kalem gibi baş üstü gitsem bile yaralı yüreğimle, ağlayan gözlerimle giderim. (359/5)

Âşığın sevgili uğruna çektiği acı, yârin cefayla basıp ezdiği toprağa benzetilmektedir. Yine de âşık, yârinin ayağının toprağını öper, attığı her adımdan özür diler. Âşık benzeyen, yol toprağı benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, yârin âşığı toprak gibi cefayla çiğnemesi yani zulüm vermesi benzeme yönüdür.

آن که پامال جفا کرد چو خاک راهم خاک می بوسم و عذر قدمش می خواهم

Yol toprağı gibi beni cefayla çiğneyen yârin, ayağının toprağını öper, kademinden özür dilerim. (361/1)

Âşık, sevgiliye beslediği yüce aşk acısını dindirebilmek için elinde şarapla gezmektedir ve bu şarap, kırmızı olması ve şekli sebebiyle laleye benzetilmektedir. Bu beyitte âşık, sevgiliye seslenerek sadece lale gibi şarap kadehini değil, âşığın kalbindeki yarayı da görmesini ister. Şarap kadehi benzeyen, lale benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, şarabın kırmızı olması ve kadehinin şekli benzeme yönüdür.

چون لاله می مبین و قدح در میان کار این داغ بین که بر دل خونین نهاده ایم

Kanlı kalbimizdeki yarayı da gör, laleye benzer şarap kadehini görme yalnız. (364/6)

Serkeş zülüften kasıt, yârin, âşıkların başını döndürdüğü ferman dinlemeyen, küstah ve kibirli saçlarıdır. Âşık, yâre olan hicran sebebiyle acı çeker ve sıkıntıdan başını menekşe gibi dizlerine dayar. Âşığın sevdalı başını dizlerine dayaması benzeyen, menekşe benzetilen, همچون (hemçun) benzetme edatı, menekşenin kısa boylu ve taç yapraklarının yere eğik olması benzeme yönüdür.

بی زلف سرکشش سر سودایی از ملال همچون بنفشه بر سر زانو نهاده ایم

Yârin serkeş zülfünden ayrı sevdalı başımızı sıkıntıdan, menekşe gibi dizlerimize dayadık. (365/7)

Âşıklar gözlerini sevgiliye kavuşma ümidiyle sevgilinin kaşına odaklarlar. Sevgilinin kaşının kavisli, eğik ve kıvrımlı olması sebebiyle hilale benzetilmiştir. Âşıkların gözlerini sevgilinin kavisli kaşına odaklaması benzeyen, hilali gözetleyenler

benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, sevgilinin kaşlarının eğik ve kıvrımlı olması benzeme yönüdür.

در گوشه امید چو نظارگان ماه چشم طلب بر آن خم ابرو نهاده ایم

Ümit köşesinde hilali gözetleyenler gibi, arayış gözünü o kaşın kavisine odakladık. (365/8)

Bu beyitte âşık, akıllı uslu diye vasıflandırdıklarını vurgun ve dinsiz olmaları sebebiyle kendilerine benzetmiştir. Vurgun ve dinsiz benzeyen, âşıkların bizzat kendisi benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, aşk sebebiyle hem vurgun hem dinsiz olmaları benzeme yönüdür.

المنة لله که چو ما بیدل و دین بود آن را که لقب عاقل و فرزانه نهادیم

Allah'a şükür, bizim gibi vurgun ve dinsizmiş, akıllı uslu diye vasıflandırdıklarımız da. (371/7)

Âşık, sevgiliye kavuşmayı yüce bir himmet ve aşinalık olarak bilir. Bu sebeple sevgilinin hayaliyle yetinenler, kendilerini Hâfız'a benzetmiştir. Sevgilinin hayaliyle yetinen benzeyen, Hâfız benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, Hâfız'ın sevgiliyi sadece hayal etmesi ona kavuşamaması benzeme yönüdür.

قانع به خیالی ز تو بودیم چو حافظ یا رب چه گداهمت و بیگانه نهادیم

Senden bir hayalle yetinirdik Hâfız gibi, ne fakir himmetli ve yabancı tavırlıyız Rabbim. (371/8)

Âşık, sevgiliye kavuşma ümidiyle daima acı çekmektedir ve yüreği çektiği acıdan kan içinde kalmıştır. Âşık benzeyen, kırmızı yakut benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, âşığın yüreğinde taşıdığı kanın, kırmızı ve sevgili uğruna döküldüğünden değerli olması benzeme yönüdür.

تا بو که دست در کمر او توان زدن در خون دل نشسته چو یاقوت احمریم

Onun beline belki elimiz erişir ümidiyle, yürek kanı içinde kalmış kırmızı yakut gibiyiz. (372/4)

Sevgilinin kaşları, eğik ve yuvarlak olması sebebiyle çevgene benzetilmiş ve âşık, o kaşların kıvrımına tutsak olduğundan kendisini topa benzetmiştir. Âşık benzeyen, top benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, sevgilinin kaşlarının âşığı kendisine çekmesi benzeme yönüdür.

شدم فسانه به سرگشتگی و ابروی دوست کشید در خم جوگان خویش چون گویم

Sevgilinin kaşları çevgeninin kıvrımına beni, bir top gibi çekeli sersemlikte efsane oldum. (379/3)

Hâfız, kendisini uzun boylu nergis gözlü sevgiliden uzakta elinde bir kadeh ırmak kıyısına düşmüş bir laleye benzetmiştir. Hâfız benzeyen, lale benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, ırmak kıyısında biten lale benzeme yönüdür.

ز شوق نرگس مست بلندبالایی چو لاله با قدح افتاده بر لب جویم

Uzun boylu sarhoş nergisin iştihakından, lale gibi elde kadeh ırmak kıyısına düştüm. (379/8)

Bir papağana konuşmayı öğretmek için karşısına bir ayna getirirler ve arkasından konuşurlar. Bunu yapan şahsiyete üstat denir. Papağan kendi tasvirini aynada görür ve başka bir papağanın konuştuğunu zannedip onu taklit etmeye başlar. Bu beyitte ezel üstadından kastedilen yüce Allah'tır. Bu sebeple Hâfız, kendisini ayna karşısına konmuş ezel üstadının söyle dediklerini söyleyen bir papağana benzetmiştir. Hâfız benzeyen, papağan benzetilen, ezel üstadının söylediklerini söylemesi benzeme yönüdür.

در پس آینه طوطی صفتم داشته اند آنچه استاد ازل گفت بگو می گویم

Beni papağan gibi ayna karşısına yerleştirdiler, ezel üstadının söyle dediğini söylüyorum. (380/2)

Sümbül, güzel kokusuyla bilinen bir çiçektir. Âşık, sevgilinin saçlarını savurduğunda gelen kokuyu sümbül kokusundan üstün tutar ve sevgiliden, saçlarını sümbüle inat savurmasını, meltem gibi çayırların etrafına güzel kokular yaymasını ister. Sevgili benzeyen, meltem benzetilen, همچون (hemçu) benzetme edatı, sevgilinin saçlarını savurduğunda etrafa güzel kokular yayması benzeme yönüdür.

مر غول را برافشان یعنی به رخم سنبل گرد چمن بخوری همچون صبا بگردان

Sümbüle inat savur dalgalı saçlarını, meltem gibi tütsüle çayrılının etrafını.

(384/3)

Hâfız'ın sinesi yani gönlü, sevgili uğruna çektiği acılar sebebiyle daima yanması açısından kaynayan kazana benzetilmiştir. Sine benzeyen, kazan benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, gönlün aşk acısıyla daima yanması benzeme yönüdür.

ز دل گرمی حافظ بر حذر باش که دارد سینه‌ای چون دیگ جوشان

Yüreğindeki sıcaklıktan sakın Hâfız'ın, kazan gibi kaynayan sine var onda.

(386/7)

Âşık, sevgiliyi görme isteğinin şiddetinden öyle kendinden geçer ki heyecandan ne yaptığını bilemez ve elbisesini yırtar. Âşığın yaşadığı bu durum, tomurcuğunu yırtıp açan güle benzetilmiştir. Âşığın elbisesini yırtması benzeyen, gül benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, gülün tomurcuğunu yırtıp açılması benzeme yönüdür.

چو گل هر دم به بویت جامه در تن کنم چاک از گریبان تا به دامن

Senin ümidinle üstümdeki elbiseyi, yırtarım yakadan eteğe değin gül gibi. (389/1)

Daha önceki beyitte de ifade edildiği gibi gülün üstündeki elbiseyi yırtmasından kastedilen, açmasıdır. Gül benzeyen, sarhoşlar benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, gülün, sevgilinin güzelliğini görüp şevke gelmesi sebebiyle açması, sarhoş âşığın sevgili uğruna kendinden geçip elbisesini yırtmasına benzeme yönüdür.

تنت را دید گل گویی که در باغ چو مستان جامه را بدرید بر تن

Gül sanki tenini gördü de bahçede, sarhoşlar gibi yırttı üstündeki elbiseyi.

(389/2)

Sevgilinin teni, güzellik sebebiyle kadehteki şaraba, kalbi ise sert olması sebebiyle gümüş içindeki demire benzetilmiştir. Ten benzeyen, şarap benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, al al ve güzel olması benzeme yönüdür. Kalp benzeyen, demir benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, sevgilinin kalbi sert yani acımasız olması benzeme yönüdür.

تنت در جامه چون در جام باده دلت در سینه چون در سیم آهن

Elbise içinde tenin, kadehte şarap gibi, göğsünde kalbin, gümüş içinde demir gibidir. (389/5)

Sevgilinin çektirdiği zulüm öyle acı verir ki âşık, daima sinesinde yani gönlünde ciğer yakan ahlar taşır. Bu sebeple âşığın içinde barındığı bu ciğer yakan ahlar, bacadan çıkan dumana benzetilmiştir. Ah benzeyen, duman benzetilen, همچو (hemçu) benzetme edatı, gönül yangısı sebebiyle çekilen ah benzeme yönüdür.

مکن کز سینه ام آه جگرسوز برآید همچو دود از راه روزن

Yapma zira ciğer yakan ahlar sinemden, gelir bacadan çıkan duman gibi. (389/7)

Âşık, sevgiliye olan aşkı sebebiyle sıkıntılı gönlünü, yaprakları iç içe geçmiş henüz açılmamış goncaya benzetmektedir. Gönül benzeyen, gonca benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, gönlün adeta sıkışmış ve içice olması benzeme yönüdür.

خواهم شدن به بستن چون غنچه با دل تنگ و آنجا به نیک نامی پیراهنی دیدن

İsterim gitmek bahçeye gönlüm dar gonca gibi, orada iyi adla gömleğimi yırtıp açılmak. (392/3)

Sevgilinin gül gibi yüzünün teri gülsuyuna, göz şişeye, gözyaşı şişe içine konan gül suyuna benzetilmiştir. Burada bir yerde benzetme edatı چون (çun) kullanılmış; benzeyen, benzetilen ve benzeme yönleri vardır.

بفشان عرق ز چهره و اطراف باغ را چون شیشه های دیده ما پرگلاب کن

Gülsuyuyla doldur göz şişelerimiz gibi, ter saçıp yüzünden bahçenin etrafını. (395/2)

Gül zamanı yani bahar zamanıdır. Bahar mevsiminde çiçekler açar ve çok geçmeden solarlar. Bu sebeple gül, hızla açıp solması sebebiyle çabucak gelip geçen ömre, şarap ise kırmızı olması sebebiyle güle benzetilmiştir. Gül zamanı benzeyen, ömür benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, gülün hızla açıp solması benzeme yönüdür.

ایام گل چو عمر به رفتن شتاب کرد ساقی به دور بادۀ گلگون شتاب کن

Gül zamanı ömür gibi aceleyle gidiyor, sâki gezdirmede acele et gül renkli şarabı.

(395/3)

Bu beyitte kadeh üzerindeki kabarcıklar şekil olarak göze, evin temeli ise kabarcığa benzetilmiştir. Kabarcığa dokunulduğunda nasıl patlarsa, evin temelinin de bu şekilde sağlam olmadığı yani dünyanın gelip geçici olduğu ifade edilmiştir. Göz benzeyen, kabarcık benzetilen, همچون (hemçu) benzetme edatı, kabarcığın şekli benzeme yönüdür.

همچون حباب دیده به روی قدح گشای وین خانه را قیاس اساس از حباب کن

Kabarcık gibi aç gözünü kadehe doğru, kabarcıkla kıyasla bu evin esasını.

(395/7)

Mumun gülererek ağlamasından kastedilen, parlak olması, alevinin titremesi ve erimesi yani damlamasıdır. Âşığın yanıp yıkılışı, acı çekmekten kinayedir. Bu sebeple âşık, kendisini muma benzetmiştir. Âşık benzeyen, mum benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, âşığın sevgili uğruna çektiği aşk ateşinden kendi kendine gülererek ağlaması benzeme yönüdür.

بر خود چو شمع خنده زنان گریه می کنم تا با تو سنگ دل چه کند سوز و ساز من

Kendi kendime mum gibi gülererek ağlıyorum, bakalım sen taş yürekliye ne

yapacak yanıp yakılışım. (400/8)

Bu beyitte sevgilinin yüzü güzel olması sebebiyle güle benzetilmiştir. Yüz benzeyen, gül benzetilen, همچو (hemçu) benzetme edatı, sevgilinin yanaklarının al al olması ve yüzünün güzelliği benzeme yönüdür.

روی رنگین را به هر کس می نماید همچو گل و رنگیم بازپوشان بازپوشاند ز من

Güzel yüzünü gül gibi gösterip herkese, örtüp gizle desem yüzünü gizler benden.

(401/2)

Sevgilinin yüzü güzel olması ve parlaklıkta etrafı aydınlatması sebebiyle aya benzetilmiştir. Âşık, sevgiliye olan hicranı biraz da olsa dindirmek için her gece

yıldızlarla sohbet etmektedir. Yüz benzeyen, ay benzetilen, همچو (hemçu) benzetme edatı, sevgilinin yüzünün güzel ve parlak olması benzeme yönüdür.

با هر ستاره‌ای سرو و کار است هر شیم از حسرت فروغ رخ همچو ماه تو

Senin ay misali yüzünün ışığına hasretten, her gece kendime arkadaş ederim her yıldızı. (409/5)

Rahmet meleği, ilahi lütufları getirmekle örneğin yağmurun yağmasıyla görevlendirilen melektir. Bu beyitte rahmet meleğinden kastedilen, şarabı sarhoşların kurumuş dudaklarına yağmur gibi damlatan saki, işret kadehi ise şaraptır. Huri ve peri, güzel yüzlüler olarak kinaye edilmiştir. Onların yüzüne serpilmiş şarap ise gülsuyuna benzetilmiştir. Şarap benzeyen, gülsuyu benzetilen, şarabın kırmızı ve güzel olması benzeme yönüdür.

گرفته ساغر عشرت فرشته رحمت ز جرعه بر رخ حور و پری گلاب زده

Rahmet meleği işret kadehini alıp eline, huri ve perinin yüzüne gülsuyu gibi serpiyordu şarabı. (421/5)

Servi ağacının kulluk eder gibi hizmete durması, ibadete hazır kullara benzetilmiştir. Servi benzeyen, kul benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, servinin şekil itibarıyla uzun ve dimdik durması benzeme yönüdür.

مسند به باغ بر که به خدمت چو بندگان استاده است سرو و کمر بسته است نی

Minderini bahçeye götür zira kullar gibi hizmete durdu servi, kamış emre amade. (429/11)

Yârin lâlinden kastedilen sevgilinin kırmızı dudakları, sarhoşlar ise âşıklardır. Yârin bakışları donuk ve yavaş olması sebebiyle mahmur gözlere benzetilmiştir. Bu beyitte sakiye seslenilerek, sarhoşlara yani âşıklara sevgilinin lâl gibi kırmızı dudakları anısına şarap vermesi, onları sevgilinin gözü gibi mahmur bırakmaması istenmiştir. Sarhoş benzeyen, göz benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, mahmurluk benzeme yönüdür.

چو چشمش مست را مخمور مگذار به یاد لعش ای ساقی بده می

Sarhoşları mahmur bırakma gözü gibi, yârin lâli anısına şarap ver sâki. (431/7)

Daha önce de ifade edildiği gibi yârin yüzü, güzel olması ve parlaklıkta etrafi aydınlatması sebebiyle aya benzetilmiştir. Yüz benzeyen, ay benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, yüzün güzel ve parlak olması benzeme yönüdür.

وصف رخ چو ماهش در پرده راست ناید مطرب بزن نوایی ساقی بده شرابی

Ay misali yüzü yârin tam anlatılmaz perdede, mutrip bir şarkı çal, bir şarap ver sâki. (432/2)

Şah Muzaffer oğlu Nusretüddin Şah Yahya, Şiraz'da hüküm sürdüğü dönemde Hâfız, birkaç gazelinde kendisini övmüştür.¹⁰⁴ Bu beyitte de Şah Yahya'nın düşman karşısındaki gücü ifade edilerek kılıcı, keskin olması ve ağzıyla düşmanı suya dökmesi yani yok etmesi sebebiyle ateşe benzetilmiştir. Kılıcının ağzı benzeyen, ateş benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, kılıcın keskin olması ve düşmanı suya dökmesi benzeme yönüdür.

نصرت الدین شاه یحیی آن که خصم ملک را از دم شمشیر چون آتش در آب انداختی

Memleketin düşmanını Nusretüddin Şah Yahya, suya döker ateş gibi kılıcının ağzıyla. (433/13)

Bu beyitte âşığa seslenilmektedir. Gönlünde beslediği aşk acısı sebebiyle zayıf ve güçsüz de olsa asıl olması gereken, meltem gibi yumuşak yani ılımlı olmasıdır. Çünkü bu yolda hasta olmak sağlıklı olmaktan yeğdir. Âşık benzeyen, meltem benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, yumuşak ve ılımlı olmak benzeme yönüdür.

با ضعف و ناتوانی هم چون نسیم خوش باش بیماری اندر این ره بهتر ز تن درستی

Zayıf güçsüz olsan da hoş ol meltem gibi, hasta olmak sağlıklı olmaktan yeğdir bu yolda. (434/3)

Âşığın aşk kargaşasından aceleyle kaçıp kurtulması, şimşeğe yani bir anda parlamayıp kaybolmasına benzetilmiştir. Ancak aşk yakaladığında kolay kolay serbest bırakmaz âşığı, sonunda tufan belasına teslim eder. Âşığın kargaşadan kurtulması

¹⁰⁴ Hâlıkî, s. 525 (212/7).

benzeyen, şimşek benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, şimşegin bir anda parlayıp sönmesi benzeme yönüdür.

عشقت به دست طوفان خواهد سپرد حافظ چون برق از این کشاکش پنداشتی که جستی؟

Bu kargaşadan şimşek gibi kurtuldun mu sandın? Hâfız, aşk seni teslim edecek tufanın eline. (435/7)

Yâr, güzel olması sebebiyle huriye, ev ise yine güzellik sebebiyle cennete benzetilmiştir. Bunlar olduğu takdirde marifet bulunmuş demektir. Yâr benzeyen, huri benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, yârın güzelliği benzeme yönüdür. Ev benzeyen, cennet benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, evin güzel olması ise benzeme yönüdür.

آمرزش نقد است کسی را که در اینجا یاری است چو حوری و سرایی چو بهشتی

Kimin varsa burada huri gibi bir yâri, bir de cennet gibi evi, bulur peşin marifeti. (436/3)

Bu gazelin dördüncü beytinden de anlaşılacağı gibi ‘sen’ diye hitap edilen Mısırlı Yusuf’tur. Kadri yüce Hüma kuşu, mübarek devlet kuşudur. Birtakım inanışlara göre her kim onun gölgesine düşerse saltanata erer.¹⁰⁵Kadri yüce olan Mısırlı Yusuf, Hüma kuşuna benzetilmiştir. Ehil olmayanın dünya olduğu kastedilerek uğruna çabalamanın anlamsız olduğu ifade edilmiştir. Mısırlı Yusuf benzeyen, Hüma benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, güç sahibi olması benzeme yönüdür.

همایی چون تو عالی قدر حرص استخوان تا کی؟ دریغ آن سایه همت که بر نااهل افکندی

Senin gibi kadri yüce Hüma'nın kemik hırsı ne vakte dek? Yazıktır ehil olmayana saldıgın himmet gölgene. (440/6)

Sevgilinin perde arkasından çıkması, gözyaşı damlasına benzetilmiştir. Gözyaşı benzeyen, perde benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, gözyaşının göz perdesinden çıkması benzeme yönüdür.

ز پرده کاش برون آمدی چو قطره اشک که بر دو دیده ما حکم او روان بودی

¹⁰⁵ Hâlıkî, s. 273, 983 (104/2, 440/4).

Gözyaşı damlası gibi perdeden çıksaydı da, iki gözümüzde hükümü yürürlükte olsaydı. (441/5)

Sevgilinin son derece güzel yüzü, dünyada eşi benzeri bulunmaması sebebiyle gökteki güneşe benzetilmiştir. Yüz benzeyen, güneş benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, sevgilinin yüzünün güzel ve parlak olması benzeme yönüdür.

به رخ چو مهر فلک بی نظیر آفاق است به دل دریغ که یک ذره مهربان بودی

Yüzü gökteki güneş gibi dünyada benzersiz, ah bir de kalbi bir zerre şefkatli olsaydı. (442/6)

Sevgilinin kapıdan girmesi, güzelliğiyle etrafı aydınlatması sebebiyle ışık huzmesine benzetilmiştir. Sevgilinin kapıdan girmesi benzeyen, ışık huzmesi benzeyen, چو (çu) benzetme edatı, sevgilinin kapıdan girmesiyle etrafın aydınlanması benzeme yönüdür.

درآمدی ز درم کاشکی چو لمعه نور که بر دو دیده ما حکم او روان بودی

Ah girseydi kapımdan ışık huzmesi gibi, iki gözümüzde hükümü yürürlükte olsaydı. (442/7)

Âşık, bahtı uykuda olması yani şansı yaver gitmemesi sebebiyle yârin mest gözünün uykuya dalmasını bahtına benzetmiştir. Mest göz benzeyen, baht benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, mest gözün şarhoşluktan kapanması benzeme yönüdür.

مرو چو بخت من ای چشم مست یار به خواب که در پی است ز هر سویت آه بیداری

Bahtım gibi uykuya dalma ey yârin mest gözü, her yandan bir uykusuzun ahı senin peşinde. (443/3)

Sevgili, aşk dairesinin ortasına gelmesi sebebiyle noktaya benzetilmiştir. Sevgili benzeyen, nokta benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, dairenin ortasına gelmesi benzeme yönüdür.

چو نقطه گفتمش اندر میان دایره آی به خنده گفت که ای حافظ این چه پرگاری؟

Ona dedim nokta gibi daire ortasına gel, gülüp dedi ey Hâfız bu ne firıldak böyle. (443/7)

Âşık, sevgiliye beslediği yüce aşk sebebiyle dertli ve perişan hale düşmesini zavallıya benzetmiştir. Sevgiliye hitap ederek karşısında bir öpüş ya da kucaklama beklemeyecek kadar zavallı olduğunu, kovmasına gerek olmadığını ifade etmiştir. Âşık benzeyen, zavallı benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, âşığın dertli ve perişan hale düşmesi benzeme yönüdür.

چون من شکسته‌ای را از پیش خود چه رانی؟ کم غایت توقع بوسی است یا کناری

Benim gibi zavallıyı ne kovarsın yanından? Bir öpüş veya kucaklama, en ileri beklentim. (444/4)

Hâfız, lale ve gülü şarap kadehine benzetmiştir. Lale ve gül benzeyen, şarap kadehi benzetilen, مانند (manend) benzetme edatı, lale ve gülün, rengi ve şekli benzeme yönüdür.

در بوستان حریفان مانند لاله و گل هر يك گرفته جامی بر یاد روی یاری

Bahçede arkadaşlar lale ve güller gibi, bir yârin anısına bir kadeh almış her biri. (444/6)

Sevgili, gülün sıfatlarını taşıdığı ifade edilerek güle benzetilmiştir. Sevgili benzeyen, gül benzetilen, همچو (hemçu) benzetme edatı, güzel olması ve hoş kokması benzeme yönüdür.

قبای حسن فروشی تو را برازد و بس که همچو گل همه آیین رنگ و بو داری

Güzellik taslamak sadece sana yakışan bir giysi; çünkü gül gibi sahipsin bütün renge kokuya. (446/8)

Geceleri Allah'a kulluk için kalkan köle, canına nice seher dualarının dost olacağı ifade edilerek Hâfız'a benzetilmiştir. Köle benzeyen, Hâfız benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, Hâfız'ın Yüce Allah'ın emrine amade olması benzeme yönüdür.

بس دعای سحر ت مونس جان خواهد بود تو که چون حافظ شب خیز غلامی داری

Nice seher duası canına munis olacak, Hâfız gibi gece kalkan bir köle var emrinde. (448/8)

Bu beyitte nevrüz beyinin fermanından kastedilen, kısa süreli olan saltanatlardır. Bu sebeple sevgiliye seslenilerek bir an önce açılıp mutluluğu ganimet bilmesini çünkü bu fırsatın nevrüz beyinin fermanı gibi kısa süreli olacağı ifade edilmiş ve sevgili, goncadan çıkan güle benzetilmiştir. Sevgili benzeyen, gül benzetilen, چ (çu) benzetme edatı, dışarı çıkmak, açılmak benzeme yönüdür.

سخن در پرده می گویم چو گل از غنچه بیرون آی که بیش از پنج روزی نیست حکم میر نوروزی

*Üstü kapalı söz söylüyorum, **gül gibi çık goncadan**, beş günden fazla değil nevrüz beyinin fermanı. (454/7)*

Kumrunun ötüşünden kastedilen, ağlayıp feryat figan etmesidir. Âşık, kumruyu kendisine benzetmiştir; çünkü o da aşk acısıyla feryat figan etmektedir. Kumru benzeyen, âşık benzetilen, همچون (hemçu) benzetme edatı, âşığın sevgiliye beslediği aşk sebebiyle gece gündüz inlemesi benzeme yönüdür.

ندانم نوحه قمری به طرف جویباران چیست مگر او نیز همچون من غمی دارد شبانروزی

Irmak kıyısında bilmem kumrunun ötüşü nedir, yoksa o da benim gibi gece gündüz gamlı mı? (454/8)

Sufi, tasavvuf ehlinin piridir. Hâfız'a göre sufi, kötü bahtlı kendisi ise akıl ehlidir. Bu sebeple Hâfız canını yani ruhunu, saf şaraba benzetmiştir. Can benzeyen, saf şarap benzetilen, چ (çu) benzetme edatı, temiz ve parlak olması benzeme yönüdür.

می ای دارم چو جن صفی و صوفی می کند عیش خدایا هیچ عاقل را مبادا بخت بد روزی

Can gibi saf şarabım var, sūfi ise kınar bunu Rabbim, kötü baht olmasın hiçbir akıllının payı. (454/9)

Ceylan göbeği yani nafe, Hoten ceylanın midesinin alt bölgesinde bulunan bir kesedir. Bu keseden siyah renkli yağ kıvamında olan çok güzel kokan bir madde çıkarılır ve ondan güzel kokular elde edilir.¹⁰⁶ Güzel kokan nefesten kastedilen, sözünün hoş ve beğenilen olmasıdır. Hâfız, sevgiliye beslediği aşktan kan ağlayan yani acı çeken gönlü olmasına rağmen güzel kokan nefesinin, ondan daha yüksek mevkide olduğunu ifade

¹⁰⁶ Hâlıkî, s. 2 (1/2).

etmiş ve bu sebeple ceylan göbeğine benzetmiştir. Kan ağlayan gönül benzeyen, ceylan göbeği benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, hoş ve beğenilir olması benzeme yönüdür.

با دل خون شده چون نافه خوشش باید بود هر که مشهور جهان گشت به مشکین نفسی

Güzel kokan nefesiyle dünyada meşhur olanın, ceylan göbeği gibi başı hoş olmalı kan ağlayan gönlüyle. (455/4)

Sabâ rüzgârı tembellik, zincir ise halka halka olan dalgalı saç olarak ifade edilmiştir. Bu sebeple tembel giden yani âşık, sabâ rüzgârına benzetilmiş ve sabâ rüzgârı gibi tembel giden âşığın sevgilinin güzel kokan saçlarının zincirine tutsak olacağı anlatılmıştır. Tembel giden benzeyen, sabâ rüzgârı benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, sabâ rüzgârının yavaş yavaş esmesi benzeme yönüdür.

کاهل روی چو باد صبا را به بوی زلف هر دم به قید سلسله در کار می کشی

Sabâ rüzgârı gibi tembel gideni zülfünün kokusuyla, zincire bağlayıp ikisini de işe koşarsın. (459/3)

Sevgilinin dudakları, kırmızı olması sebebiyle şaraba benzetilmiştir. Dudak benzeyen, şarap benzetilen, گون (gun) benzetme edatı, her ikisinin de kırmızı olması benzeme yönüdür.

هر دم به یاد آن لب میگون و چشم مست از خلوتم به خانه خمار می کشی

Şarap gibi dudağı ve mahmur gözü anıp her dem, beni halvetten meyhaneye çekersin. (459/4)

Sevgili, gül yaprağına düşen yağmur damlasına benzetilmiştir. Sevgili benzeyen, damla benzetilen, همچو (hemçu) benzetme edatı, sevgilinin saf ve temiz olması benzeme yönüdür.

که را رسد که کند عیب دامن پاکت؟ که همچو قطره که بر برگ گل چکد پاکی

Senin temiz eteğini ayıplamak kimin haddine? Sen temizsin gül yaprağına düşen damla gibi. (461/4)

Hâfız, sevgiliyi tasvir edemediğini ifade etmiş ve bu sebeple dile getirilemeyen idrakin dışında olan ilahi sıfatlara benzetmiştir. Sevgilinin güzelliği benzeyen, ilahi

sıfatlar benzetilen, همچو (hemçu) benzetme edatı, ifade edilemeyecek kadar güzel olması benzeme yönüdür.

ز وصف حسن تو حافظ چگونه نطق زند؟ که همچو صنع خدایی و رای ادراکی

Senin güzelliğini nasıl dile getirsin Hâfız, idrakin dışındasın ilahi sıfatlar gibi.

(461/9)

Hâfız, kendisini laubali rint ve adı kötüye çıkmış olarak nitelendirmiş, sevgiliyi şaha benzetmiştir. Sevgili benzeyen, şah benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, âşık karşısında yüce makama sahip olması benzeme yönüdür.

کجا یابم وصال چون تو شاهی؟ من بدنام رند لابلالی

Senin gibi bir şaha nerde kavuşacağım? Ben laubali rint, adım çıkmış kötüye.

(463/11)

Hâfız sevgilinin güzelliğini, içinde beslediği aşka benzetmiştir. Güzellik benzeyen, aşk benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, güzelliğin kemal bulması yani uç zirveye ulaşması benzeme yönüdür.

بگرفت کار حسنت چون عشق من کمالی خوش باش زان که نبود این هر دو را زوالی

Aşkın gibi kemal buldu güzelliğin, gönülün hoş olsun zevali yok bu ikisinin.

(464/1)

Âşık, sevgilinin güzel yüzü uğruna çok acı çekmektedir ve artık bedeni, içinde beslediği aşk sebebiyle incelmış yani zayıflamıştır. Bu sebeple bedenini görüntü itibarıyla hilale benzetmiştir. Beden benzeyen, hilal benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, bedenin görüntü itibarıyla aldığı şekil benzeme yönüdür.

رحم آر بر دل من کز مهر روی خوبت شد شخص ناتوانم باریک چون هلالی

Kalbime acı çünkü güzel yüzünün aşkıyla, güçsüz bedenim inceldi hilal gibi.

(464/6)

Bu beyitte “zavallı”dan kastedilen, gülün sevdalısı olarak bilinen âşık bülbüldür. Bülbül, güle öyle büyük bir aşk besler ki artık müptela olmuş, inlemesi tüm bahçeyi kaplamıştır. Âşık da sevgiliye beslediği aşk sebebiyle bülbülle aynı durumdadır. Bu

sebeple bülbülü kendisine benzetmiştir. Zavallı (bülbül) benzeyen, âşık benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, her ikisinin de aşka müptela olması benzeme yönüdür.

مسکین چو من به عشق گلی گشته مبتلا و اندر چمن فکنده ز فریاد غلغلی

Zavallı benim gibi müptelaydı bir gülün aşkına, feryadından bahçeyi kaplamıştı bir inleme. (465/2)

Âşık, sevgiliye amacının ona kulluk etmek olduğunu ve ondan daha iyi kulluk edebileceklerin az bulunduğunu, bu sebepten ondan vazgeçmemesi gerektiğini ifade ederek kendisini, mübarek bir köleye benzetmiştir. Âşık benzeyen, mübarek köle benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, iyi bir kul olması benzeme yönüdür.

سر خدمت تو دارم بخرم به لطف و مفروش که چو بنده کمتر افتد به مبارکی غلامی

Sana hizmettir niyetim beni satın al, satma; böyle mübarek köle az bulunur benim gibi. (468/7)

Gariplerin akşamından kastedilen, gurbette geçirilen ilk gecenin üzüntüsüdür. Çekilen üzüntü sebebiyle dökülen gözyaşı, Şam'ın billur şişesindeki saf şaraba benzetilmiştir. Gözyaşı benzeyen, saf şarap benzetilen, سان (san) benzetme edatı, temiz olması benzeme yönüdür.

بیا به شام غریبان و آب دیده من بین به سان باده صافی در آبگینه شامی

Gariplerin akşamına gel de gör gözyaşımı, benziyor Şam'ın billur şişesindeki saf şaraba. (469/3)

Sevgilinin yüzü aya, âşık ise görüntü itibariyle hilale benzetilmiştir. Yüz benzeyen, ay benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, sevgilinin yüzünün güzel olması ve etrafı aydınlatması benzeme yönüdür. Âşık benzeyen, hilal benzetilen, ك (ke: gibi) benzetme edatı, sevgiliye kavuşmadığından eriyip bitmesi yani zayıflaması şekil itibariyle benzeme yönüdür.

بعدت منك و قد صرت ذابا كهلال اگر چه روی چو ماهت ندیده ام به تمامی

Senden uzak düştüm, hilal gibi eriyip inceldim, senin ay gibi yüzünü tam olarak görmedim zira. (469/7)

Nizâmî, hamsesiyle ünlü olan altıncı yüzyıl şairidir.¹⁰⁷ Bu beyitte Hâfız, Nizâmî ile kendi karşılaştırmış, Kendi şiirinin daha üstün ve güzel olduğu ifade ederek, hoş ve ışıltılı inci dizisine benzetmiştir. Hâfız'ın şiiri benzeyen, hoş ve ışıltılı inci dizisi benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, güzel olması benzeme yönüdür.

چو سلك در خوشاب است شعر نغز تو حافظ كه گاه لطف سبق می برد ز نظم نظامی

Hoş ve ışıltılı inci dizisi gibidir senin şiirin Hâfız, Nizâmî'nin nazmını geçer çünkü letafet zamanında. (469/10)

Kesin olmamakla beraber geçmişin inancına göre yedi dünyadan kastedilen, yeryüzündeki suların tamamıdır. Deniz, aşktan kinaye edilmiştir. Aşk istiğnası, yani aşkın ihtiyaçsızlığıdır. Bu ihtiyaçsızlık karşısında Hâfız'ın döktüğü gözyaşının hiçbir önemi yoktur. Çünkü bu aşk denizinde, yedi deniz bile küçük bir çiy damlası gibidir. Yedi deniz benzeyen, çiy damlası benzetilen, okadar büyük olmasına rağmen hiçbir öneminin olmaması benzeme yönüdür.

گریه حافظ چه سنجد پیش استغناى عشق؟ کاندر این دریا نماید هفت دریا شبمنی

Aşk istiğnası karşısında Hâfız'ın ağlayışının ne hükmü olur? Bu denizde çiy damlası gibi görünür yedi deniz hem. (470/9)

Hâfız, bu beyitte aşkla akı kıyas etmiş, aşkın akıldan daha üstün olduğunu, aşk yolunda aklın neredeyse hiçbir hükmünün olmadığını ifade etmiştir. Denizden kinaye aşktır ve akıl, çiy damlasına benzetilmiştir. Akıl benzeyen, çiy damlası benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, aşk işin içine girince aklın neredeyse hiçbir etkisinin olmaması benzeme yönüdür.

قیاس کردم و تدبیر عقل در ره عشق چو شبمنی است که بر بحر می کشد رقمی

Aklın aşk yolundaki tedbirini kıyas ettim, bir çiy damlasının denize etkisi gibi. (471/2)

“Büsbütün dil” den kastedilen her şeyin lafta kaldığı, verilen sözün yerine getirilmediğidir. Bu sebeple sevgili, azade zambağa benzetilmiştir. Sevgili benzeyen,

¹⁰⁷ Hâlıkî, s. 1036 (469/10).

azade zambak benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, âşığa defalarca verdiği sözü yerine getirmemesi benzeme yönüdür.

صد بار بگفتی که دهم زان دهنه کام چون سوسن آزاده چرا جمله زبانی؟

Yüz defa dedin, o ağızdan sana murat veririm, azade zambak gibi niçin büsbütün dilsin. (475/4)

“Sen” olarak hitap edilen sevgilidir. Sevgili, bir anlık da olsa birini gözden çıkardığında başka insanların da gözünden düştüğü yani önemsizleştiği ifade edilerek bu durum, gözden düşen gözyaşı damlasına benzetilmiştir. İnsanların gözünden düşme benzeyen, gözyaşı benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, gözden düşme benzeme yönüdür.

چون اشك بیندازی اش از دیده مردم آن را که دمی از نظر خویش برانی

Bir an için gözden çıkardığında sen birini, gözyaşı gibi düşürürsün gözünden insanların. (475/7)

İki mısra da teşbih-i mutlak sanatına yer verilmiştir. Gönlün ferah olmasından kastedilen mutluluk, ağzın kapalı olması ise gamlı yani üzgün olmaktır. Bu sebeple gönlün ferah olması şarap kadehine, ağzın kapalı olması ise küpe benzetilmiştir. Gönül benzeyen, şarap kadehi benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, mutluluk benzeme yönüdür. Ağız benzeyen, küp benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, üzgün olma konuşmama benzeme yönüdür.

دل گشاده دار چون جام شراب سر گرفته چند چون خم دنی؟

Şarap kadehi gibi ferah olsun gönlün, ne zamana dek ağzın kapalı olacak küp gibi? (478/2)

Her boyaya boyanmak hilekârlıktan, eteğin ıslanması ise günarkârlıktan kinayedir. Su, şeffaf olduğundan rengini ve şeklini daima içine konulduğu şeye göre değiştirir. Bu sebeple “her boyaya boyanıp ıslatma eteğini” derken suya, direnmede ise sağlamlık sebebiyle taşa benzetme yapılmıştır. Sen benzeyen, taş benzetilen, سان (san) benzetme edatı, sağlamlık benzeme yönüdür. Sen benzeyen, su benzetilen, همچو (hemçu) benzetme edatı, hilekârlık ve günarkârlık ise benzeme yönüdür.

سنگسان شو در قدم نی همچو آب جمله رنگ آمیزی و تردامنی

Durup direnmede taş gibi ol, yoksa su gibi her boyaya boyanıp ıslatma eteğini.

(478/4)

Kendini sevgilinin ayağına atmak, ona kavuşmaktan kinaye edilmiştir. Ancak bunun için çabalamak gerekmektedir. Bu sebeple gösterilmesi gereken çaba, Hâfız'ın gösterdiği çabaya benzetilmiştir. Yani Hâfız gibi çaba gösterilirse belki sevgiliye kavuşulabilir. Âşığın çaba göstermesi benzeyen, Hâfız benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, gösterilen çaba benzeme yönüdür.

خیز و جہدی کن چو حافظ تا مگر خویشتن در پای معشوق افکنی

Kalk da Hâfız gibi bir çaba göster ki böylece, kendini sevgilinin ayağına atarsın

belki. (478/6)

Âşık, sevgiliye beslediği aşk sebebiyle ve ona kavuşma ümidiyle daima acı çekmekte ve gözyaşı dökmektedir. Bu sebeple gözünü (gözyaşını) denize benzetmiş ve sevgiliden onun bu halini görmesini istemiştir. Göz benzeyen, deniz benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, dökülen gözyaşının son derece fazla olması benzeme yönüdür.

دیدہ ما چو بہ امید تو دریاست چرا بہ تفرج گذری بر لب دریا نکنی؟

Senin ümidinle gözümüz deniz gibi, niçin gezintiye çıkıp deniz kıyısına

uğramazsın? (480/4)

Mihrap, cami ve mescitler ile namazgâhlarda kabe yönünü gösteren, imama ayrılmış bir bölümdür. Zühtlerin ibadet yeri ve sufilerin halvet köşesinde sevgilinin kaşlarının köşesinden başka secde edilecek yer yoktur. Bu sebeple sevgilinin kaşları, secde edilen mihraba benzetilmiştir. Kaş benzeyen, mihrap benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, sevgilinin kaşlarının eğik ve hafif kavisli olması benzeme yönüdür.

حافظا سجدہ بہ ابروی چو محرابش بر کہ دعایی ز سر صدق جز آن جا نکنی

Hâfız, onun mihrap gibi kaşlarına secde et, oradan başka yerde samimi dua

edemezsin. (480/7)

482. gazelin son beytine kadar hitap edilen gönüldür, en son beytinde ise Hâfız'ın aslında kendine seslendiği görülmektedir. Tabiatının nefesini sabâ rüzgârıyla kıyaslayarak sevgilinin semtine uğramaması sebebiyle misk kokulu olmadığını belirtmiştir. Hâfız benzeyen, sabâ rüzgârı benzetilen, چون (çun) benzetme edatı, güzel koku yayması benzeme yönüdür.

مشکین از آن نشد دم خلقت که چون صبا بر خاک کوی دوست گذاری نمی کنی

Tabiatının nefesi şu yüzden misk kokulu olmadı, yârin semtine sabâ rüzgârı gibi uğramıyorsun. (482/4)

Takva tenhasında yanan mumdan kastedilen, güzel sevgilidir. Takva sahibinin gönlünden sevgiliye gelen merhaba, nura benzetilmiştir. Merhaba benzeyen, gönül nuru benzetilen, چو (çu) benzetme edatı, saf ve temiz olması benzeme yönüdür.

درودی چو نور دل پارسایان بدان شمع خلوتگه پارسایی

Takva sahibinin gönül nuru gibi bir merhabadır, takva tenhasında yanan muma. (492/2)

2.6. TEŞBÎH-İ MEŞRÛT/ تشبیه مشروط یا مقید

Teşbîh-i meşrut veya mukayyet, daha önce de ifade edildiği gibi teşbihte şartın yani koşulun bulunmasıdır. Hâfız, gazellerinin 15 beytinde bu sanata yer vermiştir. Örneğin, 99. gazelin 4. beytinde Ferruh; mübarek, kutlu anlamındadır. Ferruh'tan kastedilen sevgilidir. Servi ağaçları, Ferruh'un boyunu gördüklerinde söğüt ağacının titremesi gibi titrerler. Servi ağacı sevgilinin uzun boyunun güzelliğini, çok fazla kıskanması sebebiyle söğüt ağacının titremesine benzetilmiştir.

شود چون بید لرزان سرو آزاد اگر بیند قد دلجوی فرخ

Söğüt gibi titremeye başlar serviler, o alımlı boyunu bir görse Ferruh'un. (99/4)

Sakinin güzel yüzü, şarap kadehine yansıdığı anda kadeh öyle coşar ki mutluluğun bir işareti olarak külahını yani üzerinde oluşan kabarcıkları gökyüzüne fırlatır. Bu sebeple “Ey sevgili, senin güzel yüzünün tasviri bizim kadehimize düşerse mutluluktan kabarcık gibi külahımızı gökyüzüne fırlatırız.” şeklinde ifade edilerek şarap dökülürken oluşan

köpükler, külaha benzetilmiş ve külahın mutluluk sebebiyle havaya fırlatıldığı belirtilmiştir.

حباب وار براندازم از نشاط کلاه اگر ز روی تو عکسی به جام ما افتد

Sevinçten köpük gibi fırlatırım külahımı, yüzünden bir yansıma düşerse kadehimize. (114/2)

Nuh, dokuz yüz elli yıl peygamberlik yapmış; ancak çok az sayıda kişi kendisine iman etmiştir. Nuh, kendisine az sayıda insandan başka kimsenin inanmadığını düşünerek beddua etmiş ve duası kabul edilmiştir. Allah, Nuh'a bir gemi yapmasını emretmiş; Nuh gemiyi yapmakla meşgulken insanlar onunla alay etmiştir. Nuh'un kâfirlerin alayları karşısındaki sabrı ve gemi yapmadaki direnişi meşhurdur.¹⁰⁸

Bu beyitte tufan derdinden kastedilen, çok büyük acılardır ve bu büyük acılara göğüs gerebilmek için Nuh peygamberinki gibi bir sabır gerekir. Şair muhatabının sabrını Nuh peygamberin sabrına benzetmiş; ancak Nuh peygamberinki gibi bir sabrı olması koşulunda belaların geçeceğini, arzuların gerçekleşeceğini ifade etmiştir.

گرت چو نوح نبی صبر هست در غم طوفان بلا بگردد و کام هزارساله برآید

Nuh peygamber gibi sabrın varsa tufan derdine, bela geçer gider, gerçekleşir bin yıllık arzu. (234/6)

Hâfız, gönlünü goncaya, sevgilinin dudaklarını ise şarap kadehine benzetmiştir. Nasıl ki saba rüzgârının esmesiyle gonca açılıyorsa, sevgilinin şarap gibi olan dudakları da gönlü açar mutlu eder. Ancak sevgilinin şarap gibi dudaklarından koku gelmediği zaman, gönül tomurcuk gibi açılmaz olur; yani dudaklardan koku gelmesi koşulunda gönül açılacaktır.

نگشاید دلم چو غنچه اگر ساغری از لبش نبوید باز

Dudağı andıran kadehi koklamazsa, gönlüm gonca gibi açılmaz olur. (262/5)

¹⁰⁸ Hâlıkî, s. 572 (234/6).

Bu beyitte koşul bildirilerek “o tatlı çocuk kanımı döktüğü sürece yani dökmesi koşulunda gönlüm, helâl et ana sütü gibi” şeklinde ifade edilmiş ve kan ana sütüne benzetilmiştir.

گر آن شیرین پسر خونم بریزد دلا چون شیر مادر کن حلالش

O tatlı çocuk kanımı dökerse, gönül helâl et ona ana sütü gibi. (279/7)

Sevgili kaftana, gönül ise gömleğe benzetilmiştir. Sevgiliyi kucağına alması sebebiyle gömlek, huzur getiren olarak zikredilmiştir. Âşık, sevgiliyi kaftan gibi kucağına aldığı sürece, gönlü gömlek gibi huzura erecektir.

چو پیراهن شوم آسوده خاطر گرش همچون قبا گیرم در آغوش

Onu kaftan gibi kucağıma alırsam, gönlüm huzura erer gömlek gibi. (282/4)

Rüzgârın süratle esip geçmesi, yârin Hâfız’ın toprağından geçmesine benzetilmiştir. Burada topraktan kasıt mezardır. Yâr o mezarlıktan geçerse, âşık yâre duyduğu şevkle gönlündeki coşkuyla kefenini yırtar kalkar.

به خاک حافظ اگر یار بگذرد چون باد ز شوق در دل آن تنگنا کفن بدرم

Hâfız’ın toprağından yâr rüzgâr gibi geçerse, gönlündeki coşkuyla kefeni yırtarım o dar yerde. (330/7)

Sevgilinin zinciri, yani saçları çevgene, başlar da topa benzetilmiştir. “Elimin çevgen gibi zincire tekrar erişmesi koşuluyla, o çevgene top gibi nice başlar feda ederim” şeklinde ifade edilmiştir.

گر دست رسد در سر زلفین تو بزم چون گوی چه سرها که به چوگان تو بزم

Senin zincirine elim tekrar erişirse, top gibi nice başlar feda etmem ki senin çevgenine. (334/1)

Hâfız, sevgilinin güzel yüzünü geceyi aydınlatan güneşe, kendisini ise sabaha benzetmiş ve “bir gece bizim yalnızlığımızı güzel ve parlak yüzünle aydınlatırsan, öyle yücelirim ki sabah gibi dünyanın her tarafına erişirim” şeklinde ifade etmiştir.

گر خلوت ما را شبی از رخ بفروزی چون صبح بر آفاق جهان سر بفرزم

Halvetimizi bir gece yüzünle aydınlatsan, başım sabah gibi dünya ufuklarına yücelir. (334/7)

Hâfız'ın vücudundaki her tüy başa, başlar ise sevgilinin ayağına serpilene zülfe benzetilmiş ve "Hâfız'ın vücudundaki her tüy bir baş olsa yani baş olması koşuluyla hepsini uzun zülfün gibi ayağına serperim" şeklinde ifade edilmiştir.

گر به هر موی سری بر تن حافظ باشد همچو زلفت همه را در قدمت اندازم

Hâfız'ın vücudunda her tüy bir baş olsa, hepsini zülfün gibi serperim ayağına. (335/9)

Dünyadan el etek çekmeden kastedilen dünyayı terk etmek yani ölmektir. Hâfız, kendisini serviye benzeterek dünyayı terk etme koşuluyla servi gibi özgürce halkın içinden sıyrılıp çıkacağını ifade etmiştir.

سر به آزادگی از خلق برآرم چون سرو گر دهد دست که دامن ز جهان درچینم

Dünyadan el etek çekme imkânı bulursam, halkın içinden servi gibi özgürce sıyrılır çıkarım. (355/4)

Âsaf, Hz. Süleyman'ın veziridir. Bu isim, Fars edebiyatında vezirler için bir lakap olarak kullanılmaktadır.¹⁰⁹ Hâfız'a benzetme yapılarak, Hâfız gibi çölden çıkmaya yol bulunmadığı takdirde devrin Âsaf'ının maiyetine yani azametinde yoldaş olup bir çıkış yolu bulunabileceği ifade edilmiştir.

ور چو حافظ ز بیابان نبرم ره بیرون همره کوکبهٔ آصف دوران بروم

Hâfız gibi çölden çıkmaya yol bulamazsam, devrin Âsaf'ının maiyetine katılır da giderim. (359/9)

Mihrap, mescitte imamın kible yönünde namaz kıldığı kavisli yerdir. Sevgilinin kaşları kavisli ve eğik olması sebebiyle mihraba benzetilmiştir. "Yârin mihrap gibi olan kavisli kaşlarını görürsem şükür secdesi ederim" şeklinde ifade edilmiştir.

¹⁰⁹ Hâlıkî, s. 430 (171/1).

گر ببینم خم ابروی چو محرابش باز سجده شکر کنم و از پی شکرانه روم

Yârin mihrap gibi kavisli kaşını bir daha görürsem, şükür secdesi edip şükürümü eda ederim. (360/6)

Âşık, kendisini kalbinde beslediği aşk sebebiyle daima yanan ve bir nefeslik canı kalan muma benzetmiştir. Sevgili öyle vicdansızdır ki âşık onun karşısında mum gibi ölse, güler geçer derdine şeklinde ifade edilmiştir.

گر چو شمعش پیش میرم بر غم خندان شود و برنجم خاطر نازک برنجان ز من

Karşısında mum gibi ölse, güler derdime; incinsem, onun nazik yüreği incinir benden. (401/6)

Mesih, Hz. İsa'nın lakabıdır. Rivayetlere göre Mesih, göğe çıkmış olup feleğin dördüncü katında ikamet ve ibadet etmektedir.¹¹⁰ Temiz ve mücerret olarak göğe çıkmaktan kastedilen yani maddi dünyada bulunan her şeyden uzaklaşmaktır. Bu sebeple Mesih'e benzetme yapılmıştır. Göğe Mesih gibi tertemiz çıkmak koşuluyla meşalenden yani vücudundan yüzlerce ışık güneşe erişir şeklinde ifade edilmiştir.

گر روی پاک و مجرد چو مسیحا به فلک از چراغ تو به خورشید رسد صد پرتو

Temiz ve mücerret çıksan göğe Mesih gibi, güneşe yüzlerce ışık erişir meşalenden. (407/3)

2.7. İZÂFE-İ TEŞBÎHİ/اضافة تشبيهی

Hâfız, tamlama bildiren teşbih türü izâfe-i teşbihi sanatına önce de ifade edildiği gibi 544 beyitte yer vermiştir. Bunların hem Farsçası hem Türkçesi koyu harflerle yazılarak kısa cümlelerle açıklanacaktır. Örneğin üçüncü gazelin altıncı beyitinde لب لعل (lâl gibi dudak, lâl dudak) tamlamasında leb yani sevgilinin dudağı kırmızı ve değerli olması bakımından yakut taşına benzetilmiştir. Hâfız, gazellerinin birçok beytinde لب لعل ve لب لعل olarak bu benzetmeye yer vermiştir. Hâfız, adı geçen bu tamlamalara gazellerinin on sekiz beytinde yer vererek izâfe-i teşbihi sanatı yapmıştır. Bunlar:

¹¹⁰ Hâlıkî, s. 280 (12/8).

اگر دشنام فرمایی و گر نفرین دعا گویم جواب تلخ می زبید لب لعل شکرخا را

Sövsen de lanetlesen de dua ederim; lâl renkli şeker dudağa acı cevap da yakıştır.

(3/6)

لطیفه ای ست نهانی که عشق از او خیزد که نام آن نه لب لعل و خط زنگاریست

Gizli bir güzellik var ondan kaynaklanır aşk, adı ne lâl dudak ne de ayva tüyü.

(66/5)

شربتتی از لب لعلش نچشیدیم و برفت روی مه پیکر او سیر ندیدیم و برفت

Lâl dudağından bir şerbet tadamadık gitti; ay yüzüne doyasıya bakamadık gitti.

(85/1)

لب لعل و خط مشکین چو آنش هست و اینش هست

بنازم دلبر خود را که حسنش آن و این دارد

Lâl dudak, misk gibi ayva tüyleri, o da var, bu da var, dilberimle övünürüm, güzelliğinde yok yoktur. (121/4)

Yukarıdaki beyitte خط مشکین tamlamasında da izafe-i teşbihi vardır. Ayva tüyü renk ve kokusu bakımından miske benzetilmiştir.

بدان هوس که به مستی ببوسم آن لب لعل چه خون که در دلم افتاد همچو جام و نشد

Sarhoşluk halinde o lâl dudağı öpme hevesiyle, ne kanlar döküldü kadeh gibi yüreğime, olmadı. (168/5)

رنگ خون دل ما را که نهان میداری همچنان در لب لعل تو عیان است که بود

Gizlemeye çalıştığın kalbimizin kan rengi, senin lâl dudağında hâlâ eskisi gibi belirgin. (213/6)

این لطایف کز لب لعل تو من گفتم که گفت وین تطاول کز سر زلف تو من دیدم که دید

Lâl dudağına dair bu incelikleri benden başka kim söyler, zülfünden bu zorbalığı benden başka kim görür. (240/7)

حافظ لب لعش چو مرا جان عزیز است عمری بود آن لحظه که جان را به لب آرم

Hâfız, yârin lâl dudağı aziz bir can olduğundan, canı dudağıma getirdiğim an bir ömür demektir bana. (325/9)

شیراز معدن لب لعل است و کان حسن من جوهری مفلسم ایرا مشوشم

Şiraz lâl dudak madeni, güzellik hazinesi, ben müflis bir kuyumcuyum, bu yüzden muzdaribim. (338/5)

طمع به قند وصال تو حد ما نبود حوالم به لب لعل همچو شکر کن

Senin vuslat şekerine tamah haddimiz değil, şeker gibi lâl dudağa havale kıl beni. (397/10)

Yukarıdaki beyitte قند وصال tamlamasında da izafe-i teşbihi vardır. Vuslat tatlılık ve mutluluk vermesi bakımından şekerle benzetilmiştir.

آب و آتش به هم آمیخته ای از لب لعل چشم بد دور که بس شعبده باز آمده ای

Lâl dudağından suyla ateşi birbirine karıştırdın, kem göz uzak olsun üstüne yok oyunda. (422/4)

انفاس عیسی از لب لعلت لطیفه ای آب خضر ز نوش لبانت کنایتی

İsa'nın nefesleri senin lâl dudağından bir latife, Hızır suyu baldudaklarından bir kinayedir. (437/2)

گوشم همه بر قول نی و نغمه چنگ است چشمم همه بر لعل لب و گردش جام است

Ney sesiyle çeng namesindedir hep kulağım, gözüm hep lâl dudakta, kadehin gezmesinde. (46/4)

باده لعل لبش کز لب من دور مباد راح روح که و پیمان ده پیمان کیست

Lâl şarap gibi olan dudağın uzak olmasın dudağımdan; kimin ruhuna izin verecek, şarap içmek için kiminle sözleşti? (67/3)

Yukarıdaki beyitte **باده لعل لبش** tamlamasında sevgilinin lal renkli dudağı şaraba da benzetilmiştir.

بداد **لعل لبیت** بوسه ای به صد زاری گرفت کام دلم ز او به صد هزار الحاح

Lâl dudağın yüz yakarıştan sonra verdi bir buseyi, yüz bin yalvarıştan sonra gönlüm ondan murat aldı. (98/6)

دوش گفتم بکنند **لعل لبش** چاره من؟ هاتف غیب ندا داد که آری بکنند

Dün gece lâl dudağı bana çare kılar mı dedim? “Evet, çare kılar” diye gaipten bir ses geldi. (189/3)

در ازل داده ست ما را **ساقی لعل لبیت** جرعه جامی که من مدهوش آن جامم هنوز

Saki gibi lâl dudağın ezelde bize öyle bir kadehten yudumlatmış ki ben hâlâ sarhoşum o yudumla. (265/7)

Yukarıdaki beyitte **ساقی لعل لبیت** tamlamasında sevgilinin lal renkli dudağı sakiye benzetilmiştir.

فاتحه ای چو آمدی بر سر خسته ای بخوان لب بگنشا که می دهد **لعل لبیت** به مرده جان

Bir Fatıha oku hastanın başına geldiğinde, dudağımı aç, çünkü lâl dudağın can verir ölüye. (382/1)

Aşağıdaki beyitte **شیخ جام** tamlamasında yine izâfe-i teşbihi vardır. Hâfız, şaraba düşkünlüğünden dolayı kadehi kendisinin şeyhi ve pîri olarak kabul etmiştir. Burada ayrıca Jindepil adıyla ünlü Şeyhülislam Ahmed-i Nâmîkî-yi Câmî'ye (441-536/1049-1141) de bir tariz vardır. Ahmed-i Câmî, şarap ve benzeri şeyleri kullananlara had uygulanması hususunda tavizsiz bir şeyhülislamdır.¹¹¹

حافظ مرید جام می است ای صبا برو وز بنده بندگی برسان **شیخ جام** را

Hâfız şarap kadehinin mürididir, ey sabâ rüzgârı, git, bu kulun kulluğunu câm şeyhine ilet. (7/8)

¹¹¹ Hâlıkî, s. 23.

Başka bir beyitte **خانه گردون** tamlaması hem dünyadan istiareddir hem de izâfe-i teşbihi sanatı bulunmaktadır. Gerdun yani felek, eve benzetilmiştir.

برو از **خانه گردون** به در و نان مطلب کان سیه کاسه در آخر بکشد مهمان را

Feleğin evinden çık dışarı ekmek dilenme, çünkü o cimri sonunda öldürür misafirini. (9/7)

Yine aynı gazelin onuncu beyitinde **دام تزویر** tamlamasında izâfe-i teşbihi sanatı vardır. Hâfız, hile ve ikiyüzlülüğü insanların aldatıldığı bir tuzağa benzetmiştir.

حافظا می خور و رندی کن و خوش باش ولی **دام تزویر** مکن چون دگران قرآن را

*Hâfız şarap iç, rindlik et, neşelen; ama başkaları gibi Kur'ân'ı **hile ve riyakârlık tuzağı** kılma. (9/10)*

Aşağıdaki beyitlerde **بند زلف** tamlamasında izâfe-i teşbihi sanatı vardır. Zulûf, âşıkların gönlünü tutsak etmesi bakımından tuzağa benzetilmiştir.

عقل اگر داند که دل در **بند زلفش** چون خوش است

عاقلان دیوانه گردند از پی زنجیر ما

*Akı bilse onun **zülfünün bağında** nasıl güzel olduğunu, akılları delirtip peşinden koşturur zincirimiz. (10/4)*

ای دل اندر **بند زلفش** از پریشانی منال مرغ زیرک چون به دام افتد تحمل بایش

*Gönül, **zülfünün zincirinde** perişanca inleme, akıllı kuş tuzağa düştü mü tahammül etmeli. (276/2)*

Aşağıdaki beyitlerde **تیر آه** tamlamasında izâfe-i teşbihi sanatı vardır. Hâfız, çektiği ahı tesir etmesi sebebiyle oka benzetmiştir.

تیر آه ما ز گردون بگذرد حافظ خموش رحم کن بر جان خود پرهیز کن از تیر ما

*Kendi canına acı, sakın bizim okumuzdan, **ah okumuz** göğü delip geçer, sus Hâfız. (10/7)*

یا رب تو آن جوان دلاور نگاه دار کز تیر آه گوشه نشینان حذر نکرد

Yarabbi! Sen koru o yürekli genci, münzevilerin ah okundan sakınması yok.
(138/3)

عالم جریده tamlamasında izâfe-i teşbihi sanatı vardır. Âlem, dünyadaki bütün varlıkların kaderlerinin yazıldığı bir deftere benzetilmiştir.

هرگز نمیرد آن که دلش زنده شد به عشق ثبت است بر جریده عالم دوام ما

Gönlü aşkla dirilen asla ölmez; devamlılığımız âlem defterinde kayıtlıdır. (11/3)

دانه اشکی ve مرغ وصل tamlamalarında kuş, yemle avlanır kavuşma da gözyaşıyla mümkün olur. Bu sebeple gözyaşı yeme, vuslat ise kuşa benzetilmiştir.

حافظ ز دیده دانه اشکی همی فشان باشد که مرغ وصل کند قصد دام ما

Hâfız gözünden gözyaşı yemleri saç, olur ki vuslat kuşu tuzağımıza meyleder.
(11/9)

Aşağıdaki beyitlerde چاه زرخ، ماه حسن، یوسف دل tamlamalarında izâfe-i teşbihi sanatı vardır. ماه حسن tamlamasında iyilik ve güzellik aya; چاه زرخ ve benzeri tamlamalarda sevgilinin çenesindeki oyukluk (gamze) âşıkları tuzağa düşürmesi bakımından kuyuya ve یوسف دل tamlamasında gönül, güzellik parlaklık sebebiyle Yusuf'a benzetilmiştir.

ای فروغ ماه حسن از روی رخشان شما آب روی خوبی از چاه زرخدان شما

Güzelliğin ay ışığı parlak yüzünüzdendir, güzelliğin yüzü suyu çenenizdeki kuyudandır. (12/1)

کشته چاه زرخدان توام کز هر طرف صد هزارش گردن جان زیر طوق غیغ است

Çenendeki kuyu için ölenlerdenim ki her yandan içine yüz bin gönül esir düşmüştür. (31/3)

در خم زلف تو آویخت دل از چاه زرخ آه کز چاه برون آمد و در دام افتاد

Gönlüm çene kuyundan asıldı kıvrımına zülfünün, kuyudan çıkar çıkmaz ah yine düştü tuzağa. (111/7)

جان علوی هوس چاه زرخدان تو داشت دست در حلقه آن زلف خم اندر خم زد

Ulvi can çenendeki kuyuya heveslendi, o kıvrım kıvrım zülfün halkasına tutundu. (152/6)

راهم شراب لعل زد ای میر عاشقان خون مرا به چاه زرخدان یار بخش

Lâl şarap kesti yolumu, ey âşıkların beyi, kanımı yârin çenesindeki kuyuya bağışla. (275/4)

بدین شکسته بیت الحزن که می آرد نشان یوسف دل از چه زرخدانش

Hüzünler evinin kırgın kalbine kim getirir çene kuyusundan gönül Yusuf'unun işaretini? (280/6)

حلاوتی که تو را در چه زرخدان است به کنه آن نرسد صد هزار فکر عمیق

Çene çukurunda barındırdığın tatlılığın künhüne eremez yüz bin derin düşünce. (298/7)

ای دل گر از آن چاه زرخدان به درایی هر جا که روی زود پشیمان به درایی

Ey gönül, o çene kuyusundan çıkarsan, çabuk pişman olup çıkarsın nereye gitsen. (494/1)

زنجیر زلف تاملانمادند در زنجیر زلف، halka halka olması ve âşıkları esir etmesi sebebiyle zincire benzetilmiştir.

ای که در زنجیر زلفت جای چندین آشناست

خوش فتاد آن خال مشکین بر رخ رنگین غریب

Ey zülfünün zincirinde bunca aşınayı tutsak etmiş sevgili, o misk kokulu ben senin renkli yüzüne ne güzel de yakışmış. (14/4)

و از برای صید دل در گردنم زنجیر زلف چون کمند خسرو مالک رقاب انداختی

Gönlümü avlamak için zülfünün zincirini muktedir padişahın kemendi gibi attın boynuma. (433/11)

منال ای دل که در زنجیر زلفش همه جمعیت است آشفته حالی

Gönül inleme, çünkü zülfünün zincirinde hep perişan hallilik huzur demektir. (463/5)

بزمگاه چمن tamlamasında bahçe çiçeklerle dolu olması sebebiyle meclise benzetilmiştir.

به بزمگاه چمن دوش مسست بگذشتم چو از دهان توام غنچه در گمان انداخت

Bahçenin meclisine dün gece sarhoş uğradım, goncayı gördüm de ağzın düştü akluma. (16/5)

آب می tamlamasında şarap hırkanın yıkandığı saf suya benzetilmiştir.

کنون به آب می لعل خرقة میشویم نصیبی از خود نمی توان انداخت

Şimdi lâl renkli şarabın suyuyla hırka yıkamaktayım; ezelden gelen nasip atlamaz bir yana. (16/9)

مهر رخ tamlamasında sevgilinin yüzü güzel olması sebebiyle güneşe benzetilmiştir.

تنم از واسطه دوری دلبر بگداخت جانم از آتش مهر رخ جانانه بسوخت

Bedenim sevgiliye uzak olmaktan eridi, cananın güneş gibi olan yüzünün ateşinden canım yandı. (17/2)

خانه عقل tamlamasında akıl insanı koruması sebebiyle eve benzetilmiştir.

خرقة زهد مرا آب خرابات ببرد خانه عقل مرا آتش میخانه بسوخت

Züht hırkamı harabat suyu alıp götürdü, aklımın evini meyhane ateşi yaktı. (17/5)

چمن دهر tamlamasında felek, güzel olması sebebiyle bahçeye benzetilmiştir.

حافظ از باد خزان در چمن دهر مرنج فکر معقول بفرما گل بی خار کجاست

Hâfiz, feleğın bahçesinde hazan rüzgârından incinme, makul düşün, dikensiz gül nerede? (19/9)

چشمه عشق tamlamasında Hâfiz aşkı abdest aldığı bir çeşmeye benzetmiştir.

من همان دم که وضو ساختم از چشمه عشق

چارتکبیر زدم یک سره بر هر چه که هست

Aşk çeşmesinden abdest aldığım andan beri, var olan her şeyin üstüne çizgi çektim. (24/2)

باغ نظر tamlamasında nazar bahçeye benzetilmiştir.

جان فدای دهنش باد که در باغ نظر

چمن آرای جهان خوشتر از این غنچه نیست

Ağzına can kurban olsun, bundan daha güzel gonca var etmedi dünya bahçesini bezeyen, nazar bahçesinde. (24/6)

بارگاه استغنا tamlamasında istiğna ihtiyaçsızlık anlamına gelen Allah'ın sıfatlarındandır. Bu sebeple saraya benzetilmiştir.

بیار باده که در بارگاه استغنا

چه پاسبان و چه سلطان چه هوشیار و چه مست

Şarap getir çünkü istiğna sarayında, ha muhafız ha sultan, ha akıllı ha sarhoş. (25/3)

اسب باد tamlamasında rüzgâr ata benzetilmiştir. Burada rüzgârın kendisine bir at gibi hizmette olduğu Hz. Süleyman'ın hikâyelerine telmih bulunmaktadır.

شکوه آصفی و اسب باد و منطق طیر به باد رفت و از او خواجه هیچ طرف نیست

Âsaf ihtişamı, rüzgâr at ve kuşdili yok oldu, Süleyman'ın bundan çıkarı olmadı. (25/7)

شمع دل tamlamasında gönül sürekli yanan acı çeken bir muma benzetilmiştir.

شمع دل دمسازم بنشست چو او بر خاست

و افغان ز نظر بازان بر خاست چو او بنشست

O kalkınca söndü gönlümün mumu, o gelip oturunca figan koptu seyre dalanlardan. (27/4)

تاملانماسیندا گونول سزگیلینین ناکشین باریندیران لیههیه بنزیتلمیشیر.

سرشک من که ز طوفان نوح دست برد ز لوح سینه نیارست نقش مهر تو شست

Nuh tufanından geride bırakan gözyaşlarım bile gönlü levhasından senin sevginin nakşını silemedi. (28/2)

از آب دیده صد ره طوفان نوح دیدم و از لوح سینه نقشت هرگز نگشت زایل

Nuh tufanından yüz kat büyüktü gözyaşım, gönlümün levhasından asla silinmedi izin. (307/7)

تاملانماسیندا اۆزلم آچی چکتیرمسی سببیهیه آتیشه بنزیتلمیشیر.

گل بر رخ رنگین تو تا لطف عرق دید در آتش شوق از غم دل غرق گلاب است

Gül senin al yanağında terin lütfunu görünce, özlem ateşiyle yanıp yüreği gülsuyuna garg oldu. (29/6)

تاملانماسیندا گونول تافاف ادیلن کابه'یه بنزیتلمیشیر.

حافظ هر آن که عشق نورزید و وصل خواست احرام طوف کعبه دل بی وضو بیست

Hâfiz, kim aşk beslemeden vuslat istiyorsa, gönlü Kâbesi'ni tavaf için abdestsiz ihram giymiştir. (30/7)

تاملانماسیندا تاج خورشید، تاج، سسلو و چیشلی موعهرلرله کاپلی و پارلaktır. Bu sebeple güneş taca benzetilmiştir.

شهبسوار من که مه آیینه دار روی اوست تاج خورشید بلندش خاک نعل مرکب است

Yüzüne ayın ayna tuttuğu şah süvarimin atının nalı, altına yüce güneşin tacı toprak olur. (31/4)

وصال tamlamasında sevgiliye kavuşma, yani vuslat esintiye benzetilmiştir. Hakikatte âşığa kavuşma ümidi veren sevgilinin hoş kokusudur.

تو خود وصال دگر بودی ای نسیم وصال خطا نگر که دل امید در وفای تو بست

Sen aslında ikinci hayattın ey vuslat esintisi, hataya bak ki gönül senin vefana gönül bağladı. (32/6)

بار منت tamlamasında Hâfız gemiciye duyduğu minneti taşıdığı yüke benzetmiştir.

آن شد که بار منت ملاح بردمی گوهر چو دست داد به دریا چه حاجت است

Gemicinin minnet yükünü taşıdığım günler geçti, denize ne hacet var inciye ulaşınca. (33/7)

بلبل صبا tamlamasında seher esintisi, âşık bülbüle benzetilmiştir. Çünkü seher yelinin estiği an güllerin açılma vaktidir ve bülbül güle âşıktır. Bu sebeple bülbül daima seher yelinin dostu olmuştur.

دلت به وصل گل ای بلبل صبا خوش باد که در چمن همه گلبانگ عاشقانه توست

Ey seher bülbülü kavuştun güle hoş olsun gönlün, bahçede hep senin âşıkane gülbangın var. (34/3)

نقد دل tamlamasında gönül, değerli olması ve insanların varlığını oluşturması sebebiyle nakde yani halis altın ve gümüşe benzetilmiştir. Hâfız, bu tamlamayla oluşturduğu izâfe-i teşbihi sanatına iki yerde yer vermiştir:

من آن نیم که دهم نقد دل به هر شوخی در خزان به مهر تو و نشانه توست

Her arsızca gönül nakdimi verecek değilim ben, hazinemın kapısında senin mührün ve nişanın var. (34/6)

نقد دلی که بود مرا صرف باده شد قلب سیاه بود از آن در حرام رفت

Var olan gönül akçem harcandı şaraba, kara bir kalp idi bu yüzden harama gitti. (84/7)

گلشن فردوس عذار tamlamasında sevgilinin yüzünün güzelliği cennet bahçesine benzetilmiştir.

زلف مشکین تو در گلشن فردوس عذار چیست طاووس که در باغ نعیم افتادست

Yanağının cennet bahçesinde miskli saçın nedir? Cennet bahçesine düşmüş tavus kuşudur. (36/4)

بیا که قصر امل سخت سست بنیادست بیار باده که بنیاد عمر بر بادست

Gel emel sarayının temeli son derece gevşektir, şarap getir ömrün temelini rüzgâr alır götürür. (37/1)

غلام همت آنم که زیر چرخ کبود ز هر چه رنگ تعلق پذیرد آزادست

Mavi gök altında ilgi rengi taşıyan her şeyden, özgür olanın himmetine kul olurum ben. (37/2)

در کعبه کوی تو هر آن کس که بیاید از قبله ابروی تو در عین نماز است

Semtinin Kâbe'sine gelen herkes; kaşının mihrabında namaza durur. (40/8)

نیست در بازار عالم خوشدلی ور زان که هست شیوه رندی و خوش باشی عیاران خوش است

Âlem pazarında gönül hoşluğu yoktur, buna rağmen ayarların rintçe eğlenip keyiflenmeleri hoştur. (43/5)

گو شمع میارید در این جمع که امشب در مجلس ما ماه رخ دوست تمام است

تاملانماده ماه رخ تاملانماده ماه رخ

Söyle mum getirmesinler bu mahfile; çünkü bu gece sevgilinin yüzü dolunaydır meclisimizde. (46/2)

گنج غم tamlamasında çekilen dert, değerli olması sebebiyle kıymetli bir hazineye benzetilmiştir. Burada dertten anlatılmak istenen aşk derdidir. Farklı bir gazelde de **گنج غم عشق** şeklinde kullanımıştır:

تا گنج غمت در دل ویرانه مقیم است همواره مرا کوی خرابات مقام است

*Virane gönülde senin **derdinin hazinesi** oldukça, harabat semtini mesken tutacağım hep böyle. (46/7)*

سلطان ازل گنج غم عشق به ما داد تا روی در این منزل ویرانه نهادیم

*Ezel sultanı **aşk derdinin hazinesini** bize verdi, yöneldiğimizden beri bu virane konağa. (371/3)*

افسر رندی tamlamasında rintlik padişahlık göstergesi olması sebebiyle taca benzetilmiştir.

زمانه افسر رندی نداد جز به کسی که سرفرازی عالم در این کله دانست

*Felek **rintlik tacını**, ancak âlemin şerefini bu külahta görene verir. (47/2)*

نه رواق سپهر tamlamasında dokuz gök yüksek mertebeye sahip olması sebebiyle revaka benzetilmiştir.

بلندمرتبه شاهی که نه رواق سپهر نمونه ای ز خم طاق بارگه دانست

*Öyle yüksek mertebeli bir şah ki **dokuz gök revakı**, sarayının kemerinden sadece bir numunedir. (47/9)*

مجموعه گل tamlamasında gül her okuma bileninin manasını kavrayamayacağı defter mecmuasına benzetilmiştir. Hâfız bu tamlamaya iki gazelinde yer vermiştir:

قدر مجموعه گل مرغ سحر داند و بس که نه هر کو ورقی خواند معانی دانست

Gül mecmuasının kadrini bülbül bilir; ancak her okuma bilen manaları bilecek değil ki. (48/2)

چون صبا **مجموعه گل** را به آب لطف شست کج دلم خوان گر نظر بر صفحه دفتر کنم

Sabâ gül mecmuasını lütuf suyuyla yıkamışken, defter sayfasına bakarsam kalbi bozuk olayım. (346/7)

عقل tamlamasında akıl aşk ayetlerinin bulunduğu yani hayat kaidelerini anlatan bir deftere benzetilmiştir.

ای که از دفتر **عقل** آیت عشق آموزی ترسم این نکته به تحقیق ندانی دانست

Ey akıl defterinden aşk ayetini öğrenen, korkarım okumakla bilemezsin bu nükteyi. (48/7)

باغ جهان tamlamasında dünya, rengârenk güllere sahip olan bir bahçeye benzetilmiştir.

می بیاور که ننازد به گل **باغ جهان** هر که غارتگری باد خزانی دانست

Hazan rüzgârının yağmacılığını bilen, dünya bağının gülüyle mağrur olmaz, getir şarabı. (48/8)

گلبن جوان tamlamasına genç yeni bitmiş gülfidanına benzetilmiştir:

ای **گلبن جوان** بر دولت بخور که من در سایه تو بلبل **باغ جهان** شدم

Ey genç gülfidani, devlet meyvesi yiyessin, dünya bağının bülbülü oldum sayende. (321/3)

گنج عزلت tamlamasında uzlet bilginlik sebebiyle defineye benzetilmiştir.

گنج عزلت که طلسمات عجایب دارد فتح آن در نظر رحمت درویشان است

Acayip tılsımlarla korunan uzlet definesi, dervişlerin merhamet bakışıyla açılır. (49/2)

تاج تکبر tamlamasında kibir büyüklük sebebiyle taca benzetilmiştir.

آن که پیشش بنهد **تاج تکبر** خورشید کبریایی است که در حشمت درویشان است

Dervişlerin haşmetinde öyle büyüklük var ki, karşısında güneş kibir tacını çıkarıp önüne koyar. (49/5)

آینه طلعت tamlamasında suret nurlu ve parlak olması sebebiyle aynaya benzetilmiştir.

روی مقصود که شاهان به دعا می طلبند مظهرش آینه طلعت درویشان است

Şahların dua edip istediği maksat yüzü, dervişlerin cemalinin aynasında görünür.

(49/8)

دام زلف tamlamasında sevgilinin halka halka olan zülfü âşıkları esir etmesi sebebiyle tuzağa, دانه خال tamlamasında ben âşıkları tuzağa düşürmesi sebebiyle yeme, مرغ خرد tamlamasında akıl yükseklere uçması sebebiyle kuşa, مرغ روح tamlamasında ise ruh yine kuşa benzetilmiştir:

به دام زلف تو دل مبتلای خویشتن است

بکش به غمزه که اینش سزای خویشتن است

Zülfünün tuzağında gönül kendine müpteladır, gamzenle öldür; çünkü bu ceza ona revadır. (50/1)

از دام زلف و دانه خال تو در جهان يك مرغ دل نماند نگشته شکار حسن

Dünyada zülfünün tuzağıyla beninin yeminden, güzelliğe av olmayan bir tek gönül kuşu kalmadı. (394/5)

جان ها ز دام زلف چو بر خاک می فشاند بر آن غریب ما چه گذشت؟ ای صبا بگو

Zülûf tuzağından canları saçarken toprağa, sabâ, söyle garibimizin başına ne geldi. (415/9)

ور چنین زیر خم زلف نهد دانه خال ای بسا مرغ خرد را که به دام اندازد

Zülfünün kıvrımına böyle koyarsa beninin yemini, nice akıl kuşunu tuzağa düşürür. (150/2)

مرغ روح که هم یزد ز سر سدره صفیر عاقبت دانه خال تو فکندش در دام

Sidre'nin tepesinden öten ruh kuşumu, sonunda benin yemi düşürdü tuzağa. (310/6)

گنج عافیت tamlamasında afiyet kıymetli ve değerli olması sebebiyle hazineye benzetilmiştir.

مرو به خانۀ ارباب بی مروت دهر که گنج عافیت در سرای خویشتن است

Sevgisiz dünyalık sahiplerinin evine gitme, çünkü afiyet hazinesi senin kendi evindedir. (50/6)

طبله عطر گل tamlamasında gül güzel kokması sebebiyle ıtır sandığına benzetilmiştir.

طبله عطر گل و زلف عبیرافشانش فیض یک شمه ز بوی خوش عطار من است

Gülün ıtır sandığı ve onun misk saçan zülfü, aktarımın güzel kokusundan biraz feyiz almıştır. (51/5)

آفتاب طلعت tamlamasında sevgilinin semti doğuya, **مشرق سر کو** tamlamasında sevgilinin yüzü güzellik ve parlaklık sebebiyle güneşe benzetilmiştir.

ز مشرق سر کو آفتاب طلعت تو اگر طلوع کند طالع همایون است

Semtinin doğusundan senin yüzünün güneşi, doğuverirse talihim uğurlu demektir. (54/3)

علم هیت عشق tamlamasında aşk yücelikte yıldız ilmüne benzetilmiştir.

عجب علمبست علم هیت عشق که چرخ هشتمش هفتم زمین است

Aşkın yıldız ilmi bir tuhaf ilimdir ki onda sekizinci gök yerin yedinci katıdır. (55/5)

منظر چشم tamlamasında göz tüm dünyanın görüldüğü küçük bir pencereye benzetilmiştir.

بی خیالش مباد منظر چشم زان که این گوشه جای خلوت اوست

Gözümün penceresinden hiç gitmesin hayali, çünkü bu köşe onun halvet yeridir. (56/6)

ملکت عاشقی ve **گنج طرب** tamlamalarında mutluluk hazineye ve âşıklık saltanata benzetilmiştir.

ملکت عاشقی و گنج طرب هر چه دارم ز یمن همت اوست

Âşıklık saltanatı, mutluluk hazinesi, neyim varsa, himmetinin bereketindedir.

(56/9)

تamlamasında hevesten anlatılmak istenen aşktır. Aşk, coşkulu olması sebebiyle ateşe benzetilmiştir.

نه این زمان دل حافظ در آتش هوس است که داغ دار ازل همچو لاله خودروست

Hâfız'ın kalbi heves ateşine şimdi düşmüş değil, ezelden dağlanmıştır kendi biten lâle misali. (58/9)

تamlamasında kalp sevgiliye saçılan paraya benzetilmiştir.

دل دادمش به مزده و خجالت همی برم زین نقد قلب خویش که کردم نثار دوست

Müjdelik olarak kalbimi verdim ve mahcubum, halis olamayan bu kalp nakdini saçtım diye sevgiliye. (60/3)

تamlamasında fitne dünyayı altüst eden rüzgâra benzetilmiştir.

گر باد فتنه هر دو جهان را به هم زند ما و چراغ چشم و ره انتظار دوست

Fitne rüzgârı iki dünyayı altüst etse de, göz meşalemizle biz hâlâ yârin yolunu gözleriz. (60/6)

تamlamasında şair, kendi doğasını güzel sözlü olması, aynı zamanda şekere ve bademe olan düşkünlüğünden papağana benzetmiştir.

واله و شیداست دایم همچو بلبل در قفس طوطی طبعم ز عشق شکر و بادام دوست

Sevgilinin şekerıyla bademe aşkıdan şairlik papağanım, her sevdalı ve çılgındır kafesteki bülbül gibi. (62/2)

تamlamasında gurur insanı sarhoş eden şaraba benzetilmiştir.

بیار باده که رنگین کنیم جامه زرق که مست جام غروریم و نام هشیار نیست

Getir şarabı da riya elbisesini renklendirelim, gurur şarabıyla sarhoşuz, adı ayıklık. (66/3)

فلك سروری tamlamasında ululuk yücelik ve büyüklük sebebiyle göğe benzetilmiştir.

بر آستان تو مشکل توان رسید آری عروج بر فلك سروری به دشواریست

*Senin eşiğine zorlukla erişilebilir evet, **ululuk göğüne yükselmek elbette zordur.***

(66/8)

تیر قضا tamlamasında kader hiçbir yiğidin karşı koyamayacağı oka benzetilmiştir.

عاشق چه کند گر نکشد بار ملامت با هیچ دلاور سپر تیر قضا نیست

*Âşık melâmet yükünü çekmesin de ne yapsın, **kader okuna karşı kalkan yoktur hiçbir yiğitte.*** (69/10)

نقد روان tamlamasında ise can müflis âşığın gönlü akçeye; قلب دل tamlamasında müflis âşığın gönlü akçeye; yine akçeye benzetilmiştir.

عاشق مفلس اگر قلب دلش کرد نثار مکنش عیب که بر نقد روان قادر نیست

*Müflis âşık **gönlünün kalpini** saçmışsa kınama, çünkü gücü yetmez onun geçer akçeye.* (70/4)

گر قلب دلم را نهد دوست عیاری من نقد روان در دمش از دیده شمارم

*Sevgili itibar etmezse **gönlümün kalp akçesine**, gözümünden geçer can akçeyi sayarım ben anında.* (325/7)

آتش سودا tamlamasında sevda âşıkların gönlünü yakması sebebiyle ateşe benzetilmiştir.

من که در آتش سودای تو آهی نزنم کی توان گفت که بر داغ دلم صابر نیست

*Senin **sevda ateşinde** bir ah bile etmezken ben, nasıl denebilir gönlüm sabredemez yaraya.* (70/7)

آن را که بوی عنبر زلف تو آرزوست چون عود گو بر آتش سودا بسوز و ساز

*Zülfünün amber kokusunu arzulayana söyle, **sevda ateşinde yansın da katlansın buna.*** (260/3)

تاملamasında sevgilinin zülfü siyah olması sebebiyle akşama benzetilmiştir.

تا دم از شام سر زلف تو هر جا نزنند با صبا گفت و شنیدم سحری نیست که نیست

Her yerde zülfünün akşamından söz edilmesin diye, seher yeliyle söyleşmediğim sabah yok. (73/5)

تاملamasında aşk çekilen zorluklar sebebiyle çöle benzetilmiştir.

شیر در بادیه عشق تو روباه شود آه از این راه که در وی خطری نیست که نیست

Senin aşkının çölünde tilkiye döner aslan, ah bu yolda yok denecek tehlike yok. (73/9)

tamalamasında varlık âlemi elde edilen hâsıllar, icatlar sebebiyle iş yerine benzetilmiştir.

حاصل کارگه کون و مکان این همه نیست

باده پیش آر که اسباب جهان این همه نیست

Varlık âleminin hâsılı o kadar da mühim değil, şarap getir dünyanın işleri o kadar da mühim değil. (74/1)

تاملamasında yokluk denize benzetilmiştir.

بر لب بحر فنا منتظریم ای ساقی

فرصتی دان که ز لب تا به دهان این همه نیست

Yokluk denizi kıyısında beklemekteyiz sâki, fırsatı ganimet bil, kıyıyla deniz arası o kadar da fazla değil. (74/6)

tamlamasında sevgilinin bakışları âşğının gönlüne derinden tesir eder bu sebeple sevgilinin kirpiği oka benzetilmiştir.

جان درازی تو بادا که یقین می دانم در کمان ناوک مرگان تو بی چیزی نیست

Ömrün uzun olsun, kesinlikle biliyorum, yay kaşında kirpik oku boşuna değil.
(75/3)

دل که از ناوک مژگان تو در خون می گشت باز مشتاق کمانخانه ابروی تو بود

Kirpiğinin okundan kana bulanan gönül, yine de yay kaşlarının yuvasına vurgundu. (210/2)

تاملamasında ömür harmana benzetilmiştir.

زمانه گر بزند آتشم به خرمن عمر بگو بسوز که بر من به برگ کاهی نیست

Zaman ömür harmanımı ateşe verse de varsın yaksın bir çöp samanım yok. (76/4)

اگر چه خرمن عمرم غم تو داد به باد به خاک پای عزیزت که عهد نشکستم

Senin gamın ömür harmanımı savursa da, aziz ayağının tozuna yemin olsun, ahdi bozmadım. (315/2)

تاملamasında gurur sarhoş edici olması sebebiyle şaraba benzetilmiştir.

غلام نرگس جماش آن سهی سرورم که از شراب غرورش به کس نگاهی نیست

O servi boylunun işveli nergisine köleyim, gurur şarabından sarhoş kimseye baktığı yok. (76/5)

تاملamasında sevgili o kadar güzeldir ki bir ülke kadar geniştir; bu sebeple sevgiliyi ülkeye benzetilmiştir.

عنان کشیده رو ای پادشاه کشور حسن که نیست بر سر راهی که دادخواهی نیست

Ey güzellik ülkesinin padişahı, dizgini çekerek git, hak arayıcı beklemeyen bir tek güzergâh yok. (76/7)

تاملamasında Hâfız'ın gönlü, sırlarla dolu ve ilâhi marifetlere sahip olması sebebiyle hazineye benzetilmiştir.

خزینة دل حافظ به زلف و خال مده که کارهای چنین حد هر سیاهی نیست

Hâfız'ın gönül hazinesini zülfe ve bene teslim etme, çünkü böyle işler her siyahînin haddi değil. (76/9)

به خط و خال گدایان مده **خزینه دل** به دست شاهوشی ده که محترم دارد

Dilencilerin yüzüyle benine gönül hazinesini verme, şah gibi birinin eline ver de onu muhterem tutsun. (119/2)

perde **تقوا** tamlamasında takva, insanları koruması, kötü yanlarını örtmesi sebebiyle perdeye benzetilmiştir.

نه من از پرده **تقوا** به درافتادم و بس پدرم نیز بهشت ابد از دست بهشت

Takva perdesi dışına sadece ben düşmedim, ebedî cenneti elinden kaçırmıştı babam da. (80/6)

عشق tamlamasında aşk parlaklıkta ve âşığın gönlünü yakmada ışıltıya benzetilmiştir.

برق عشق ار خرمن پشمینه پوشی سوخت سوخت

جور شاه کامران گر بر گدایی رفت رفت

Aşk ışıltısı bir dervişin harmanını yakmışsa yakmıştır, hüküm sahibi padişah bir fakire cevretmişse etmiştir. (83/2)

لطف و لطافت tamlamasında sevgilinin taşıdığı güzellik ve lütufları bahçeye, **گلستان وصال** tamlamasında vuslat, mutluluk vermesi sebebiyle bahçeye benzetilmiştir.

شد چمان در چمن **حسن و لطافت** لیکن در **گلستان وصال** نچمیدیم و بر رفت

O güzellik bahçesinden salınarak gitti; lâkin onun vuslat bahçesinde gezinemedik gitti. (85/5)

افلاک گنبد tamlamasında dünya yuvarlak ve dairemsi olması sebebiyle kubbeye benzetilmiştir.

زین قصه هفت **گنبد افلاک** پرصداست کوتاه نظر ببین که سخن مختصر گرفت

Bu olayla yankılanır yedi göğün kubbesi, dar görüşlüye bak sözü kısa tuttu. (86/7)

عاقبت منزل ما وادی خاموشان است حالیا غلغله در **گنبد افلاک** انداز

*Sonunda menzilimiz suskunlar vadisidir, bari şimdi **gök kubbeyi** doldur şamatayla. (264/2)*

آب لطف tamlamasında Hâfız'ın şiirinin güzelliği ve açıklığı suya benzetilmiştir.

حافظ چو آب لطف ز نظم تو می چکد حاسد چگونه نکته تواند بر آن گرفت

*Hâfız, şiirinden **güzellik suyu** damlarken, hasetçi ona nasıl kusur bulabilir?*
(87/10)

برید صبا tamlamasında saba rüzgarı sevgilinin semtinde esip izini sürmesi sebebiyle haberciye benzetilmiştir.

نشان یار سفرکرده از که پرسم باز که هر چه گفت برید صبا پریشان گفت

*Seferdeki yârin izini kime sorayım, **saba habercisi** ne demişse dağınık demiştir.*
(88/3)

بند ملامت tamlamasında melamet tutsaklık sebebiyle zincire benzetilmiştir.

یارب سببی ساز که یارم به سلامت بازآید و برهاندم از **بند ملامت**

*Rabbim bir sebep yarat da yârim selametle geri gelsin de kurtarsın **melâmet zincirinden** beni. (89/1)*

هدد صبا tamlamasında saba rüzgârı, sevgili ve âşık arasında haber getirip götürmesi sebebiyle Hz. Süleyman'ın habercisi olan hüthüt kuşuna benzetilmiştir.

ای **هدد صبا** به سببا می فرستمت بنگر که از کجا به کجا می فرستمت

*Ey **saba hüthütü** Sebe'ye gönderiyorum seni, bak nereden nereye gönderiyorum seni. (90/1)*

ملك دل tamlamasında gönül sevgilinin hüküm sürdüğü ülkeye, saltanata benzetilmiştir.

تالشکر غمت نکند **ملك دل** خراب جان عزیز خود به نوا می فرستمت

*Hüzün ordun **gönül mülkümü** yıkmasın diye, aziz canımı rehine gönderiyorum sana. (90/5)*

صد ملك دل به نیم نظر می توان خرید خوبان در این معامله تقصیر می کنند

Yüz gönül saltanatı yarım bakışla alınır, güzeller bu alışverişte kusur ediyorlar.
(200/7)

تخلیه مهر tamlamasında sevgi şairin gönlüne ektiği tohuma benzetilmiştir.

صد جوی آب بسته ام از دیده بر کنار بر بوی تخم مهر که در دل بکارمت

Yüz ırmak bağladım gözlerimden kucığıma, gönlüne ektiğim sevgi tohumu bitsin diye. (91/6)

کارخانه دوران tamlamasında zaman dünya işlerini yapan fabrikaya benzetilmiştir.

به نوك خامه رقم كرد های سلام مرا که کارخانه دوران مباد بی رقمت

Kaleminin ucuyla bana selam yazmışsın, yoksun kalmasın yazından devranın işliği. (93/2)

تخلیه صبا tamlamasında saba rüzgârı, âşıklara can bağışlaması sebebiyle İsa'ya benzetilmiştir.

همیشه وقت تو ای عیسی صبا خوش باد که جان حافظ دلخسته زنده شد به دمت

Ey saba İsa'sı her zaman hoş olsun vaktin, kalbi yaralı Hâfız'ın canı nefesinle dirildi. (93/8)

شمع دیده tamlamasında göz, yakıcı gözyaşı dökmesi ve parlak olması sebebiyle kandile, محراب ابرو tamlamasında kaş kibleye benzetilmiştir.

پس از چندین شکیبایی شبی یارب توان دیدن

که شمع دیده افروزیم در محراب ابرویت

Rabbim, bunca sabırdan sonra görür müyüm bir gece, kaşlarının mihrabında gözümün nuru kandili. (95/2)

می ترسم از خرابی ایمان که می برد محراب ابروی تو حضور نماز من

Senin kaşının mihrabı namazımdan huzuru alıp gidiyor, korkarım harap olacak imanım. (400/3)

تاملamasında göz levhaya, **لوخ خال هندوی** tamlamasında ise siyah ben levhaya benzetilmiştir.

سواد لوح بینش را عزیز از بهر آن دارم که جان را نسخه ای باشد ز لوح خال هندویت

Göz levhasındaki karayı şundan aziz bilirim: canım için odur senin siyah beninin örneği. (95/3)

تاملamasında sevgilinin saçları, uzun, dalga dalga ve âşıkları esir etmesi sebebiyle kemende benzetilmiştir.

ز چین زلف کمندت کسی نیافت خلاص از آن کمانچه ابرو و تیر چشم نجاج

Zülfünün kemendinden kurtulamadı kimse, kaşının yayından, gözünüün okundan kurtulmak mı? (98/3)

تاملamasında saç siyah olması sebebiyle kara hinduya benzetilmiştir.

بجز هندوی زلفش هیچ کس نیست که برخوردار شد از روی فرخ

Saşının karasından başka hiç kimse, yüzünden nasibini almaz asla Ferruh'un. (99/2)

من کی آزاد شوم از غم دل چون هر دم هندوی زلف بتی حلقه کند در گوشم

Her an bir güzelin zülfünün karası esir ederken kalbimi, ben bu gönül derdinden ne zaman kurtulurum. (340/3)

تاملamasında eğlence, neşe ve sevinç ipeğe benzetilmiştir.

قدح مگیر چو حافظ مگر به ناله چنگ که بسته اند بر ابریشم طرب دل شاد

Hâfiz gibi ancak çeng namesiyle kadeh al eline, çünkü gönlün mutluluğu eğlence ipeğine bağlıdır. (101/10)

تاملamasında sevgilinin saçları, âşık için gölgesi mübarek olan Hüma yani Anka kuşuna benzetilmiştir.

همای زلف شاهین شهپرت را دل شاهان عالم زیر پر باد

Göğün şahini olan senin zülfünün Hüması kanadı altına âlem şahlarının gönli esir olsun. (104/2)

تاملamasında arzu ve hedef sevgiliye benzetilmiştir.

آن که يك جرعه می از دست تواند دادن دست با شاهد مقصود در آغوشش باد

Bir yudum şarabı elden çıkarabilen, maksut güzelini koynuna alsın. (105/2)

تاملamasında gözyaşı inci tanesine benzetilmiştir.

چشمی که نه فتنه تو باشد چون گوهر اشك غرق خون باد

Sana vurulmayan göz, inci gözyaşı gibi kana bulansın. (107/4)

تاملamasında sevgilinin boyu, uzun ve dimdik olması sebebiyle elif harfine ve onun karşısında başını eğenler de nun harfine benzetilmiştir.

قد همه دلبران عالم پیش الف قدت چو نون باد

Âlemin bütüin dilberlerinin boyu, boyunun elifi önünde nuna dönsün. (107/7)

تاملamasında felek yuvarlak olması sebebiyle topa benzetilmiştir.

خسروا گوی فلك در خم چوگان تو باد ساحت کون و مکان عرصه میدان تو باد

Şahım, felek topu olsun çevgeninin kıvrımında, kâinatın sahası çevgen meydanı olsun sana. (108/1)

گفتم از گوی فلك صورت حالی پرسم گفت آن میکشم اندر خم چوگان که مپرس

Dedim felek topundan bir hal hatır sorayım, dedi çevgenin ucunda neler çektiğimi sorma. (271/7)

تاملamasında zafer asil bir kadına, hatuna benzetilmiştir.

زلف خاتون ظفر شیفته پرچم توسط دیده فتح ابد عاشق جولان تو باد

Zafer hatununun zülfü vurgundur perçemine; ebedî fetih gözü âşıktır cevelanına. (108/2)

دل مرغ تاملamasında gönül, çok yükseklerle uçan bir kuşa, sevgilinin yüzündeki ayva tüyleri de zincire benzetilmiştir.

دانست که خواهد شدنم مرغ دل از دست و از آن خط چون سلسله دامی نفرستاد

Gönül kuşunun elden gideceğini anladı da, zincirsi ayva tüylerden bir tuzak göndermedi. (109/4)

از راه نظر مرغ دلم گشتت هواگیر ای دیده نگه کن که به دام که درافتاد

Göz yolundan havalandı gönül kuşum, ey gözüm baksana kimin tuzağına takıldı. (110/2)

دام عاشقی تاملamasında gönül heyecanlı olması sebebiyle kuşa, دام عاشقی تاملamasında ise âşıklık âşıkları esir etmesi sebebiyle tuzağa benzetilmiştir.

شوخی مکن که مرغ دل بی قرار من سودای دام عاشقی از سر به درنکرد

Pervasızlık etme, zira kararsız gönül kuşum, âşıklık tuzağına kapılmayı kafasından çıkarmadı. (139/4)

مرغ دل باز هوادار کمان ابرویست ای کبوتر نگران باش که شاهین آمد

Gönül kuşu yine bir keman kaşlının sevdasında, ey güvercin dikkat et çünkü şahin geldi. (176/5)

آینه جام تاملamasında kadeh, gaybın işaretlerinin görüldüğü aynaya benzetilmiştir.

عکس روی تو چو در آینه جام افتاد عارف از خنده می در طمع خام افتاد

Yüzünün aksi düşünce kadeh aynasına, şarap güldü de kapıldı ârif boş tamaha. (111/1)

بدین در آینه جام نقش بندی غیب که کس به یاد ندارد چنین عجب زمانی

Gaybın naksettiklerini kadehin aynasında gör, kimse hatırlamıyor; çünkü böyle acayip zamanı. (477/6)

آینه اوهم تاملamasında hayaller aynaya benzetilmiştir.

حسن روی تو به يك جلوه که در آینه کرد این همه نقش در آیینه اوهام افتاد

Yüzünün güzelliği aynaya yansınca bir kez, bunca görüntü düştü vehimler aynasına. (111/2)

تاملانمادا دایره گردش ایام دنیانین یوارلاکلیغی، گونلرین گجه گوندوز سۈرکلر دۈنمسی دایرهه بنزتللمیشتیر.

چه کند کز پی دوران نرود چون پرگار هر که در دایره گردش ایام افتاد

Günlerin döndüğü daireye her düşen, gitmesin de ne yapsın pergel gibi devranın ardı sıra. (111/6)

تاملانمادا هۈزۈن، زارار vermسی ve ۆلدۈرمسی اچاسینان کılıچا بنزتللمیشتیر.

زیر شمشیر غمش رقص کنان باید رفت کان که شد کشته او نیک سرانجام افتاد

Hüznünün kılıcı altında raks ederek gitmeli, onun kılıcıyla ölen erişir çünkü iyi sona. (111/9)

تاملانمادا لۈتۈف macuna بنزتللمیشتیر؛ چۈنکۈ کırıکلاری macun iyیلےشتیر کırıق کالپلره ده لۈتۈف derman bulur.

شکسته وار به درگاہت آمدم که طیب به مومیایی لطف توام نشانی داد

Kırık halde senin dergâhına geldim de tabip, kırığa macun diye bana senin lütfunu gösterdi. (113/3)

تاملانمادا مراد، ایا بنزتللمیشتیر.

شبی که ماه مراد از افق شود طالع بود که پرتو نوری به بام ما افتاد

Murat ayının ufuktan doğduğu gece, belki bir ışık huzmesi damımıza düşer. (114/3)

تاملانمادا جان، گۈزئل ve hoş kokulu bir bahçeye بنزتللمیشتیر.

ز خاک کوی تو هر گه که دم زند حافظ نسیم گلشن جان در مشام ما افتاد

Diyarının toprağından her söz ettiğinde Hâfiz, can bahçesinin esintisi gelir burnumuza. (114/8)

درخت دوستی tamlamasında dostluk ağaca, نهال دشمنی tamlamasında ise düşmanlık küçük bir fidana benzetilmiştir.

درخت دوستی بنشان که کام دل به بار آرد نهال دشمنی برکن که رنج بی شمار آرد

Dostluk ağacını dik, murat meyvesi verir; düşmanlık fidanını sök, sayısız dert getirir. (115/1)

تا درخت دوستی برگگی دهد حالیا رفتیم و تخمی کاشتیم

Bakalım dostluk ağacı ne zaman meyve verir, şimdi gidip bir tohum ektik biz. (369/2)

بهار عمر tamlamasında ömür bahara, لاله زار عمر tamlamasında ömür mutluluk sebebiyle lâle bahçesine, گل رو tamlamasında sevgilinin yüzü kırmızı güle, تخت چمن tamlamasında çimler ve bahçe tahta, چتر گل tamlamasında ise gül şemsiyeye benzetilmiştir.

بهار عمر خواه ای دل وگرنه این چمن هر سال

چو نسرين صد گل آرد بار و چون بلبل هزار آرد

A gönül ömrün baharını dile yoksa bu bahçe her yıl, nesrin gibi yüz gül bitirir, bülbül gibi bin kuş getirir. (115/5)

ای خرم از فروغ رخت لاله زار عمر باز آ که ریخت بی گل رویت بهار عمر

Yüzünün ışıltısıyla şenlenir ömrün lâle bahçesi, çık gel yüzünün gülünden yoksun ömrün baharı dökülür yaprak gibi. (253/1)

گر بهار عمر باشد باز بر تخت چمن

چتر گل در سر کشی ای مرغ خوشخوان غم مخور

Ömrün baharı olursa yine çimlerin tahtında, ey güzel ötüşlü kuş, gül şemsiyen olur üzülme. (255/3)

کمان ابرو tamlamasında sevgilinin kaşı, eğik ve hilal şeklinde olması sebebiyle yaya benzetilmiştir.

سر ما فرونیاید به کمان ابروی کس که درون گوشه گیران ز جهان فراغ دارد

Kimsenin kaşının yayına eğilmez bizim başımız, çünkü münzevilerin gönlü dünyadan fariğdir. (117/2)

پیش کمان ابرویش لابه همی کنم ولی

گوش کشیده است از آن گوش به من نمی کند

Yay kaşının huzurunda yalvarmaktayım amma, kulağı çekilmiş o yüzden beni dinlemez. (192/4)

کمان ابروی جانان نمی پیچد سر از حافظ

ولیکن خنده می آید بدین بازوی بی زورش

Cananın kaşının yayı yüz çevirmez Hâfiz'dan, fakat gülesi geliyor bu kuvvetsiz koluna. (278/7)

کمان ابرویت را گو بزن تیر که پیش دست و بازویت بمیرم

Keman kaşına söyle okunu atsın da, öleyim senin elin kolun uğruna. (331/2)

شمع رو tamlamasında sevgilinin yüzü, etrafı aydınlatması sebebiyle muma benzetilmiştir.

شب ظلمت و بیابان به کجا توان رسیدن مگر آن که شمع رویت به رهم چراغ دارد

Yüzünün mumu yoluma ışık tutmadıktan sonra, karanlık gece ve çöl, böyle nereye gidilir. (117/5)

به مژده جان به صبا داد شمع در نفسی ز شمع روی تو اش چون رسید پروانه

Senin yüzünün mumundan erişince ferman; mum müjde için sabaya can verdi bir nefeste. (427/7)

چاه نَقن tamlamasında sevgilinin çenesindeki oyukluk yani gamze, âşıkları tuzağa düşürmesi sebebiyle kuyuya benzetilmiştir.

در چاه نَقن چو حافظ ای جان حسن تو دو صد غلام دارد

Ey can, çene kuyundaki güzelliğinin, Hâfız gibi iki yüz kölesi vardır. (118/9)

بهار عارض tamlamasında sevgilinin yüzü güzellikte ve letafette zarif ve güzel bir bahara benzetilmiştir.

بتی دارم که گرد گل ز سنبل سایه بان دارد بهار عارضش خطی به خون ارغوان دارد

Bir sevgilim var, gülün çevresinde sümbülden gölgesi var, yanağının baharında erguvan kanından hattı var. (120/1)

خورشید رخ tamlamasında sevgilinin yeni çıkmış olan ayva tüyleri toza, غبار tamlamasında sevgilinin yüzü güzellik ve parlaklık sebebiyle güneşe benzetilmiştir.

غبار خط بپوشانید خورشید رخس یا رب بقای جاودانش ده که حسن جاودان دارد

Tüylerinin tozu yüzünün güneşini gizledi Rabbim, ona ebedî beka ver çünkü ebedî güzelliği var. (120/2)

گوهر مقصود tamlamasında amaç ve arzu, değerli ve kıymetli olması sebebiyle inciye benzetilmiştir.

چو عاشق می شدم گفتم که بر دم گوهر مقصود ندانستم که این دریا چه موج خون فشان دارد

Âşık olurken dedim ki maksut incisini kaptım, bilemedim bu denizin ne kanlı dalgaları var. (120/3)

به سعی خود نتوان برد پی به گوهر مقصود خیال باشد کاین کار بی حواله برآید

Maksut incisine kendi çabasıyla eremez kimse, havalesiz olması hayaldir bu işin. (234/5)

دام طره tamlamasında sevgilinin zülfü, âşıkların gönlünü avlaması sebebiyle tuzağa benzetilmiştir.

چو دام طره افشانند ز گرد خاطر عشاق به غماز صبا گوید که راز ما نهان دارد

Kâkülünün tuzağından âşıkların gönül tozlarını silkeler de, gammaz sabâya sırrımızı gizli tutmasını söyler. (120/5)

مطرب عشق tamlamasında aşk mutlulukta ve eğlencede mutribe benzetilmiştir.

مطرب عشق عجب ساز و نوایی دارد نقش هر نغمه که زد راه به جایی دارد

Aşk mutribinin acayip sazı ve ezgisi var, çaldığı her şarkının makamı perdesi var. (123/1)

مژدگانی بده ای دل که دگر مطرب عشق راه مستانه زد و چاره مخموری کرد

A gönül müjdelik ver çünkü aşk çalgıcısı; mestane giriş yapıp mahmurluğa çare kıldı. (141/3)

مطرب زلف tamlamasında zülûf yüzü örtmesi sebebiyle perdeye benzetilmiştir.

ماه خورشید نمایش ز پس پرده زلف آفتابی است که در پیش سحابی دارد

Güneş misali ay yüzü, zülûf perdesi ardında; önüne bulutlar geçmiş bir güneş sanki. (124/3)

چشمه چشم tamlamasında göz gözyaşı akıtması sebebiyle çeşmeye benzetilmiştir.

چشمه چشم مرا ای گل خندان دریا ب که به امید تو خوش آب روانی دارد

Gözümün çeşmesini anla ey güzel gül, zira senin ümidinle hoş bir ırmak akıtır. (125/3)

گوی خوبی tamlamasında sevgilinin güzelliği her tarafta dönüp durması sebebiyle topa benzetilmiştir.

گوی خوبی که برد از تو که خورشید آن جا نه سواری است که در دست عنانی دارد

Güneşin dizginsiz bir süvari olduğu yerde, güzellik topunu kim kapabilir ki senden. (125/4)

برون خرام و ببر گوی خوبی از همه کس سزای حور بده رونق پری بشکن

*Dışarı salın, herkesten **güzellik topunu** kap, huriye layığını ver, kır perinin revnakını.* (399/4)

گوی خوبی بردی از خوبان خلخ شاد باش جام کیخسرو طلب کافراسیاب انداختی

*Halluh güzellerinden **güzellik topunu** kaptım, güzellikte öne geçtim, sevin, Efrasyab'ı devirdin Keyhüsrev kadeh iste.* (433/3)

سرممنزل فراغت tamlamasında feragat yani huzur güvenli olan menzile benzetmiştir.

سرممنزل فراغت نتوان ز دست دادن ای ساروان فروکش کاین ره کران ندارد

Feragat menzilini bırakmak mümkün değil, kervancı artık dur bu yolun ucu bucağı yok. (126/4)

رهزن دهر tamlamasında zaman insanların her şeyini çalan hayduta benzetilmiştir.

رهزن دهر نخفته است مشو ایمن از او اگر امروز نبرده ست که فردا ببرد

Zaman haydutu uyumaz ondan emin olma, yarın alır götürür bugün alıp gitmemişse. (128/4)

سیل غم tamlamasında gam sele, طوفان بلا tamlamasında ise bela âşıkların gönlünü yakıp yıkması sebebiyle tufana benzetilmiştir.

جام مینایی می سد ره تنگ دلی است منه از دست که سیل غمت از جا ببرد

*Renkli şarap kadehi gönül darlığına settir, elinden bırakma yoksa kapılırsın **gam seline.*** (128/8)

ما چو دادیم دل و دیده به طوفان بلا گو بیا سیل غم و خانه ز بنیاد ببرد

*Bela tufanına verdik zaten gönlümüzü, gözümüzü; bırak, **gam seli** gelsin, evi temelden yıksın.* (250/2)

آتش محرومی tamlamasında mahrumiyet yakıcı bir ateşe benzetilmiştir.

گذار بر ظلمات است خضر راهی کو مباد کآتش محرومی آب ما ببرد

Karanlıklara yol düştü kılavuz Hızır hani? Yoksa yok edecek suyumuzu mahrumiyet ateşi. (129/4)

طبيب عشق tamlamasında aşk derman vermesi sebebiyle tabibe benzetilmiştir.

طبيب عشق منم باده ده که این معجون فراغت آرد و اندیشه خطا ببرد

Aşk tabibi bana bâde ver çünkü bu macun, feragat getirir yok eder yanlış düşünceyi. (129/6)

طبيب عشق مسیحادم است و مشفق لیک چو درد در تو نبیند که را دوا بکند

Aşk doktoru Mesih nefesli ve müşfiktir; lâkin sende dert görmezse kimi tedavi eder. (187/4)

خوان روزه ترک فلك tamlamasında felek yağma ve zulüm vermesi sebebiyle Türk'e, خوان روزه tamlamasında ise oruç sofraya benzetilmiştir.

بیا که ترک فلك خوان روزه غارت کرد هلال عید به دور قدح اشارت کرد

Gel feleğin Türkü yağmaladı oruç sofrasını, bayram hilali işaret etti kadehin dolaşmasını. (131/1)

جوهر عقل tamlamasında akıl kıymetli olması sebebiyle inciye benzetilmiştir.

بهای باده چون لعل چیست جوهر عقل بیا که سود کسی برد کاین تجارت کرد

Lâl renkli şarabın kıymeti nedir akıl incisi, gel bu ticareti yapan elde edecektir kârı. (131/4)

آب روشن می tamlamasında şarap duru ve temiz olması sebebiyle berrak suya benzetilmiştir.

به آب روشن می عارفی طهارت کرد علی الصباح که میخانه را زیارت کرد

Sabaha karşı meyhaneyi ziyaret ettiğinde, şarabın berrak suyuyla bir ârif abdest aldı. (132/1)

ساغر زرین خور tamlamasında güneş parlak olması sebebiyle altın kadehe benzetilmiştir.

همین که ساغر زرین خور نهان گردید هلال عید به دور قدح اشارت کرد

Güneşin altın kadehi görünmez olur olmaz, bayram hilali işaret etti kadehin dolaşmasını. (132/2)

باد غیرت tamlamasında kıskançlık hızlı esen yele benzetilmiştir.

بلبلی خون دلی خورد و گلی حاصل کرد باد غیرت به صدش خار پریشان دل کرد

Bir bülbül kan ağlayıp bir gül elde etti, onu yüz dikenle perişan etti kıskançlık yeli. (134/1)

فنا tamlamasında yokluk yıkıp yağmalayan bir sele, نقش امل tamlamasında ise emel arzu işarete benzetilmiştir.

طوطی ای را به خیال شکری دل خوش بود ناگهش سیل فنا نقش امل باطل کرد

Papağanın gönlü hoştu şeker hayaliyle, yokluk seli ansın boşa çıkardı emel işaretini. (134/2)

ای دل ار سیل فنا بنیاد هستی بر کند چون تو را نوح است کشتنیان ز طوفان غم مخور

Yokluk seli varlığın temelini yıkarsa a gönül, mademki kaptanın Nuh, tufan olur diye üzülme. (255/6)

جامه جان tamlamasında servi boylunun canı yırtılmayan elbiseye benzetilmiştir.

سر وبالای من آن گه که درآید به سماع چه محل جامه جان را که قبا نتوان کرد

Benim servi boylum semaa başlayınca, can elbisesinin ne önemi var ki yırtılamaz. (136/5)

آتش غم tamlamasında gam yakıcı olması sebebiyle ateşe benzetilmiştir.

فکر عشق آتش غم در دل حافظ زد و سوخت یار دیرینه ببینید که با یار چه کرد

Aşk fikri Hâfiz 'ın kalbine gam ateşini verip yaktı, kadim yâre bir bakın yâre böyle ne yaptı. (140/7)

گلبن وصل tamlamasında sevgiliye kavuşma, mutluluk getirmesi sebebiyle gönül goncasına, بلبل مطبوع خاطر tamlamasında ise gönül güzel bir bülbüle benzetilmiştir.

غنچه گلبن وصل ز نسیمش بشکفت

کرد سوری گل برگ از طرب خوشخوان مرغ

Vuslat gönlümün goncası açıldı melteminden, güzel ötüşlü kuş kızıl gül yaprağından şakıdı. (141/5)

بیا که بلبل مطبوع خاطر حافظ به بوی گلبن وصل تو می سراید باز

Gel ki Hâfız'ın güzel gönül bülbülü, senin vuslat bahçen ümidiyle şiir söylüyor. (261/6)

صدف کون و مکان tamlamasında kevn ile mekan yani maddi dünya sedefe benzetilmiştir.

گوهری کز صدف کون و مکان بیرون است طلب از گمشدگان لب دریا می کرد

Kevn ile mekân sedefinde bulunmayan inciye, denizin kenarında yitenlerden istiyordu. (142/2)

سلسله زلف tamlamasında zülûf halka halka olması sebebiyle zincire benzetilmiştir.

گفتمش سلسله زلف بتان از پی چیست گفت حافظ گله ای از دل شنید می کرد

Ona dedim ne için güzellerin zülfü zincir, dedi Hâfız deli gönülden yakınıyordu. (142/10)

ای که با سلسله زلف دراز آمد های فرصتت باد که دیوانه نواز آمد های

Sen geldin uzun saçlarının zinciriyle, fırsatın bol olsun geldin deliyi taltife. (422/1)

طاق سپهر tamlamasında gök yuvarlak olması sebebiyle kubbeye benzetilmiştir.

مباش بی می و مطرب که زیر طاق سپهر بدین ترانه غم از دل به در توانی کرد

Şarapsız, mutripsiz kalma, zira gök kubbe altında, üzüntüyü gönlünden atabilirsin bu şarkıyla. (143/2)

گل مراد tamlamasında murat güle benzetilmiştir.

گل مراد تو آن گه نقاب بگشاید که خدمتش چو نسیم سحر توانی کرد

Murat gülün o zaman yüzünden nikabı açar, seher yeli gibi hizmet edebildiysen ona. (143/3)

ز روی دوست مرا چون گل مراد شکفت حواله سر دشمن به سنگ خاره کنم

*Sevgilinin yüzünde **murat gülü** gibi açıldı, düşmanın başını sert kayaya havale edin.* (350/5)

تو کز سرای طبیعت نمی روی بیرون کجا به کوی طریقت سرای طبیعت
tamlamasında tabiat saraya, **کوی طریقت** tamlamasında ise tarikat yolu diyara benzetilmiştir.

تو کز سرای طبیعت نمی روی بیرون کجا به کوی طریقت گذر توانی کرد

*Tabiat sarayından dışarı çıkmıyorsun, nasıl geçeceksin ki **tarikat diyarına**.* (143/6)

گر این نصیحت شاهانه بشنوی حافظ به شاهراه حقیقت گذر توانی کرد

*Hâfiz, bu şahane nasihatı dinlersen, geçebilirsin **hakikat anayoluna**.* (143/11)

صبا به خوش خبری دهد سلیمان است که مزده طرب از گلشن سبا آورد
tamlamasında Sebe güzel olması ve canlılık getirmesi sebebiyle bahçeye benzetilmiştir.

صبا به خوش خبری دهد سلیمان است که مزده طرب از گلشن سبا آورد

*Saba hoş habercilikte Süleyman'ın hüthütüdür, **Sebe bahçesinden** adeta şenlik müjdesi verdi.* (145/5)

من آن شکل صنوبر را ز باغ دیده برکندم

که هر گل کز غمش بشکفت محنت بار می آورد

*Ben o servinin şeklini **göz bahçesinden** söktüm, çünkü hüznünden açılan her gül sıkıntı verirdi.* (146/2)

tamlamasında karartı ve siyahlık pasa benzetilmiştir.

روز در کسب هنر کوش که می خوردن روز دل چون آینه در زنگ ظلام اندازد

Gündüz hüner edinmeye çalış, çünkü gündüz şarap içmek, ayna misali gönlü kapkara pas içinde bırakır. (150/5)

صبح فروغ tamlamasında şarap saf ve parlak olması sebebiyle sabahın parlaklığına, خرگاه افق tamlamasında gözyüzü çadıra, پرده شام tamlamasında ise gece yarısı hicaba yani perdeye benzetilmiştir.

آن زمان وقت می صبح فروغ است که شب گرد خرگاه افق پرده شام اندازد

Gece ufuk otağına akşamın perdesini çektiğinde, işte o zaman sabah gibi aydınlık şarabının vaktidir. (150/6)

برق غیرت tamlamasında kıskançlık çok şiddetli olması sebebiyle şimşeğe benzetilmiştir.

عقل می خواست کز آن شعله چراغ افروزد برق غیرت بدرخشید و جهان برهم زد

Akıl o alevden ışık yakmak istiyordu, kıskançlık şimşeği çakıp dünyayı altüst etti. (152/3)

برق غیرت چو چنین می جهد از مکمن غیب تو بفرما که من سوخته خرمن چه کنم؟

Gayb pususundan böyle sıçrarken kıskanma kıvılcımı, yanmış benim harmanım, sen söyle, ne yapayım. (345/4)

طربنامه عشق tamlamasında aşk mutluluk vermesi sebebiyle neşe kitabına benzetilmiştir.

حافظ آن روز طربنامه عشق تو نوشت که قلم بر سر اسباب دل خرم زد

Gönlün mutluluk kalemlerini bir kalemde silip, Hâfız o gün senin aşkının neşe kitabını yazdı. (152/7)

سکه دولت tamlamasında devlet değerli olması sebebiyle sikkeye benzetilmiştir.

دوام عمر و ملک او بخواه از لطف حق ای دل

که چرخ این سکه دولت به دور روزگاران زد

Gönül, Hakkın lütfundan onun ömrüyle saltanatının devamını dile, çünkü felek devirlerde bu devlet sikkesini onun adına kesti. (153/13)

تاملانمادا **نقد جان** can ده‌رلی اولماسی سه‌به‌بیلله اک‌چه‌یه، **نقد روان** tamlamasında ise revan ده‌رلی اولماسی سه‌به‌بیلله اک‌چه‌یه بنزیتلمیش‌تر.

اهل نظر دو عالم در يك نظر ببازند عشق است و داو اول بر نقد جان توان زد

Nazar ehli bir bakışta kaybeder iki âlemi, aşktır bu ilk ortaya konulan can akçesidir. (154/6)

جز نقد جان به دست ندارم شراب کو کان نیز بر کرشمه ساقی کنم نثار

Elimde can nakdinden başka bir şey yok, onu da sâkînin işvesine feda edeyim, şarap hani. (246/4)

نثار خاک رهت نقد جان من هر چند که نیست نقد روان را بر تو مقداری

Katında geçer akçenin değeri olmasa da, can akçem feda olsun yolunun toprağına. (443/4)

نقد گوی tamlamasında ifade topa benzetilmiştir.

عشق و شباب و رندی مجموعه مراد است چون جمع شد معانی گوی بیان توان زد

Aşk, gençlik ve rintlîk, murat mecmuasıdır, manalar toplanınca ifade topuna vurulabilir. (154/8)

عیشی گوی tamlamasında mutluluk topa benzetilmiştir.

حافظ به حق قرآن کز شید و زرق بازای باشد که گوی عیشی در این جهان توان زد

Hâfiz, Kur'an hakkı için hile ve riyyadan vazgeç, olur ki mutluluk topu bu dünyada kapılabilir. (154/10)

حقه دهن tamlamasında sevgilinin ağzı inci gibi olan dişlerini sakladığı hokkaya yani cevher kutusuna benzetilmiştir.

و گر کنم طلب نیم بوسه صد افسوس ز حقه دهندش چون شکر فروریزد

Yarım öpücük istesem yüz türlü alay ağzının hokkasından şeker gibi akar. (155/3)

tamlamasında aşk çekilen zorluklar sebebiyle çöle benzetilmiştir.

فراز و شیب بیابان عشق دام بلاست کجاست شیردلی کز بلا نپر هیزد

Bela tuzağıdır aşk çölünün yokuşu inişi, nerde beladan sakınmayan cüretkâr?

(155/5)

آستانه تسلیم tamlamasında teslimiyet yaslanılacak eşiğe benzetilmiştir.

بر آستانه تسلیم سر بنه حافظ که گر ستیزه کنی روزگار بستیزد

Teslim eşiğine başını yasla Hâfiz, inat edersen felek inada kalkar. (155/7)

tamlamasında kainat insanların birbirleriyle yaptığı alışveriş yerine, pazara benzetilmiştir.

هزار نقد به بازار کاینات آرند یکی به سکه صاحب عیار ما نرسد

Kâinat pazarına binlerce akçe getirirler, bir teki bile sâhibayâr akçemize yetişemez. (156/5)

قافله عمر tamlamasında ömür hızla giden bir kafileye benzetilmiştir.

دریغ قافله عمر کان چنان رفتند که گردشان به هوای دیار ما نرسد

Yazık, ömür kafilesi öyle gitti ki, diyarımızın göğüne artık tozu da gelmez. (156/6)

tamlamasında tecrübe mihenk taşına benzetilmiştir.

خوش بود گر محک تجربه آید به میان تا سیه روی شود هر که در او غش باشد

Hilesi hurdası olanın yüzü kara çıksın diye, tecrübe mihengi ortaya konsa hoş olur. (159/3)

tamlamasında kısmet herkesin nasibinin belirlendiği daireye yani dünyaya, نقطه تسلیم tamlamasında ise teslim noktaya benzetilmiştir.

جام می و خون دل هر يك به کسی دادند در دایره قسمت اوضاع چنین باشد

Şarap kadehi, yürek kanı, her birini birine verdiler, kısmet dairesinde durum böyledir. (161/5)

در دایره قسمت ما نقطه تسلیمیم لطف آن چه تو اندیشی حکم آن چه تو فرمایی

Ne düşünürsen lütuf, ne buyurursan hüküm, kısmet dairesinde biziz teslim noktası. (493/9)

نفس باد صبا tamlamasında seher yeli nefesi güzel kokan bir kişiye benzetilmiştir.

نفس باد صبا مشک فشان خواهد شد عالم پیر دگر باره جوان خواهد شد

Seher yelinin nefesi miskler saçacak, ihtiyar âlem yeniden genç olacak. (164/1)

مایه نقد بقا tamlamasında beka yani ömür sermayeye benzetilmiştir.

ای دل ار عشرت امروز به فردا فکنی مایه نقد بقا را که ضمان خواهد شد

Gönül, bu günün işretini yarına ertelersen, beka sermayesine kim kefil olacak. (164/5)

شراب لعل tamlamasında lâl kırmızı olması sebebiyle şaraba benzetilmiştir.

شراب لعل و جای امن و یار مهربان ساقی

دلا کی به شود کارت اگر اکنون نخواهد شد

Lâl şarap, güvenli yer ve sâki gibi sevecen yâr var, gönül şimdi işin iş olmazsa ne zaman olacak. (165/6)

شراب لعل کش و روی مه جبینان بین خلاف مذهب آنان جمال اینان بین

Lâl renkli şarap iç, ay alınlıların yüzüne bak, onların mezhebi hilâfına bunların cemaline bak. (403/1)

صبح امید tamlamasında ümit aydınlık bir sabaha benzetilmiştir.

صبح امید که بد معتکف پرده غیب گو برون آی که کار شب تار آخر شد

Gayb perdesinde itikâfta olan ümit sabahı, artık dışarı çıksın karanlık gecenin bitti işi. (166/4)

کیوتر دل tamlamasında kalp hareketli olması heyecanlanması sebebiyle güvercine benzetilmiştir.

رواست در بر اگر می طید کیوتر دل که دید در ره خود تاب و پیچ دام و نشد

Kalp güvercini göğsümde çırpınsa yeridir, kıvrım kıvrım tuzak gördü yolunda, olmadı. (168/4)

گنج نامه مقصود tamlamasında maksut defineye benzetilmiştir.

فغان که در طلب گنج نامه مقصود شدم خراب جهانی ز غم تمام و نشد

Maksut definesinin işaretini bulmak için ah, ızdıraptan harap oldum dünyada, olmadı. (168/7)

گنج حضور tamlamasında huzur değerli bir hazineye benzetilmiştir.

دریغ و درد که در جست و جوی گنج حضور بسی شدم به گدایی بر کرام و نشد

Yazık ki huzur hazinesini ararken, dilenmeye vardım büyüklerin kapısına, olmadı. (168/8)

کان مروت tamlamasında mürüvvet madene benzetilmiştir.

لعلی از کان مروت بر نیامد سال هاست تابش خورشید و سعی باد و باران را چه شد

Mürüvvet madeninden yıllardır lâl çıkmadı, güneşin ışığına rüzgârla yağmurun çabasına ne oldu! (169/4)

گوی توفیق و کرامت tamlamasında tevfik ve keramet çevgen topuna benzetilmiştir.

گوی توفیق و کرامت در میان افکنده اند کس به میدان در نم یاید سواران را چه شد؟

Tevfik ve keramet topunu attılar meydana, kimse meydana çıkmıyor atlılara ne oldu? (169/6)

نهال حیرت tamlamasında hayret yeni yetişmiş bir fidana benzetilmiştir.

عشق تو نهال حیرت آمد وصل تو کمال حیرت آمد

Senin aşkın hayret fidanıdır, vuslatın hayret kemâlidir. (172/1)

تamlamasında hayret bene benzetilmiştir.

یک دل بنما که در ره او بر چهره نه خال حیرت آمد

Bir gönül göster ki onun yolunda, yüzünde belirmez hayret beni. (172/3)

تamlamasında sanat güzellikte ve süslemede geline, حجة حسن تamlamasında ise güzellik süslü bir odaya benzetilmiştir.

ای عروس هنر از بخت شکایت مذما حجة حسن بیارای که داماد آمد

Ey hüner gelini, bahttan şikâyet etme, güzellik odasını süsle, zira damat geldi. (173/5)

تamlamasında gül sultan bahçesidir; güzellik açısından Süleyman'a benzetilmiştir.

برکش ای مرغ سحر نغمه داوودی باز که سلیمان گل از باد هوا باز آمد

Seher kuşu başla tekrar Davudî nağmeye; çünkü gül Süleyman esen rüzgârla geldi. (174/2)

تamlamasında lâle kırmızı olması açısından tandıra yani ateşliğe benzetilmiştir.

تنور لاله چنان بر فروخت باد بهار که غنچه غرق عرق گشت و گل به جوش آمد

Bahar rüzgârı lâlenin tandırını öyle yaktı ki, gonca ter içinde kaldı gül kaynadı. (175/3)

تamlamasında zan gerçekleri görmeyi engellemesi sebebiyle perdeye benzetilmiştir.

اگر از پرده برون شد دل من عیب مکن شکر ایزد که نه در پرده پندار بماند

Kalbim perdeden çıktıysa ayıplama, Allah'a şükür kalmadı zan perdesinde. (178/2)

جام گل tamlamasında şarap kırmızılık ve parlaklık yönünden lâle, گل جام tamlamasında ise gül şekli sebebiyle kadehe benzetilmiştir.

هر می لعل کز آن دست بلورین ستدیم آب حسرت شد و در چشم گهر بار بماند

O billur elden aldığım her lâl şarap, hasret yaşı olup kaldı inciler yağdıran gözümde. (178/5)

ز جام گل دگر بلبل چنان مست می لعل است

که زد بر چرخ فیروزه صفر تخت فیروزی

Gül kadehten bülbül öyle lâl şarap sarhoşu ki, taht-ı firuzî şarkıyla firuze renkli göğü çınlattı. (454/3)

تماشاگه زلف tamlamasında sevgilinin zülfü güzel bir manzaraya ve seyir yerine benzetilmiştir.

به تماشاگه زلفش دل حافظ روزی شد که باز آید و جاوید گرفتار بماند

Onun zülfünün seyir yerine bir gün Hâfız'ın gönlü, şöyle girip çıkacaktı ebedî kaldı orada. (178/11)

صحیفه هستی tamlamasında varlık sayfaya benzetilmiştir.

چه جای شکر و شکایت ز نقش نیک و بد است چو بر صحیفه هستی رقم نخواهد ماند

İyi ve kötü yazıdan şükür ve şikâyete yer yok, madem varlık sayfasında yazı kalmayacak. (179/4)

بازار شوق tamlamasında şevk bolluk bereket açısından pazara benzetilmiştir. Âşık canını sevgili için yakmayı ispend otunun ateşte yakılmasına benzetmiştir.

بازار شوق گرم شد آن سروقد کجاست تا جان خود بر آتش رویش کنم سپند

İştihak pazarı kızıştı, o servi boylu nerede, canımı espend otu gibi üzerlik edeyim yüzünün ateşine. (180/6)

حجله بخت tamlamasında baht gelin ve damat için süslenen odaya benzetilmiştir.

هیچ رویی نشود آینه **حجله بخت** مگر آن روی که مالند در آن سم سمند

Bahtın gelin odasına ayna olamaz hiçbir yüz, o atın tırnağının sürüldüğü yüz müstesna. (181/3)

تو را که حسن خداداده هست و **حجله بخت** چه حاجت است که مشاطه ات بیاراید

Allah vergisi güzelliğin var gelin olmuşsun baht odasında, süslemecinin süslemesine ne ihtiyacın var. (230/5)

تاملانماد **جام تجلی صفات** Allah'ın sıfatlarının görünmesi şarap kadehine benzetmiştir.

بی خود از شـعـشـعـه پرتو ذاتم کردند باده از **جام تجلی صفاتم** دادند

Zâtın parıltısıyla kendimden geçirdiler beni, sıfatların tecelli kadehinden bana bâde verdiler. (183/2)

تاملانماد **بار امانت** emanet yüce Allah'ın varlıklara sunduğu şeyleri taşımanın zorluğu sebebiyle yüke benzetilmiştir.

آسمان **بار امانت** نتوانست کشید قرعه کار به نام من دیوانه زدند

Emanet yükünü taşımaya gücü yetmedi göğün, ben divaneye isabet ettirdiler kurayı. (184/3)

تاملانماد **زلف سخن** söz zülfe benzetilmiştir.

کس چو حافظ نگشاد از رخ اندیشه نقاب تا سر **زلف سخن** را به قلم شانه زدند

Sözün zülüflerini kalemlerle taradıklarından beri, kimse Hâfiz kadar açamadı düşüncenin yüzünden nikabı. (184/7)

تاملانماد **بازوی پرهیز** takva güzelleri koruyan bir güce benzetilmiştir.

قوت **بازوی پرهیز** به خوبان مفروش که در این خیل حصاری به سواری گیرند

Güzellere takvanın kol gücünü methetme, bir kaleyi fetheder bu orduda tek atlı. (185/4)

تاملانماد **تیر مژه** kirkik âşıkları öldüren oka benzetilmiştir.

یا رب این بچه ترکان چه دلیرند به خون که به تیر مژه هر لحظه شکاری گیرند

Kirpiklerinin okuyla her an bir av avlarlar, Rabbim kan dökmede ne cesur bu Türk çocukları. (185/5)

تamlamasında saadet değerli bir hazineye benzetilmiştir. گنج سعادت

کلید گنج سعادت قبول اهل دل است مباد آن که در این نکته شک و ریب کند

Saadet hazinesinin anahtarı gönül ehlinin kabulüdür, sakın bu husuta şüpheye düşen olmasın. (188/5)

هر گنج سعادت که خدا داد به حافظ از یمن دعای شب و ورد سحری بود

Allah'ın Hâfız'a verdiği saadet hazinesi, gece duasıyla sabah virдинin bereketindendi. (216/10)

تamlamasında devlet yani saadet kuşa benzetilmiştir. طایر دولت

طایر دولت اگر باز گذاری بکند یار بازآید و با وصل قرارى بکند

Devlet kuşu bize uğrarsa tekrar, yar tekrar gelir vuslatta karar kılar. (189/1)

تamlamasında bakış doğana benzetilmiştir. باز نظر

داده ام باز نظر را به تذروی پرواز بازخواند مگرش نقش و شکاری بکند

Bakış doğanımı bir sülüne uçurdum, belki onu tuzağa çekip de avlar. (189/5)

تamlamasında murat değerli bir hazineye benzetilmiştir. گنج مراد

امتحان کن که بسی گنج مرادت بدهند گر خرابی چو مرا لطف تو آباد کند

Bir dene, sana nice murat hazinesi verirler, senin lütfun abat etse benim gibi viraneyi. (190/3)

تamlamasında hüzn çok olması sebebiyle orduya benzetilmiştir. لشکر غم

شد لشکر غم بی عدد از بخت می خواهم مدد

تا فخر دین عبدالصمد باشد که غمخواری کند

Sayısız oldu hüznün ordusu yardım isterim bahttan, Fahrüddin Abdussamed ola ki paylaşır derdimi. (191/8)

تاملamasında sevgilinin zülfü uzun ve güzel kokması sebebiyle Çin'e benzetilmiştir. Çünkü Çin uzun bir yola sahiptir ve misk kokusunun merkezidir.

تا دل هرزه گرد من رفت به چین زلف او زان سفر دراز خود عزم وطن نمی کند

Avare gönlüm zülfünün Çin'ine düşeli, o uzun yolculuktan dönüp vatanına gelmez. (192/3)

تاملamasında varlık dönüp dolaşıldığında yine varılacak noktaya benzetilmiştir.

عاقلان نقطه پرگار وجودند ولی عشق داند که در این دایره سرگردانند

Akıl sahipleri varlık pergelinin noktasıdır; fakat aşk bilir bu dairede başlarının döndüğünü. (193/2)

تاملamasında varlık değerli olması sebebiyle cevhere benzetilmiştir.

گر به زهت گه ارواح برد بوی تو باد عقل و جان گوهر هستی به نثار افشانند

Ruhların seyran yerine kokunu götürürse rüzgâr, şerefine akılla ruh varlık cevherini saçar. (193/9)

تاملamasında gam, gönlü karartması sebebiyle toza benzetilmiştir.

سمن بویان غبار غم چو بنشینند بنشانند پری رویان قرار از دل چو بستیزند بستانند

Yasemin kokulular oturunca gam tozunu yatıştırırlar, peri yüzlüler inat edince gönülden huzuru alıp giderler. (194/1)

غبار غم برود حال خوش شود حافظ تو آب دیده از این رهگذر دریغ مدار

Keder tozu gider hal güzel olur Hâfiz, sen bu güzergâhtan gözyaşını esirgeme. (247/8)

به صحرارو که از دامن غبار غم بیفشانی به گلزار آی کز بلبل غزل گفتن بیاموزی

Sahraya gidip eteğinden silkele hüzün tozunu, gül bahçesine gelip bülbülden öğren gazel okumayı. (454/4)

به فتراك جفا tamlamasında çekilen cefa âşıkların gönlünü bağlaması sebebiyle terkiye yani bağ veya kemere benzetilmiştir.

ز زلف عنبرین جان ها چو بگشایند بفشانند

Saçlarını bağlayınca gönülleri cefa terkisine bağlarlar, amber kokulu zülfü çözüncü canları perişan ederler. (194/2)

نهال شوق tamlamasında özlem yeni yeşermiş fidana benzetilmiştir.

به عمری يك نفس با ما چو بنشینند برخیزند

Bir ömürde bir an bizimle oturunca hemen kalkarlar, yanımızdan kalkınca gönlümüze özlem fidanı dikerler. (194/3)

گل عارض tamlamasında sevgilinin yanağı güzel ve kırmızı olması sebebiyle güle benzetilmiştir.

نه من بر آن گل عارض غزل سراپم و بس

O gül yanağa sadece ben gazel söylemiyorum, her yanda senin binlerce bülbülün var. (195/6)

خزانة غیب tamlamasında gayb, sırların saklı olması sebebiyle değerli bir hazineye benzetilmiştir.

دردم نهفته به ز طبیبان مدعی

İddiacı tabiplerden iyisi mi gizli kalsın derdim; bana gayb hazinesinden deva verirler belki. (196/2)

بوتة هجران tamlamasında hicran âşığı eriyip bitirmesi sebebiyle kuyumcu çalılığına benzetilmiştir.

خوش برآ با غص های دل کاهل راز

عیش خوش در بوتة هجران کنند

*Hüzünle iyi geçin gönül; çünkü sır ehli, **kuyumcu hicran** çalılığında hoşça eğlenir.* (197/8)

بر در میخانه عشق ای ملک تسبیح گوی کاندرا آن جا طینت آدم مخمر می کنند

*Ey melek, **aşk meyhanesinin** kapısında tesbih et; çünkü Âdem'in balçığını orada karıyorlar.* (199/7)

باد استغنا tamlamasında istiğna rüzgâra, خرمن طاعت tamlamasında ibadet harmana benzetilmiştir.

به هوش باش که هنگام باد استغنا هزار خرمن طاعت به نیم جو ننهند

*Akıllı ol, **istiğna rüzgârı** eserken, bin **ibadet harmanını** yarım arpa kadar önemsemezler.* (201/5)

دعا tamlamasında dua kapalı kapıları açması sebebiyle anahtara benzetilmiştir.

به صفای دل رندان صبحی زدگان بس در بسته به مفتاح دعا بگشایند

*Sabah şarabı içen rintlerin gönül safası sayesinde, nice kapalı kapı **dua anahtarıyla** açılır.* (202/3)

شمع طرب tamlamasında sevgilinin yüzü gülen muma, gönül ise korkusuz kelebeğe benzetilmiştir.

یاد باد آن که رخت شمع طرب می افروخت وین دل سوخته پروانه ناپروا بود

*Hatırlarım, yüzün **eğlence mumunu** yakardı, bu yanan kalbim pervasız pervaneydi.* (204/4)

پیر خرد tamlamasında akıl pîre benzetilmiştir.

دل جو از پیر خرد نقل معانی می کرد عشق می گفت به شرح آن چه بر او مشکل بود

*Gönül **akıl pîrinden** manalar naklederken, ona müşkül olanı **aşk şerh** edip açıklardı.* (207/3)

مفتی عقل tamlamasında akıl müftüye benzetilmiştir.

بس بگشتم که بپرسم سبب درد فراق مفتی عقل در این مساله لایعقل بود

Ayrılık derdini sormak için çok dolaşım; akıl müftüsünün bu meseleyi akli almadı. (207/7)

شاهین قضا tamlamasında kader avcı bir kuş olan şahine benzetilmiştir.

دیدى آن قهقهه کبک خرامان حافظ که ز سرینجه شاهین قضا غافل بود

Hâfız, gördün o nazlı kekliğin kahkahasını; kader şahininin pençesinden nasıl da gafildi. (207/9)

شمع محبت tamlamasında sevgi etrafı aydınlatan muma benzetilmiştir.

خیره آن دیده که آتش نبرد گریه عشق تیره آن دل که در او شمع محبت نبود

Aşk için ağlamaktan kurumayan göz kör olsun, sevgi mumundan yoksun gönül kalsın karanlıkta. (208/3)

شهر دولت tamlamasında devlet mübarek bir kuşa benzetilmiştir.

دولت از مرغ همایون طلب و سایه او زان که با زاغ و زغن شهر دولت نبود

Devleti mübarek kuştan iste, bir de gölgesinden; çünkü devlet kanadı olmaz karga ve çaylakta. (208/4)

آینه حسن tamlamasında güzellik aynaya benzetilmiştir.

یا رب این آینه حسن چه جوهر دارد که در او آه مرا قوت تاثیر نبود

Ya Rab, bu güzellik aynasında ne cevher var, ahımın yoktur ona tesir edecek gücü. (209/3)

چمن ناز tamlamasında naz güzel bir bahçeye benzetilmiştir.

نازنین تر ز قدت در چمن ناز نرست خوشتر از نقش تو در عالم تصویر نبود

Naz bahçesinde senin boyundan nazlısı bitmedi, Âlemde senin resminden daha güzel tasvir yoktu. (209/5)

خیل خیال، آتش هجران tamlamasında hicran âşıkların gönlünü yakması sebebiyle ateşe, خیل خیال tamlamasında hayal çokluk sebebiyle orduya, ابلق چشم tamlamasında göz siyah bir ata, سرای دیده tamlamasında ise göz eve benzetilmiştir.

آن کشیدم ز تو ای آتش هجران که چو شمع جز فنای خودم از دست تو تدبیر نبود

Ey hicran ateşi öyle şeyler çektim ki senden mum gibi, sana karşı kendimi yok etmekten başka tedbir yoktu. (209/7)

به پیش خیل خیالش کشیدم ابلق چشم بدان امید که آن شهسوار باز آید

Yârin hayal ordusu önüne çektim göz atımı, dönüp gelir diye umarak o şah süvariye. (235/2)

رفیق خیل خیالیم و همنشین شکیب قرین آتش هجران و هم قران فراق

Hayal kafilesine yoldaşım, sabra arkadaşım, hicran ateşine hemdem, komşuyum arkadaşım. (297/8)

صحن سرای دیده بشستم ولی چه سود کاین گوشه نیست درخور خیل خیال تو

Göz evimi yıkadım, ama ne fayda, hayal orduna layık bir yer değil bu köşe. (408/2)

سلسله مو tamlamasında sevgilinin saçی halka halka olması sebebiyle zincire benzetilmiştir.

دوش در حلقه ما قصه گیسوی تو بود تا دل شب سخن از سلسله موی تو بود

Dün gece halkamızda senin saçın konuşuldu, gecenin kalbine dek saçının zinciriydi konu. (210/1)

آتش چهره tamlamasında sevgilinin yüzü parlak ve güzel olması sebebiyle ateşe benzetilmiştir.

جان عشاق سپند رخ خود می دانست و آتش چهره بدین کار برافروخته بود

Âşıkların canını yüzündeki üzerlik tohumu bilirdi, yüzünün ateşini bunun için takmıştı. (211/3)

کفر زلف tamlamasında sevgilinin zülfü siyah olması sebebiyle küfre benzetilmiştir.

کفر زلفش ره دین می زد و آن سنگین دل در پی اش مشعلی از چهره برافروخته بود

Zülfünün küfrü dinin yolunu keserken o taş kalpli, onun ardınca yüzünden bir meşale yakmıştı. (211/5)

طایر فکر tamlamasında fikir adeta düşünceden düşünceye uçması sebebiyle kuşa benzetilmiştir.

حافظ آن ساعت که این نظم پریشان مینوشت طایر فکرش به دام اشتیاق افتاده بود

Hâfiz'in bu perişan nazmı yazdığı saatte, fikir kuşu iştihak tuzağına düşmüştü. (212/8)

آن نأفة مراد که می خواستم ز بخت در چین زلف آن بت مشکین کلاله بود

Bahttan istediğim muradın misk kesesi, misk kâküllü güzelin dalgalı saçındaymış meğerse. (214/3)

مملکت حسن tamlamasında güzellik memlekete benzetilmiştir.

عذری بنه ای دل که تو درویشی و او را روزی ما ز خوان قدر این نواله بود

Meyhanenin eşiğinde devamlı kan ağlarım, kader sofrasından rızkıımızmış bu nevale. (214/5)

مملکت حسن tamlamasında güzellik memlekete benzetilmiştir.

عذری بنه ای دل که تو درویشی و او را در مملکت حسن سر تاجوری بود

Mazur gör a gönül, sen fakirsin o ise, güzellik memleketinde taş giyme niyetindeydi. (216/6)

جام مراد tamlamasında murat kadehe benzetilmiştir.

در ازل هر کو به فیض دولت ارزانی بود تا ابد جام مرادش همدم جانی بود

*Ezelde kime devlet feyzi bağışlanmışsa, sonsuza dek **murat kadehi** ona can dostu olur.* (218/1)

سواد نامه موی سیاه چون طی شد
بیاض کم نشود گر صد انتخاب رود

Siyah saç kitabının müsveddesi sona erince, yüz kere ayıklasan beyaz azalmaz.
(221/6)

سواد نامه موی سیاه چون طی شد
بیاض کم نشود گر صد انتخاب رود

Siyah saç kitabının müsveddesi sona erince, yüz kere ayıklasan beyaz azalmaz.
(221/6)

چشمه حکمت
تamlamasında hikmet bereketli bir çeşmeye benzetilmiştir.

حافظ از چشمه حکمت به کف آور جامی
بو که از لوح دلت نقش جهالت برود

Hâfiz, hikmet çeşmesinden bir kadeh ele geçir, belki cehalet yazısı gider kalp levhandan böyle. (222/7)

قدح لاله
tamlamasında lâle kırmızı olması ve şekli sebebiyle kadehe benzetilmiştir.

باد بهار می وزد از گلستان شاه
و از ژاله باده در قدح لاله می رود

Şahın gül bahçesinden bahar rüzgârı esiyor, Jaleden de lâle gibi kadehe şarap akıyor. (225/7)

می کشیم از قدح لاله شرابی موهوم
چشم بد دور که بی مطرب و می مدهوشیم

Lale kadehinden mevhum bir şarap içeriz, kem göz uzak olsun, şarkısız şarapsız esriğiz. (376/6)

ساقی بیا که شد قدح لاله پر ز می
طامات تا به چند و خرافات تا به کی

Lale kadeh şarapla doldu, sâki gelsene, daha ne kadar tumturak, yetmez mi hurafe. (429/1)

شست
تamlamasında dua tesir etmesi sebebiyle her yeri delip geçen bir oka, صدق
تamlamasında ise doğruluk yola benzetilmiştir.

از هر کرانه تیر دعا کرد هام روان
باشد کز آن میانه یکی کارگر شود

Her yandan dua oku gönderdim, belki içlerinden biri etkili olur. (226/4)

ز شست صدق گشادم هزار تیر دعا ولی چه سود یکی کارگر نمی آید

Doğruluk yolundan bin dua oku attım; fakat ne fayda, biri bile isabet etmiyor.
(237/6)

از کیمیای مهر تو زر گشت روی من آری به یمن لطف شما خاک زر شود

Senin ay yüzünün iksirinden yüzüm altın kesildi, evet lütfünüzün bereketiyle toprak altın olur. (226/6)

این سرکشی که کنگره کاخ وصل راست سرها بر آستانه او خاک در شود

Vuslat sarayının burcundaki bu yücelik var ya, başlar onun eşiğinde yerdeki toprak olur. (226/9)

حافظ چو نایفه سر زلفش به دست توست دم درکش از نه باد صبا را خبر شود

Hâfiz, madem onun zülfünün misk kesesi senin elinde, sesini kes, yoksa haberi olur seher yelinin. (226/10)

ذره را تا نبود همت عالی حافظ طالب چشمه خورشید درخشان نشود

Hâfiz, zerrede yüce himmet olmadıkça, parlak güneşin kaynağına tâlip olmaz.
(227/8)

گر چه گردآلود فقرم شرم باد از هتمم گر به آب چشمه خورشید دامن تر کنم

Fakirlik tozuna bulanmış olsam da güneş çeşmesinin suyuyla eteğimi ıslatırsam utanç içinde kalayım. (346/10)

تاملانمادا دین eve benzetilmiştir.

عقلم از خانه به دررفت و گر می این است دیدم از پیش که در خانه دینم چه شود

Aklım evinden çıktı; eğer şarap buysa, önceden görmüş oldum din evimin hali ne olur. (228/5)

تاملانمادا دنیا güzellik sebebiyle geline benzetilmiştir.

جمیله ایست عروس جهان ولی هش دار که این مخدره در عقد کس نمی آید

Dünya gelini güzeldir; ama dikkatli ol; çünkü bu bakire kimsenin nikâhına girmez. (230/7)

عروس جهان گر چه در حد حسن است ز حد می برد شیوه بی وفایی

Dünya gelininin güzelliği sınırdaysa da, vefasızlıkta aşmaktadır sınırı. (492/5)

مشرق تاملانمادا şarap parlaması ve sıcaklık vermesi sebebiyle güneşe, پیاله تاملانمادا şarabın dökülme yeri olan kadehin ağızlığı, güneşin doğduğu doğu yönüne, باغ عارض ساقی تاملانمادا ise sâkînin yanağı çiçeklerle dolu bir bahçeye benzetilmiştir.

چو آفتاب می از مشرق پیاله برآید ز باغ عارض ساقی هزار لاله برآید

Şarap güneşi kadeh doğusundan doğunca, sâkînin yanak bahçesinde bin lale biter. (234/1)

به نیم شب اگر آفتاب می باید ز روی دختر گلچهر رز نقاب انداز

Gece yarısı şarap güneşi lazımsa sana, üzümün gül yüzlü kızının yüzünden örtüyü kaldır. (263/6)

تاملانمادا felek yuvarlak bir sofraya benzetilmiştir.

ز گرد خوان نگون فلك طمع نتوان داشت که بی ملالت صد غصه يك نواله برآید

Yüz çileye katlanmadan bir azık gelir diye beklenmez feleğin yuvarlak sofrasından. (234/4)

نقش بند قضا tamlamasında kadeh insanların nasibini belirleyen bir nakkaşa benzetilmiştir.

ز نقش بند قضا هست امید آن حافظ که همچو سرو به دستم نگار بازآید

Hâfız kader nakkaşından ümit eder ki elime servi gibi yine servi gibi geçsin sevgili. (235/7)

برق دولت tamlamasında devlet parlak bir ışığa benzetilmiştir.

دارم امید بر این اشك چو باران که دگر برق دولت که برفت از نظرم بازآید

Bu yağmuru andıran gözyaşından ümitliyim, kaybolan devlet ışığı gözüme geri gelir. (236/2)

گوهر جان tamlamasında can kıymetli olması sebebiyle inciye benzetilmiştir.

گر نثار قدم یار گرامی نکنم گوهر جان به چه کار دگرم بازآید

Saçmazsam kıymetli yârin ayağına, can incisi artık ne işime yarar? (236/5)

بام سعادت tamlamasında saadet mutluluğun yükseklerde olması sebebiyle dama benzetilmiştir.

کوس نودولتی از بام سعادت بزخم گر ببینم که مه نوسفرم بازآید

Yeni sefere çıkmış ay yüzlümün döndüğünü görürsem, yeni devlet davulunu saadet damından çalarım. (236/6)

درخت کام و مراد tamlamasında arzu ve murat bereketli ve köklü olması sebebiyle ağaca benzetilmiştir.

قد بلند تو را تا به بر نمی گیرم درخت کام و مرادم به بر نمی آید

Senin uzun boyunu saramadıkça, arzu ve murat ağacım meyveye durmuyor. (237/3)

شام زلف, ماه رو tamlamasında sevgilinin yüzü beyazlık ve parlaklık sebebiyle aya, شام زلف tamlamasında sevgilinin zülfü siyah olması sebebiyle geceye benzetilmiştir.

چو ماه روی تو در شام زلف می دیدم شبم به روی تو روشن چو روز می گردید

Yüzünün ayını zülfün gecesinde görünce, yüzünle aydınlanırdı gecem gündüz misali. (238/7)

سمند دولت tamlamasında devlet ata benzetilmiştir.

سمند دولت اگر چند سرکشیده رود ز همرهان به سر تازیانه یاد آرید

Başını alıp gitse de bu devletinizin ati, yoldaşları bir kırbaç ucuyla da olsa hatırlayın. (241/5)

بارگاه قبول tamlamasında kabul, görkemli bir saraya benzetilmiştir.

مرو به خواب که حافظ به بارگاه قبول ز ورد نیم شب و درس صبحگاه رسید

Uykuya dalma; çünkü Hâfız kabul sarayına gece yarısı virdiyle sabah dersinden erişti. (242/9)

گلشن زمانه tamlamasında zaman gülşene benzetilmiştir.

محروم اگر شدم ز سر کوی او چه شد از گلشن زمانه که بوی وفا شنید

Onun mahallesinden mahrum kalmışsam ne olmuş, zamanın gülşeninden kim vefa kokusu almış ki? (243/7)

نسیم وصل tamlamasında vuslat hızla gelip geçen bir esintiye benzetilmiştir.

به شکر آن که شکفتی به کام بخت ای گل نسیم وصل ز مرغ سحر دریغ مدار

Ey gül bahtın arzusunca açılmana şükür olarak, seher kuşundan vuslat esintisini esirgeme. (247/2)

اکسیر مراد tamlamasında murat iksire benzetilmiştir.

قلب بی حاصل ما را بزین اکسیر مراد یعنی از خاک در دوست نشانی به من آر

*Geçersiz kalp akçemize **murat iksirini dök**, yani sevgilinin kapısındaki topraktan bana bir iz getir. (248/2)*

خرمن سوختگان tamlamasında aşk ateşiyle yananlar harmana benzetilmiştir.

روی بنمای و وجود خودم از یاد ببر خرمن سوختگان را همه گو باد ببر

*Yüzünü gösterip varlığımı unuttur bana, **yananların harmanını savursun rüzgâr.***
(250/1)

نامه هجر tamlamasında hicran deftere benzetilmiştir.

شب وصل است و طی شد نامه هجر سلام فيه حتى مطلع الفجر

*Vuslat gecesidir dürüldü **hicran defteri**, fecrin doğuşuna dek selamettir bu gece.*
(251/1)

نقطه دهان tamlamasında yokluk okyanusa, محیط فنا tamlamasında sevgilinin ağzı küçük olması sebebiyle noktaya benzetilmiştir.

اندیشه از محیط فنا نیست هر که را بر نقطه دهان تو باشد مدار عمر

*Senin **ağzı noktansa** kişinin **ömür eksenini**, **yokluk okyanusundan olmaz onun endişesi.** (253/6)*

سوار عمر tamlamasında hadiseler saldırması sebebiyle orduya, خیل حوادث tamlamasında ömür süvariye benzetilmiştir.

در هر طرف که ز خیل حوادث کمین گهیست زان رو عنان گسسته دواند سوار عمر

***Hadiseler ordusu her tarafa pusu kurmuş, o yüzden çılgınca at sürer ömür süvarisi.** (253/7)*

مشاطة قضا tamlamasında kader insanların hayatını şekillendirmesi sebebiyle süsleyiciye benzetilmiştir.

چه فتنه بود که مشاطة قضا انگیخت که کرد نرگس مستش سیه به سرمة ناز

*Onun sarhoş nergisini **naz sürmesiyle** boyayan, **kader süsleyicisi** nasıl bir fitne çıkardı böyle. (258/6)*

مفتی عشق tamlamasında aşk müftüye benzetilmiştir.

طهارت ار نه به خون جگر کند عاشق به قول مفتی عشقش درست نیست نماز

Âşık ciğerinin kanıyla abdest almazsa, aşk müftüsünün kavlince geçersizdir namazı. (259/4)

قبای ناز tamlamasında sevgilinin nazı üzerinde şekillenen elbiseye benzetilmiştir.

فرخنده باد طلعت خوبت که در ازل ببریده اند بر قد سروت قباى ناز

Güzel yüzün mübarek olsun ki ezelde, naz elbisesi biçilmiş senin servi boyuna. (260/2)

شمع عارض tamlamasında sevgilinin yanağı etrafı aydınlatması sebebiyle muma benzetilmiştir.

پروانه را ز شمع بود سوز دل ولی بی شمع عارض تو دلم را بود گداز

Pervanenin yüreği mumdan yanar amma, benim yüreğim senin yüzünün mumundan uzakta erir. (260/4)

کعبه کو tamlamasında sevgilinin semti değerli olması sebebiyle kâbeye benzetilmiştir.

دل کز طواف کعبه کویت وقوف یافت از شوق آن حریم ندارد سر حجاز

Semtinin kâbesini yavaftan vakfeye duran gönül, o harîmin iştiyakından niyetlenmez Hicaz'a. (260/7)

فتح باب وصال tamlamasında vuslat fethedilen bir kapıya benzetilmiştir.

بیا که فرقت تو چشم من چنان در بست که فتح باب وصال مگر گشاید باز

Vuslatın fethi yeniden açar belki; gel, gözlerimi öyle kapattı ki ayrılığın. (261/2)

روم رخ tamlamasında sevgilinin yüzü beyazlık ve mutluluk açısından Rum ordusuna benzetilmiştir. Hâfız bu beyitte gönüldeki sıkıntıları, karanlığa, zenci ordusuna benzetmiştir.

غمی که چون سپه زنگ ملك دل بگرفت ز خیل شادی روم رخت زداید باز

Zenci ordusu gibi gönül mülkünü alan hüznün, yüzünün sevinçli Rum ordusuyla yok olup gitsin. (261/3)

دل tamlamasında gönül sevgilinin güzelliğini yansıtan aynaya benzetilmiştir.

به پیش آینه دل هر آن چه می دارم بجز خیال جمالت نمی نماید باز

Gönül aynasının karşına neyi tutsam, aynadan yansır sadece senin güzelliğin. (261/4)

بيت الحرام خم tamlamasında sevgilinin şarap küpü Beytülharam'a benzetilmiştir.

گرد بيت الحرام خم حافظ گر نمیرد به سر بیوید باز

Küpün Beytülharam'ı etrafında Hâfiz, ölmezse yine başla koşar. (262/7)

شط شراب tamlamasında şarap nehre benzetilmiştir.

بیا و کشتی ما در شط شراب انداز خروش و ولوله در جان شیخ و شاب انداز

Gel de bırak gemimizi şarap nehrine, gencin ihtiyarın ruhunda kopsun çığlıklar. (263/1)

شرار رشك و حسد tamlamasında kıskançlık kıvılcıma benzetilmiştir.

بیار زان می گلرنگ مشک بو جامی شرار رشك و حسد در دل گلاب انداز

O misk gibi gül renkli şaraptan bir kadeh getirip, haset kıvılcımı düşür gülsuyunun yüreğine. (263/4)

مار سر زلف tamlamasında sevgilinin zülfü kıvrımlı olması sebebiyle yılanı benzetilmiştir.

دل مارا که ز مار سر زلف تو بخت از لب خود به شفاخانه تریاک انداز

Zülfünün yılanından yara almış kalbimize dudağından panzehir ver, şifa bağışla. (264/5)

دود آه tamlamasında âşıkların çektiği ah sevgililerin yaptığı büyüye ve dumana, آيينه ادراك tamlamasında idrak etme aynaya, خرمن غم tamlamasında ise gam, çekilen sıkıntılarının çok olması sebebiyle harmana benzetilmiştir.

يا رب آن زاهد خودبين که جز عيب ندید دود آهیش در آيينه ادراك انداز

Rabbim, kusurdan başka bir şey görmez o bencil zâhit, bir ah büyüü düşsün onun idrak aynasına. (264/8)

حافظ طمع مبر ز عنایت که عاقبت آتش زند به خرمن غم دود آه تو

Hâfiz, inayetten tamahını kesme ki sonunda, ateşe verir ahının dumani gam harmanını. (409/7)

تاملamasında aşk topa, چوگان هوس tamlamasında heves çevgene benzetilmiştir.

عشقبازی کار بازی نیست ای دل سر بباز زان که گوی عشق نتوان زد به چوگان هوس

Âşıklık oyun değil ey gönül, başını koy ortaya; çünkü heves çevgeniyle vurulamaz aşk topuna. (267/6)

تاملamasında dünya gül yanaklı sevgililerin olduğu bir gülistana benzetilmiştir.

گلعداری ز گلستان جهان ما را بس زین چمن سایه آن سرو روان ما را بس

Dünya gülistanından bir gül yanaklı yeter bize, bu bahçede o yürüyen servinin gölgesi yeter bize. (268/1)

تاملamasında قسمت مشرب قسمت tamlamasında قسمت su içilen bir kaynağa benzetilmiştir.

حافظ از مشرب قسمت گله نانصافی است طبع چون آب و غزل های روان ما را بس

Hâfiz, قسمت kaynağından şikâyet insafsızlık, su gibi yetenekle akıcı gazeller yeter bize. (268/8)

تاملamasında hicran âşıkları öldüren bir zehre benzetilmiştir.

درد عشقی کشیده ام که مپرس زهر هجری چشیده ام که مپرس

*Öyle bir aşk derdi çektim ki sorma, öyle bir **hicran zehri** tattım ki sorma. (270/1)*

تاملamasında aşk âşıkları sarhoş etmesi sebebiyle meyhaneye benzetilmiştir.

زان باده که در میگذه عشق فروشند ما را دو سه ساغر بده و گو رمضان باش

Aşk meyhanesinde satılan şaraptan, bize iki üç kadeh ver varsın Ramazan olsun.

(272/2)

تاملamasında hicran âşıklara acı vermesi sebebiyle dikene benzetilmiştir.

باغبان گر پنج روزی صحبت گل بایش بر جفای خار هجران صبر بلبل بایش

*Bahçivana gül ile beş gün sohbet gerekti mi, **hicranın dikenine** de bülbül gibi sabretmeli. (276/1)*

تاملamasında felek herkesin nasibini aldığı sofraya, آسایش شهد تاملamasında huzur ve rahatlık bala benzetilmiştir.

سماط دهر دون پرور ندارد شهد آسایش

مذاق حرص و آز ای دل بشو از تلخ و از شورش

*Alçakları besleyen **felek sofrasında huzur balı** yoktur; gönül, hırs ve tamah damağını onun acısından yıka. (278/2)*

تاملamasında vefa, sevgilinin semtine benzetilmiştir.

گر چه از کوی وفا گشت به صد مرحله دور باد آفت دور فلك از جان و تنش دور

Vefa semtinden yüz menzil uzaklaşmış olsa da, devranın âfeti uzak olsun canından bedeninden. (281/2)

تاملamasında sine kazana benzetilmiştir.

به صوت چنگ بگویم آن حکایت ها که از نهفتن آن دیگ سینه می زد جوش

Gizlemekten sine kazanının kaynadığı, hikâyeleri anlatalım saz sesleri arasında.
(283/3)

عشق است و مفلسی و جوانی و نوبهار عذرم پذیر و جرم به ذیل کرم بیوش

Âşıklık ve müflislik, gençlik ve bahar işte; özrümü kabul et, kerem eteğinle ört suçumu. (285/6)

هم گلستان خیالم ز تو پرنقش و نگار هم مشام دلم از زلف سمن سای تو خوش

Hem hayalimin bahçesi seninle rengârenk, hem gönül burnum yasemin kokan saçınla hoştur. (287/4)

در ره عشق که از سیل بلا نیست گذار کرده ام خاطر خود را به تمنای تو خوش

Bela selinin geçit vermediği aşk yolunda, gölümü seni görme arzusuyla eyledim hoş. (287/5)

در بیابان طلب طلب تاملamasında âşıkların talebi zor elde edilmesi sebebiyle çöle benzetilmiştir.

در بیابان طلب گر چه ز هر سو خطری است می رود حافظ بی دل به تولای تو خوش

Talep çölünde her yönden tehlikeler olsa da, âşık Hâfız yürüyor senin arzunla hoş. (287/7)

عروس طبع را زیور ز فکر بکر می بندم

بود کز دست ایامم به دست افتد نگاری خوش

Belki zamanda bahtıma hoş bir dilber düşer diye, bakir fikirle süslerim yetenek gelinimi. (288/4)

حافظ عروس طبع مرا جلوه آرزوست آینه ای ندارم از آن آه میکشیم

Hâfız, yetenek gelinim görünmeyi arzular, bir aynam yok benim o yüzden ah çekerim. (338/9)

حافظ عروس طبع مرا جلوه آرزوست آینه ای ندارم از آن آه میکشیم

می ای در کاسه چشم است ساقی را بنامیزد که مستی می کند با عقل و می بخشد خماری خوش

Sâkînin göz kâsesinde bir şarap var ki maşallah, akli sarhoş eder, bir güzel mahmurluk verir. (288/6)

حافظ عروس طبع مرا جلوه آرزوست آینه ای ندارم از آن آه میکشیم

جان به شکرانه کنم صرف گر آن دانه در صدف سینه حافظ بود آرامگهش

Hâfız'ın sine sedefi ona mesken olursa, şükredip o inci tanesine canımı feda ederim. (289/8)

حافظ عروس طبع مرا جلوه آرزوست آینه ای ندارم از آن آه میکشیم

بامدادان که ز خلوتگه کاخ ابداع شمع خاور فکند بر همه اطراف شعاع

Sabah vakti ibda sarayının ıssızlığından, doğunun mumu ışığını saçtı her yana. (293/1)

حافظ عروس طبع مرا جلوه آرزوست آینه ای ندارم از آن آه میکشیم

در زوایای طربخانه جمشید فلک ارغنون ساز کند زهره به آهنگ سماع

Gök Cemşid'inin eğlence evinin köşelerinde, Zühre akort eder organunu niyetlenip semaa. (293/3)

حافظ عروس طبع مرا جلوه آرزوست آینه ای ندارم از آن آه میکشیم

وضع دوران بنگر ساغر عشرت برگیر که به هر حالتی این است بهین اوضاع

Devranın durumuna bak, işret kadehini al; çünkü en iyi durum budur her halükârda. (293/5)

طره شاهد دنیی tamlamasında dünya güzel bir sevgiliye benzetilmiştir.

طره شاهد دنیی همه بند است و فریب عارفان بر سر این رشته نجویند نزع

Dünya güzelinin saçı hep tuzak ve hiledir, ârifler bu zincir için girişmezler kavgaya. (293/6)

رشته صبرم به مقراض غم تamlamasında sabır sağlam bir ipe, gam âşğın sabır ipini kesen makasa benzetilmiştir.

رشته صبرم به مقراض غمت ببریده شد همچنان در آتش مهر تو سوزانم چو شمع

Gam makasınla kesildi benim sabır ipim, senin aşkının ateşinde hâlâ yanıyorum mum gibi. (294/3)

گر کمیت اشك گلگونم نبودى گرم رو كى شدى روشن به گیتى راز پنهانم چو شمع

Gül renkli gözyaşı atım koşmasaydı can havliyle, dünyada hiç faş olur muydu gizli sırrım mum gibi? (294/4)

در شب هجران مرا پروانه وصى فرست ورنه از دردت جهانی را بسوزانم چو شمع

Hicran gecesinde bana vuslat kelebeği gönder, yoksa derdinden dünyayı yakacağım mum gibi. (294/6)

کوه صبرم نرم شد چون موم در دست غمت تا در آب و آتش عشقت گدازانم چو شمع

Suyuyla ateşinde mum gibi eridikçe aşkının senin, hüznünün elinde yumuşadı sabır dağım mum gibi. (294/8)

آتش مهر تو را حافظ عجب در سر گرفت آتش مهر تاملamasında sevgiliye olan aşk ateşe benzetilmiştir.

آتش مهر تو را حافظ عجب در سر گرفت آتش دل کی به آب دیده بنشانم چو شمع

Aşkınin ateşini Hâfız öyle aldı ki başına, yürekteki ateşi gözyaşımın nasıl yıkarım mum gibi. (294/11)

گر چه تب استخوان من کرد ز مهر گرم و رفت همچو تبم نم یروود آتش مهر از استخوان

Sıtma gibi gitmiyor kemiğimden aşk ateşi, sıtma sevgiyle kemiklerimi ısıtıp gitti oysa. (382/4)

تیر مراد tamlamasında murat oka benzetilmiştir.

ابروی دوست کی شود دست کش خیال من کس نزده ست از این کمان تیر مراد بر هدف

Yârin kaşı ram olur mu hiç benim hayalime? Kimsenin murat oku hedefe varmaz bu yaydan. (296/4)

آشیان فراق tamlamasında ayrılık yuvaya benzetilmiştir.

چگونه باز کنم بال در هوای وصال که ریخت مرغ دلم پر در آشیان فراق

Ayrılık yuvasında dökülmüşken tüyleri, gönül kuşum nasıl kanat çırpsın vuslat göğünde? (297/4)

بادبان فراق tamlamasında ise ayrılık fırtınaya benzetilmiştir.

کنون چه چاره که در بحر غم به گردابی فتاد زورق صبرم ز بادبان فراق

Şimdi ne çare, gam denizinde sabır kayığım ayrılık fırtınasından düştü bir girdap içine. (297/5)

بحر tamlamasında özlem dalgaya, موج شوق tamlamasında ömür gemiye, کشتی عمر tamlamasında ise ayrılık sonsuz bir denize benzetilmiştir.

بسی نماند که کشتی عمر غرقه شود ز موج شوق تو در بحر بی کران فراق

Uçsuz bucaksız ayrılık denizinde ömür gemim özleminin dalgasından batacak neredeyse. (297/6)

خوان فراق tamlamasında ayrılık sofraya benzetilmiştir.

ز سوز شوق دلم شد کباب دور از یار مدام خون جگر می خورم ز **خوان فراق**

*Yüreğim özlem ateşinden kebab oldu yârden uzak, **ayrılık sofrasından** yiyip içtiğim kandır daima. (297/10)*

تاملانمادا عشق چمبره, **ایرلیک ریسمان فراق** تاملانمادا ایرلیک ایشکلرین سابرینی باغلایان urgana yani ipe benzetilmiştir.

فلاک چو دید سرم را اسیر **چنبر عشق** ببست گردن صبرم به **ریسمان فراق**

*Felek başımı **aşk çemberinde** esir görünce, sabır boynumu bağladı **ayrılık urganıyla**. (297/11)*

تاملانمادا **کیمای سعادت** saadet iksire benzetilmiştir.

دریغ و درد که تا این زمان ندانستم که **کیمای سعادت** رفیق بود رفیق

*Ne yazık ki bu zamana kadar bilemedim, arkadaşmış arkadaş **mutluluğun iksiri**. (298/3)*

تاملانمادا **موی میان** sevgilinin beli çok ince olması sebebiyle kıla benzetilmiştir.

اگر چه **موی میان**ت به چون منی نرسد خوش است خاطر من از فکر این خیال دقیق

***Kıl gibi ince belin** benim gibilere düşmezse de, gönlüm hoştur düşünmekten bu ince hayâli. (298/6)*

نشان **موی میان**ش که دل در او بستم ز من میپرس که خود در میان نمی بینم

*Gönül bağladığım **kıl gibi ince belinin** izini bana sorma, çünkü kendimi arada görmüyorum. (358/8)*

تاملانمادا **تیغ هلاک** tamlamasında helak zarar vermesi sebebiyle kılıca benzetilmiştir.

برو به هر چه تو داری بخور دریغ مخور که بی دریغ زند روزگار **تیغ هلاک**

*Git, neyin varsa yiyip iç, esirgeme, zira **helak kılıcını** esirgemez, vurur zaman. (299/2)*

تاملانمادا **دیرمغاک** tamlamasında gök kurtuluşu olmayan bir çukura benzetilmiştir.

مهندس فلکی راه دیر شش جهتی چنان ببست که ره نیست زیر دیر مغاک

Göğün mühendisi altı yönlü manastırın yolunu öyle kapatmış ki çıkış yok bu gök çukurdan. (299/5)

سایه افکند حالیا شب هجر تا چه بازند شب روان خیال

Şimdi ayrılık gecesi gölge saldı, bakalım hayalin gece yolcuları ne oyun sergileyecek? (302/8)

روز وصال تاملamasında hicran acı vermesi sebebiyle geceye, **اقتاب صبح امید** تاملamasında âşıkların sevgiliye beslediği ümit güzel duygularla olması sebebiyle sabah güneşine benzetilmiştir.

حکایت شب هجران فرو گذاشته به به شکر آن که بر افکند پرده روز وصال

*Gösterdi yüzünü **vuslat gündüzü**, en iyisi buna şükredelim de, **hicran gecesinin hikâyesini bırakalım bir yana.*** (303/3)

برای ای آفتاب صبح امید که در دست شب هجران اسیرم

*Doğ ey ümit sabahının güneşi, **hicran gecesinin elinde esirim zira.*** (331/4)

بیا که پرده گلریز هفت خانه چشم کشیده ایم به تحریر کارگاه خیال

*Gel, güller döken yedi göz evin perdesini, süsledik **hayal atölyesinin nakışlarıyla.*** (303/4)

ز خون که رفت شب دوش از سراچه چشم شدیم در نظر ره روان خواب خجل

*Dün gece **göz evinden akan kan yüzünden, mahcup olduk uyku yolcularının gözüne.*** (305/4)

تاملاناسیندا جواهر مهر ایشیکلارین sevgiliye besledikleri aşk çok değerli olması sebebiyle cevhere, **زنگ حوادث** تاملاناسیندا ise hadiseler üzüntü vermesi sebebiyle pasa benzetilmiştir.

دل از جواهر مهرت چو صیقلی دارد بود ز زنگ حوادث هر آینه مصقول

Hadiselerin pasından her halükârda arınır, aşkının cevheriyle cilalanınca kalbim. (306/7)

تاملاناسیندا yokluk otağa benzetilmiştir.

از بازگشت شاه در این طرفه منزل است آهنگ خصم او به سرپرده عدم

Hasminın yokluk otağına yönelmesi, şahın dönüşündendir bu emsalsiz menzile. (312/3)

تاملاناسیندا emel buluta benzetilmiştir.

می جست از سحاب امل رحمتی ولی جز دیده اش معاینه بیرون نداد نم

Emel bulutundan rahmet umuyordu amma, açıkça yaşaran onun gözüydü sadece. (312/5)

تاملاناسیندا gam, âşıkların çektiği sıkıntıların büyüklüğü sebebiyle Nil'e benzetilmiştir.

در نیل غم فتاد سپهرش به طنز گفت ان قد ندمت و ما ینفع الندم

Gam Nil'ine düştü de gök ona alayla dedi, şimdi pişman oldun ama pişmanlık etmez fayda. (312/6)

تاملاناسیندا بحر گناه ایشیکلارین günahları çok olması sebebiyle denize benzetilmiştir.

هر چند غرق بحر گناهم ز صد جهت تا آشنای عشق شدم ز اهل رحتم

Yüz yönden günah denizine dalmış olsam da, aşka âşına olalı rahmet ehlindenim. (313/3)

تاملاناسیندا kısmet divana benzetilmiştir.

عیم مکن به رندی و بدنامی ای حکیم کاین بود سرنوشت ز دیوان قسمتم

Beni rintlik ve kötü adla ayıplama a bilge, kısmet divanından buymuş alınyazım.

(313/4)

هرگز م نقش تو از لوح دل و جان نرود هرگز از یاد من آن سرو خرامان نرود
 Gönül ve can tamlamasında gönül ve can, sevgilinin işaretinin görüldüğü levhaya benzetilmiştir. Bu tamlama لوح دل şeklinde de kullanılmıştır. الف قامت tamlamasında ise sevgilinin boyu uzun ve dimdik olması sebebiyle elif harfine benzetilmiştir.

هرگز م نقش تو از لوح دل و جان نرود هرگز از یاد من آن سرو خرامان نرود

İzin silinmez asla gönül ve can levhasından, o salınarak yürüyen servi aklımdan çıkmaz asla. (223/1)

نیست بر لوح دلم جز الف قامت دوست چه کنم حرف دگر یاد نداد استادم

Gönül levhamda sevgilinin elif boyundan başka harf yok, ne yapayım hocam bana başka bir harf öğretmedi. (317/5)

کوکب بخت مرا هیچ منجم نشناخت یا رب از مادر گیتی به چه طالع زادم
 Gönül ve can tamlamasında dünya tüm varlıkların onda doğması sebebiyle anaya benzetilmiştir.

کوکب بخت مرا هیچ منجم نشناخت یا رب از مادر گیتی به چه طالع زادم

Bahtımın yıldızını hiçbir müneccim bilemedi, Rabbim dünya anadan hangi talihle doğdum. (317/6)

دیشب به سیل اشک ره خواب می زدم نقشی به یاد خط تو بر آب می زدم
 âşığın döktüğü gözyaşı çok olması sebebiyle sele benzetilmiştir.

دیشب به سیل اشک ره خواب می زدم نقشی به یاد خط تو بر آب می زدم

Dün gece gözyaşı seliyle uykunun yolunu kesiyordum, yüzünün hatırasıyla suya resimler çiziyordum. (320/1)

هر مرغ فکر کز سر شاخ سخن بجست بازش ز طره تو به مضراب میزدم
 fikir kuşa, سخن tamlamasında söz dala benzetilmiştir.

هر مرغ فکر کز سر شاخ سخن بجست بازش ز طره تو به مضراب میزدم

Söz dalından kanatlanın her fikir kuşunu, perçeminle tuzak kurup yeniden avlıyordum. (320/3)

کارگاه دیده tamlamasında göz sevgilinin yüzünün hayalini çizdiği atölyeye benzetilmiştir.

نقش خیال روی تو تا وقت صبحدم بر کارگاه دیده بی خواب می زدم

Yüzünün hayalinin resmini sabaha kadar, uykusuz göz atölyemde çizip duruyordum. (320/6)

خیال نقش تو در کارگاه دیده کشیدم به صورت تو نگاری ندیدم و نشنیدم

Göz atölyemde yüzünün hayalini resmettim, sana benzer bir güzeli ne gördüm ne işittim. (322/1)

شاهراه دولت tamlamasında devlet anayola, تخت بخت tamlamasında baht tahta benzetilmiştir.

در شاهراه دولت سرمد به تخت بخت با جام می به کام دل دوستان شدم

Ebedî devletin anayolunda bahtın tahtına, dostların arzusunca geçtim şarap kadehiyle. (321/7)

روز عمر tamlamasında sevgilinin saçları siyah olması sebebiyle zülfe, شب زلف tamlamasında ömür güzel geçmesi sebebiyle gündüze benzetilmiştir.

امید در شب زلفت به روز عمر نیستم طمع به دور دهانت ز کام دل بیریدم

Ömrün gündüzünde zülfünün gecesine ümitlenmedim, ağzının devrine tamahı gönlümden çıkarıp attım. (322/3)

چراغ دیده tamlamasında göz nura benzetilmiştir.

به خاک پای تو سوگند و نور دیده حافظ که بی رخ تو فروغ از چراغ دیده ندیدم

Ayak tozunla Hâfız'ın gözünün nuruna yemin olsun, senin yüzün olmadan göz lambamdan ışık göremedim. (322/9)

لوح بصر tamlamasında göz levhaya benzetilmiştir.

گر دست دهد خاک کف پای نگارم بر لوح بصر خط غباری بنگارم

Ermek nasip olursa yârimin ayağının toprağına, gubarî yazılar yazarım gözümün levhasına. (325/1)

تamlamasında gözyaşı çok olması sebebiyle dalgaya benzetilmiştir.

بر بوی کنار تو شدم غرق و امید است از موج سرشکم که رساند به کنارم

Seni kucaklama ümidine gark oldum umarım, gözyaşı dalgaları çıkarır beni kenara. (325/2)

تamlamasında şiir güzel olması sebebiyle mezeye benzetilmiştir.

گر به کاشانه رندان قدمی خواهی زد نقل شعر شکرین و می بی غش دارم

Rintlerin sarayına bir adım atacak olursan, şekerli şiir mezem var ve tortusuz şarabım. (326/5)

تamlamasında sevgilinin çenesindeki gamze âşıkları aşktan öldürmesi sebebiyle oka, رسن زلف تamlamasında sevgilinin zülfü âşıkları kendine bağlaması sebebiyle kemende benzetilmiştir.

ناوک غمزہ بیار و رسن زلف که من جنگ ها با دل مجروح بلاکش دارم

Gamze okunla zülûf kemendini getir ki benim belalar çeken yaralı kalbimle vardır savaşım. (326/6)

تamlamasında ikbal, mutluluk getirmesi sebebiyle gül bahçesine benzetilmiştir.

چو در گلزار اقبالش خرامانم بحمدالله نه میل لاله و نسرين نه برگ نسترن دارم

Onun ikbal bahçesinde gezinirim elhamdülillah, ne laleye nesrine meylim var, ne yaban gülüne. (327/9)

تamlamasında vuslat çok kıymetli olması sebebiyle inciye benzetilmiştir.

حافظا شاید اگر در طلب گوهر وصل دیده دریا کنم از اشک و در او غوطه خورم

Ey Hâfız, vuslat incisini aramak için yaraşır, gözümü yaşla deniz edip dalsam ondan içeri. (328/6)

بر آستان مرادت گشاده ام در چشم که يك نظر فکنی خود فکندی از نظرم
 آستان مرادت گشاده ام در چشم, göz kapımı tamlamasında göz kapıya benzetilmiştir.

Gözünden düştüysem de bir kez bakarsın diye, göz kapımı açtım ben senin ümit eşiğine. (330/3)

چه شکر گویمت ای خیل غم عفاك الله که روز بی کسی آخر نمی روی ز سرم
 خیل غم tamlamasında gam çekilen sıkıntıların çok olması sebebiyle orduya benzetilmiştir.

Sana nasıl teşekkür edeyim gam ordusu Allah seni affetsin, hiç gitmiyorsun başımdan kimsesizlik günümde. (330/4)

حلقة توبه tamlamasında tövbe kapıya benzetilmiştir.

حلقة توبه گر امروز چو زهاد زخم خازن میکده فردا نکند در بازم
 Bugün zâhitler gibi tövbe kapısını çalsam, meyhane haznedarı yarın kapıyı açmaz bana. (335/2)

عارض شمعی tamlamasında sevgilinin yanağı parlak ve ışıltılı olması sebebiyle muma benzetilmiştir.

ور چو پروانه دهد دست فراغ بالی جز بدان عارض شمعی نبود پروازم

Nasip olursa pervane gibi uçmak, o mum yanaktan başkasına uçmam. (335/3)

تبیغ غم tamlamasında gam âşıklara acı vermesi sebebiyle kılıca benzetilmiştir.

ماجرای دل خون گشته نگویم با کس زان که جز تیغ غمت نیست کسی دمسازم

Kan ağlayan kalbimin macerasını kimseye söylemem, zira dert ortağım yok senin gam kılıcından başka. (335/8)

دام جهان tamlamasında dünya dama benzetilmiştir.

مژده وصل تو کو کز سر جان برخیزم طایر قدسم و از دام جهان برخیزم

*Vuslat müjden hani, canımdan vazgeçeyim, ben kutsi kuşum **dünya damından** kalkıp gideyim. (336/1)*

تاملamasında hidayet lütuf ve nimet vermesi sebebiyle buluta benzetilmiştir.

یا رب از ابر هدایت برسان بارانی بیشتر زان که چو گردی ز میان برخیزم

*Ben toz gibi ortadan kalkmadan önce, **hidayet bulutundan** bir yağmur eriştir Rabbim. (336/3)*

تاملamasında vuslat mutluluk vermesi sebebiyle saraya benzetilmiştir.

ز محرمان سراپرده وصال شوم ز بندگان خداوندگار خود باشم

Vuslat sarayının mahremlerinden olayım, kendi sultanımın kullarından olayım. (337/3)

تاملamasında göz âşığın sevgilinin yüzünü güzel hayal etmesi sebebiyle bahçeye, روزن چشم تاملamasında ise göz gönlün sevgiliye bakmak için geldiği bir pencereye benzetilmiştir.

خیال روی تو چون بگذرد به گلشن چشم دل از پی نظر آید به سوی روزن چشم

Yüzünün hayali uğrayınca göz bahçesine, gönül bakmak için gelir göz penceresine. (339/1)

تاملamasında gönül evi hazineye benzetilmiştir.

بیا که لعل و گهر در نثار مقدم تو ز گنج خانه دل می کشم به روزن چشم

Gel de ayağına saçmak için gönül evimin hazinesinden, lâl ve inci çekeyim gözümün penceresine. (339/3)

تاملamasında gözün parlaklığı ışığa benzetilmiştir.

به بوی مزده وصل تو تا سحر شب دوش به راه باد نهادم چراغ روشن چشم

Vuslat müjdeni umarak dün gece sabaha dek, parlak göz ışığını koydum rüzgârın yoluna. (339/6)

تاملانمادا گناه تاشماسی گۈچ بیر یۈکه بنزیتلمیشتیر.

هست امیدم که علیرغم عدو روز جزا فیض عفوش نهد بار گنه بر دوشم

Düşmana rağmen ümidim var hesap gününde, onun affının feyzi günah yükünü yüklemes omzuma. (340/5)

تاملانمادا بدن توza بنزیتلمیشتیر.

حجاب چهره جان می شود غبار تنم خوشا دمی که از آن چهره پرده برفکنم

Beden tozum perde oluyor can çehrem, ne mutlu o çehreden perdeyi atacağım güne. (342/1)

تاملانمادا گۈzellik sonsuz olması sebebiyle hazineye بنزیتلمیشتیر.

من که ره بردم به گنج حسن بیپایان دوست صد گدای همچو خود را بعد از این قارون کنم

Sevgilinin sonsuz güzellik hazinesine yol buldum ya ben, bundan sonra kendim gibi yüz yoksulu Karun ederim. (349/6)

تاملانمادا vuslat tuzağa بنزیتلمیشتیر.

تا کی اندر دام وصل آرم تدروی خوش خرام در کمینم و انتظار وقت فرصت می کنم

Hoş yürüyüşlü sülünü vuslat tuzağına düşürmek için, pusudayım fırsat anını kolluyorum. (352/2)

تاملانمادا ayrılık acı vermesi sebebiyle ateşe بنزیتلمیشتیر.

ز تاب آتش دوری شدم غرق عرق چون گل

بیار ای باد شبگیری نسیمی زان عرق چینم

Ayrılık ateşinin hararetinden tere battım gül gibi, gel ey sabah rüzgârı sevgiliden bir esinti lütfeyle. (354/4)

گرد ستم tamlamasında zulüm toza benzetilmiştir.

بر دلم گرد ستم هاست خدایا مپسند که مکرر شود آیینه مهرآینم

*Gönlümde **zulüm tozları** var Rabbim rıza gösterme, tozlanıp kararmasın güneş tabiatlı aynam. (355/9)*

جام وصل tamlamasında vuslat kadehe, عیش باغ tamlamasında neşe mutluluk getirmesi sebebiyle bahçeye benzetilmiştir.

گرم از دست برخیزد که با دلدار بنشینم ز جام وصل مینوشم ز باغ عیش گل چینم

*Sevgiliyle bir arada oturmak el verirse, **vuslat kadehinden** şarap içer, gül dererim neşe bahçesinden. (356/1)*

راه خیال tamlamasında hayal yola benzetilmiştir.

هر دم از روی تو نقشی زدم راه خیال با که گویم که در این پرده چه ها می بینم

*Her an senin yüzünden bir görüntü **hayalimin yolunu keser**, kime söyleyebilirim ki bu perdede neler görüyorum. (357/5)*

آفتاب قدح tamlamasında kadeh sıcaklık ve parlaklık vermesi sebebiyle güneşe benzetilmiştir.

ز آفتاب قدح ارتفاع عیش بگیر چرا که طالع وقت آن چنان نمی بینم

***Kadeh güneşinden** mutluluk hayat irtifası yakala; çünkü zamanın gidişini yolunda görmüyorum. (358/3)*

جویبار دیده tamlamasında göz gözyaşlarının çok olması sebebiyle ırmağa benzetilmiştir.

قد تو تا بشد از جویبار دیده من به جای سرو جز آب روان نمی بینم

*Boyun **gözlerimin ırmağından** gitti gideli, servi yerine akan sudan başka görmüyorum. (358/6)*

بضاعت سخن tamlamasında söz değerli olması sebebiyle mala benzetilmiştir.

من و سفینه حافظ که جز در این دریا بضاعت سخن درفشان نمی بینم

Yanımda Hâfız'ın sefinesi, çünkü bu denizde inci dolu söz malını ondan başkasında görmüyorum. (358/9)

صوفی صومعه عالم قدس tamlamasında kutsal âlem dergâha benzetilmiştir.

حالیایا دیر مغان است حوالتگاهم صوفی صومعه عالم قدسم لیکن

Kutsal âlem dergâhının sûfisiyim; lâkin şimdi muğlar tapınağıdır havale edildiğim. (361/6)

ابر لطف tamlamasında lütuf bereket yağdıran buluta benzetilmiştir.

چون آب روی لاله و گل فیض حسن توست ای ابر لطف بر من خاکی ببار هم

Laleyle gülün yüzüsu güzellığının feyzidir madem, ey lütuf bulutu, yağ ben toprak ehline de. (362/9)

گوی زمین tamlamasında yer topa, چوگان عدل tamlamasında adalet çevgene benzetilmiştir.

گوی زمین ربوده چوگان عدل اوست وین برکشیده گنبد نیلی حصار هم

Onun adaletinin çevgeniyle çevrilir yer topu, aynı şekilde lacivert duvarlı yüksek gök kubbe de. (362/13)

کمان ملامت tamlamasında kınama yaya benzetilmiştir.

بر ما بسی کمان ملامت کشیده اند تا کار خود ز ابروی جانان گشاده ایم

Nice kınama yayı çektiler bize karşı, cananın kaşı sayesinde açılalı işlerimiz. (364/2)

ملك عافیت tamlamasında afiyet mülke benzetilmiştir.

ما ملك عافیت نه به لشکر گرفته ایم ما تخت سلطنت نه به بازو نهاده ایم

Biz afiyet mülkünü orduyla almış değiliz, biz saltanat tahtını kol gücümüzle kurmadık. (365/5)

بستان سبزه خط tamlamasında sevgilinin yüzünde yeni bitmiş ayva tüyleri yeşillığe, بستان سبزه خط tamlamasında cennet güzel olması sebebiyle bahçeye benzetilmiştir.

سبزه خط تو دیدیم و ز بستان بهشت به طلبکاری این مهرگیاه آمده ایم

Yüzündeki yeşilliği gördük de cennet bahçesinden, o sevgi bahçesini arayıp bulmaya geldik. (366/3)

بحر کرم tamlamasında hilim limana, کشتی توفیق tamlamasında tevfik gemiye, بحر کرم tamlamasında ise cömertlik denize benzetilmiştir.

لنگر حلم تو ای کشتی توفیق کجاست؟ که در این بحر کرم غرق گناه آمده ایم

Ey tevfik gemisi senin hilim limanın neresi? Bu kerem denizine, günaha battık da geldik. (366/5)

گلبن حسن tamlamasında sevgilinin güzelliği fidana benzetilmiştir.

گلبن حسن نه خود شد دلفروز مادم همت بر او بگماشتیم

Kendiliğinden alımlı olmadı güzellik fidanın, ona özen gösterdi himmet nefesimiz. (369/5)

مهر لب tamlamasında sevgilinin dudağı kırmızı, küçük ve yuvarlak olması sebebiyle mühüre benzetilmiştir.

در دل ندمم ره پس از این مهر بتان را مهر لب او بر در این خانه نهادیم

Artık güzellerin sevgisini kalbime sokmam, dudak mühürünü vurduk bu evin kapısına. (371/4)

بام tamlamasında namus davula, علم عشق tamlamasında aşk sancağa, بام tamlamasında ise gök çatıya benzetilmiştir.

کوس ناموس تو بر کنگره عرش ز نیم علم عشق تو بر بام سماوات بریم

Arşın burcunda senin namus davulunu çalalım, aşkının sancağını göklerin çatısına götürelim. (373/5)

خار ملامت tamlamasında melamet dikene benzetilmiştir.

ور نهد در ره ما خار ملامت زاهد از گلستانش به زندان مکافات بریم

Zâhit melâmet dikenî koyarsa yolumuza, onu gül bahçesinden zindana götürelim.

(373/7)

در بیابان فنا tamlamasında heves çekilen zorluklar sebebiyle çöle benzetilmiştir.

در بیابان فنا گم شدن آخر تا کی ره بپرسیم مگر پی به مهمات بریم

Heves çölünde kayboluş daha ne kadar sürecek, yol soralım belki ulaşırsız önemli işlere. (373/11)

رخت جان tamlamasında can yüke benzetilmiştir.

عشرت کنیم ور نه به حسرت کشندمان روزی که رخت جان به جهانی دگر کشیم

Can yükünü öte dünyaya taşıdığımız gün, bizi hasretle götürürler, yoksa gel işret edelim. (375/5)

تتق غیب tamlamasında gayb âlemi perdeye benzetilmiştir.

سر خدا که در تتق غیب منزوی است مستانه اش نقاب ز رخسار برکشیم

Gayb perdesinde münzevi olan ilahi sırrın örtüsünü sarhoş halde çekip açalım. (375/6)

گوی سپهر tamlamasında gök yuvarlak olması sebebiyle topa benzetilmiştir.

کو جلوه ای ز ابروی او تا چو ماه نو گوی سپهر در خم چوگان زر کشیم

Yârin kaşu neredede, hilal gibi görünsün de, gök topunu altın çevgenin kıvrımına alalım. (375/7)

آتش حرمان و هوس tamlamasında mahrumiyet ve heves ateşe benzetilmiştir.

گل به جوش آمد و از می نزدیمش آبی لاجرم ز آتش حرمان و هوس می جوشیم

Gül coştı da coştı, şarapla ıslatamadık onu, mahrumiyet ve heves ateşiyle kaynarız çaresiz. (376/5)

غبار زرق tamlamasında riya toza benzetilmiştir.

بیار می که به فتوی حافظ از دل پاک غبار زرق به فیض قدح فروشویم

Getir şarabı da Hâfız'ın fetvasıyla temiz gönlümüzden, riya tozunu kadehin feyziyle yıkayalım. (379/9)

صبحگاه tamlamasında inleme, ağlama ve dua etme zamanı sabah mülke benzetilmiştir.

گر چه ما بندگان پادشاهیم پادشاهان ملک صبحگاهیم

Padişahın kulları olsak da biz, sabah mülkünün padişahlarıyız. (381/1)

بحر توحید tamlamasında tevhid yani Allah'ın birliğini tanıma derin ve engin bir bilgi olması sebebiyle denize benzetilmiştir.

هوشیار حضور و مست غرور بحر توحید و غرقه گنهیم

Huzurda ayıgız, gururdan sarhoşuz, tevhid deniziyiz, günaha gark olmuşuz. (381/3)

شاهد بخت tamlamasında baht güzele benzetilmiştir.

شاهد بخت چون کرشمه کند ماش آینه رخ چو مهیم

Baht güzeli cilveyle naz edince, biz onun ay gibi yüzüne aynayız. (381/4)

درج محبت tamlamasında muhabbet kıymetli eşyaların saklandığı kutuya benzetilmiştir.

درج محبت بر مهر خود نیست یا رب مبادا کام رقیبان

Muhabbet kutusunda her zamanki mühür yok, Rabbim, sakın rakipler ulaşmasın arzusuna. (383/4)

خون جود tamlamasında cömertlik sofraya benzetilmiştir.

ای منعم آخر بر خون جودت تا چند باشیم از بی نصیبان

Ey iyilik sahibi, daha ne zamana dek, nasipsizlerden olacağız cömertlik sofrasında. (383/5)

غنچه عروس tamlamasında gonca güzel olması sebebiyle geline benzetilmiştir.

عروس غنچه رسید از حرم به طالع سعد به عینه دل و دین می برد به وجه حسن

Gonca gelin haremden çıkageldi kutlu talihiyle, güzel yüzüyle gönlü ve dini alıp gidiyor aynen. (388/5)

گل سلطان tamlamasında gül sultana benzetilmiştir.

افسر سلطان گل پیدا شد از طرف چمن مقدمش یا رب مبارك باد بر سرو و سمن

Gül sultanının tacı göründü bahçe yönünde, kademi uğurlu olsun Rabbim, serviyle yasemine. (390/1)

خنک چوگانی چرخ tamlamasında felek çevgen oyunundaki ata benzetilmiştir.

خنک چوگانی چرخت رام شد در زیر زین شمسوارا چون به میدان آمدی گویی بزین

Feleğin çevgen atı senin üzengine ram oldu, ey şah süvari, bir top çel, madem geldin meydana. (390/6)

جوبیار ملك tamlamasında memleket یرماğa, درخت عدل tamlamasında ise adalet ağaca benzetilmiştir.

جوبیار ملك را آب روان شمشیر توست تو درخت عدل بنشان بیخ بدخواهان بکن

Memleket یرmağında akan su senin kılıcın, sen adalet ağacı dik, düşmanların kökünü sök de. (390/7)

باغ عالم tamlamasında âlem güzellik sebebiyle bahçeye benzetilmiştir.

مراد دل ز تماشای باغ عالم چیست به دست مردم چشم از رخ تو گل چیدن

Âlem bahçesini seyretmekten gönlün muradı nedir, gözbebeği eliyle senin yüzünden gül dermek. (393/4)

نقش خود پرستیدن tamlamasında kendine tapma belirtiyeye benzetilmiştir.

به می پرستی از آن نقش خود زدم بر آب که تا خراب کنم نقش خود پرستیدن

Şaraba tapıp varlığını silmemin sebebi, kendime tapmanın belirtisini yok etmek.

(393/5)

ماهی ننافت همچو تو از برج نیکویی سروی نخواست چون قندت از جویبار حسن

*Senin gibi bir ay doğmadı **güzellik burcundan**, boyun gibi bir servi görmedi güzelliğin ırmağı.* (394/3)

دایم به لطف دایه طبع از میان جان می پرورد به ناز تو را در کنار حسن

*Nazla besliyor seni güzelliğin kucığında, daima canla başla lütfedip **tabiat dadısı**.* (394/6)

خورشید می ز مشرق ساغر مشرق ساغر parlaklık sebebiyle güneşe, tamlamasında ise kadeh güneşin doğduğu yön olan doğuya benzetilmiştir.

خورشید می ز مشرق ساغر طلوع کرد گر برگ عیش می طلبی ترك خواب کن

Kadeh doğusundan doğdu şarap güneşi, hayat azığı istersen uykuyu terk et. (396/3)

به آهوان نظر شیر آفتاب بگیر به ابروان دوتا قوس مشتری بشکن

Bakış ceylanlarıyla güneş aslanı avla, iki kaşınla kır Müşteri'nin yayını. (399/5)

یا رب کی آن صبا بوزد کز نسیم آن گردد شمامه کرشم کارساز من

*Esintisinden gelen **kerem kokusu** halime, çare olacak sabâ ne zaman esecek Rabbim.* (400/6)

به آهوان نظر شیر آفتاب بگیر به ابروان دوتا قوس مشتری بشکن

یا رب کی آن صبا بوزد کز نسیم آن گردد شمامه کرشم کارساز من

یا رب کی آن صبا بوزد کز نسیم آن گردد شمامه کرشم کارساز من

به خرمن دو جهان سر فرو نمی آرند دماغ و کبر گدایان و خوشه چینان بین

İki dünya harmanına başlarını eğip bakmazlar, şu yoksulların, şu başakçuların gururuna bak. (403/3)

تاملamasında zaman tüm varlıkları dünyaya getiren anaya benzetilmiştir. مادر دهر

دل بدان رود گرامی چه کنم گر ندهم مادر دهر ندارد پسری بهتر از این

O aziz yavruya gönül vermeyip ne yapayım, bir oğla sahip değil zaman ana bundan iyi. (404/5)

تاملamasında şimşek meşaleye, آتش محبت تاملamasında ise muhabbet ateşe benzetilmiştir. چراغ صاعقه

چراغ صاعقه آن سحاب روشن باد که زد به خرمن ما آتش محبت او

O bulutun şimşeginin meşalesi parlak olsun, muhabbetinin ateşi düştü harmanımıza. (405/3)

تاملamasında sevgilinin kaşları eğiklik sebebiyle hilale benzetilmiştir. ماه ابروان

گفتا برون شدی به تماشای ماه نو از ماه ابروان منت شرم باد رو

Dedi, hilal görmeye dışarı çıktın ha, kaşlarımın hilalinden utan, durma. (406/1)

تاملamasında akıl یترا benzetilmiştir. عطر عقل

مفروش عطر عقل به هندوی زلف ما کان جا هزار نافه مشکین به نیم جو

Zülfünün Hindu'suna akıl ıtırı satma, orda misk kesesinin bini bir para. (406/3)

تاملamasında vefa ve sevgi tohuma benzetilmiştir. تخم وفا و مهر

تخم وفا و مهر در این کهنه کشته زار آن گه عیان شود که بود موسم درو

Bu eski tarlada vefa ve sevgi tohumu; ancak hasat mevsiminde çıkar ortaya. (406/4)

تاملamasında yeşil gök tarlaya, داس مه نو تاملamasında hilal orağa benzetilmiştir. مزرع سبز فلك

مزرع سبز فلک دیدم و داس مه نو یادم از کشته خویشت آمد و هنگام درو

Yeşil gök tarlası gördüm bir de hilal orağı, aklıma ekinim geldi, bir de hasat zamanı. (407/1)

عرصة حسن tamlamasında güzellik alana benzetilmiştir.

چشم بد دور ز خال تو که در عرصة حسن بیدقی راند که برد از مه و خورشید گرو

Beninden kem göz uzak olsun güzellik alanına, öyle bir piyade sürdü ki geçti ayla güneşi. (407/6)

خرمن مه tamlamasında ay harmana, خوشة پروین tamlamasında Pervin başağa benzetilmiştir.

آسمان گو مفروش این عظمت کاندر عشق خرمن مه به جوی خوشة پروین به دو جو

Gök, söyle bu azameti taslamasın; çünkü aşkta ay harmanı ancak bir para eder, Pervin başağı iki para. (407/7)

آتش زهد و ریا خرمن دین، آتش زهد و ریا tamlamalarında züht ve riya ateşe, din ise harmana benzetilmiştir.

آتش زهد و ریا خرمن دین خواهد سوخت حافظ این خرقة پشمینه بینداز و برو

Züht ve riya ateşi din harmanını yakacak, Hâfız, bu yün hırkayı at da yürü. (407/8)

حديقة بين tamlamasında görüş bahçeye benzetilmiştir.

این نقطه سیاه که آمد مدار نور عکسی است در حديقة بینش ز خال تو

Nurun merkezi olan bu siyah nokta, beninden bir yansımadır görüş bahçesinde. (408/9)

آفتاب فتح tamlamasında fetih güneşe benzetilmiştir.

آفتاب فتح را هر دم طلوعی میدهد از کلاه خسروی رخسار مه سیمای تو

Senin ay misali yüzün şahlık külahından, her dem bir doğuş bahşeder fetih güneşine. (410/2)

تاملاناسندا طائر اقبال tamlamasında ikbal kuşa, های چتر گردون سای tamlamasında göge deyen otak hüma kuşuna benzetilmiştir.

جلوه گاه طائر اقبال باشد هر کجا سایه اندازد های چتر گردون سای تو

Senin göge degen otağının hüması nereye gölge salsa, orasıdır ikbal kuşunun tecelli yeri. (410/3)

تاملاناسندا منقار بلاغت belagat, ağzından hayat suyu damlayan hoş dilli papağanın gagasına benzetilmiştir.

آب حیوانش ز منقار بلاغت می چکد طوطی خوش لهجه یعنی کاک شکرخای تو

Hoş dilli papağanın belagat gagasından, yani senin şekerli kaleminden damlar abıhayat. (410/5)

تاملاناسندا شراب عشق tamlamasında aşk sarhoş etmesi sebebiyle şaraba benzetilmiştir.

شور شراب عشق تو آن نفسم رود ز سر کاین سر پر هوس شود خاک در سرای تو

Senin aşkının şarabından gelen coşku başımdan ancak, bu heves dolu baş senin sarayında toprak olunca çıkar. (411/6)

تاملاناسندا چشم شاهنشین tamlamasında göz şahnişine benzetilmiştir.

شاهنشین چشم من تکیه گه خیال توست جای دعاست شاه من بی تو مباد جای تو

Gözümün şahnişini hayalinin mekânıdır, dua yeridir şahım, bensiz olmasın yerin. (411/7)

تاملاناسندا طغرای ابرو tamlamasında sevgilinin kaşı hilal gibi olması sebebiyle tuğraya, طاق tamlamasında gök eyvana benzetilmiştir.

هلالی شد تتم زین غم که با طغرای ابرویش که باشد مه که بنماید ز طاق آسمان ابرو

Bu dertten bedenim hilal oldu, kaşının tuğrası varken, ay kim oluyor da gök eyvanından gösteriyor kaşını. (412/3)

تاملاناسندا نقاب زلف tamlamasında sevgilinin zülfü yüzünü örtmesi sebebiyle nikaba benzetilmiştir.

تو کافر دل نمی بندی نقاب زلف و می ترسم که محرابم بگرداند خم آن دلستان ابرو

Sen kâfir kalpli, zülfü nikap bağlamıyorsun korkarım, kaşlarının gönül çelen kıvrımı mihrabımı döndürecek. (412/7)

غمزه tamlamasında sevgilinin gamzesi âşıkları avlaması sebebiyle oka benzetilmiştir.

اگر چه مرغ زیرک بود حافظ در هواداری به تیر غمزه صیدش کرد چشم آن کمان ابرو

Gerçi Hâfız sevdada akıllı bir kuştı; lâkin o keman kaşlının gözü gamze okuyla avladı onu. (412/8)

سلطان غم tamlamasında gam sultana benzetilmiştir.

سلطان غم هر آن چه تواند بگو بکن من برده ام به باده فروشان پناه از او

Gam sultanı varsın yapsın neye gücü yetiyorsa, ondan şarap satanlara sığındım ben. (413/5)

چراغ می tamlamasında şarap parlaklık sebebiyle fenere benzetilmiştir.

ساقی چراغ می به ره آفتاب دار گو بر فروز مشعله صبحگاه از او

Sâki, güneşin yoluna şarap feneri tut da, sabah meşalesini onunla yakısın. (413/6)

گلبن عیش tamlamasında neşe güle benzetilmiştir.

گلبن عیش میدمد ساقی گل عذار کو باد بهار می وزد باده خوشگوار کو

Neşe gülü yeşeriyor gül yanaklı sâki hani, bahar rüzgârı esiyor, hoş içimli şarap hani? (414/1)

نافه زلف tamlamasında yârin zülfü güzel kokması sebebiyle miske benzetilmiştir.

مجلس بزم عیش را غالیه مراد نیست ای دم صبح خوش نفس نافه زلف یار کو

Eğlence meclisinde murat kokusu yok, ey güzel nefesli seher yeli, yârin misk zülfü hani. (414/3)

کنج حکمت tamlamasında hikmet değerli olması sebebiyle haznedara benzetilmiştir.

حافظ اگر چه در سخن خازن گنج حکمت است از غم روزگار دون طبع سخن گزار کو

Hâfız şiirde hikmet haznedarı olsa da, alçak zamanın derdinden şiir söyleyecek hal hani? (414/7)

تاملانمادا گوش مرورید گوش benzetilmiştir.

شبى مى گفت چشم کس ندیده ست ز مرورید گوشم در جهان به

Bir gece diyordu, görmedi kimsenin gözü, dünyada kulağımın incisinden iyisini. (419/9)

تاملانمادا مهره مهره aşk mühre benzetilmiştir.

هر کس از مهره مهر تو به نقشی مشغول عاقبت با همه کج باخت های یعنی چه

Aşkının mühründen bir nakışla meşgul herkes, sonunda oynattın herkesi, bu ne demek? (420/6)

تاملانمادا عروس بخت baht geline benzetilmiştir.

عروس بخت در آن حجه با هزاران ناز شکسته کسمه و بر برگ گل گلاب زده

Baht gelini zıfa odasında binlerce nazla, gülsuyu serpiyordu gül yaprapına büküp saçlarını. (421/4)

تاملانمادا جوهر روح ruh değerli olması sebebiyle cevhere benzetilmiştir.

به هوای لب شیرین پسران چند کنی جوهر روح به یاقوت مذاب آلوده

Şirin oğlanların dudağının sevdasıyla niceye dek, ruh cevherini bulaştıracaksın erimiş yakuta. (423/4)

تاملانمادا خلعت شیب تاملانمادا شباب تاملانمادا yaşlılık libasa yani elbiseye, شباب تاملانمادا da gençlik libasa benzetilmiştir.

به طهارت گذران منزل پیری و مکن خلعت شیب چو تشریف شباب آلوده

İhtiyarlık menzilini temiz olarak yaşa, yaşlılık libasını gençlik libası gibi kirletme. (423/5)

تاملاناسندا **چاه طبيعت** tabiat yani maddi âlem kuyuya benzetilmiştir.

پاك و صافى شو و از چاه طبيعت به درآى كه صفايى ندهد آب تراب آلوده

*Temizlenip arınarak **tabiat kuyusundan** çık, çamurlu sudan berraklık çıkmaz ortaya.* (423/6)

تاملاناسندا گۈل دفتر گل benzetilmiştir.

گفتم ای جان جهان دفتر گل عیبی نیست كه شود فصل بهار از می ناب آلوده

*Dedim, ey dünyanın canı, ayıp olmaz **gül defteri**, bahar mevsiminde saf şaraba bulaşsa.* (423/7)

تاملاناسندا پیراهن صبوری sabır âşıkların gömleğine benzetilmiştir.

از دامن تو دست ندارند عاشقان پیراهن صبوری ایشان دریده ای

*Senin eteğinden el çekmez âşıklar, sen onların **sabır gömleğini** yırttın.* (424/2)

تاملاناسندا شارب پارلاکلیک sebebiyle ateşe benzetilmiştir.

از تاب آتش می بر گرد عارضش خوی چون قطره های شبنم بر برگ گل چکیده

Şarap ateşinin sıcaklığından yanağındaki terler, sanki gül yaprağına damlamış çiy taneleri. (425/2)

تاملاناسندا sevgilinin yüzü parlaklığı sebebiyle ışığa benzetilmiştir.

چراغ روی تو را شمع گشت پروانه مرا ز حال تو با حال خویش پروانه

Yüzünün ışığına mumlar oldu pervane, senin hâlimden dolayı bakmam kendi hâlime. (427/1)

تاملاناسندا sevgilinin zülfü güzel kokması sebebiyle sümbüle benzetilmiştir.

خرد كه قيد مجانين عشق می فرمود به بوی سنبل زلف تو گشت دیوانه

*Aşk mecnunlarını bağlayın diye emreden akıl, oldu senin **zülfinün sümbül** kokusuyla divane.* (427/2)

شهر هستی tamlamasında varlık şehre benzetilmiştir.

نهادم عقل را ره توشه از می ز شهر هستیش کردم روانه

*Ben akla yol azığı hazırladım şaraptan, onu **varlık şehrinde** çıkarıverdim yola.*

(428/2)

تیر ملامت tamlamasında melâmet oka benzetilmiştir.

ز ساقی کمان ابرو شنیدم که ای تیر ملامت را نشانه

*Yay kaşlı sâki bana şöyle diyordu duydum: ey dikilen **melâmet okunun hedefine.***

(428/4)

خواب عدم tamlamasında yokluk uykuya benzetilmiştir.

هشیار شو که مرغ چمن مست گشت هان بیدار شو که خواب عدم در پی است هی

*Aklını başına al, bahçede kuş sarhoş oldu, hey uyan, **yokluk uykusu** var geride.*

(429/3)

فراش باد tamlamasında rüzgâr süpürgeye benzetilmiştir.

حشمت مبین و سلطنت گل که بسپرد فراش باد هر ورقش را به زیر پی

*Gülün ihtişam ve saltanatına bakma dökülür, **rüzgâr süpürgesi** her yaprağını atar ayakaltına.* (429/8)

رهنان بهمن و دی tamlamasında Ocak ve Şubat ayları yol kesen haydutlara benzetilmiştir.

نخیره ای بنه از رنگ و بوی فصل بهار که می رسند ز پی رهنان بهمن و دی

*Baharın rengiyle kokusundan erzak hazırla, **Ocak Şubat haydutları** çıkagelirler yine.* (430/2)

ماه مطرب tamlamasında mütrip güzellik sebebiyle aya benzetilmiştir.

بزن در پرده چنگ ای ماه مطرب رگش بخراش تا بخروشم از وی

Ey ay yüzlü mütrip, çeng çal perdede, ben de coşayım okşa çengin tellerini.
(431/5)

بساط زهد tamlamasında züht kilime benzetilmiştir.

گل از خلوت به باغ آورد مسند بساط زهد همچون غنچه کن طی

Gül halvetten çıkıp bahçeyi mesken tuttu, gonca misali katla zühdün kilimini.
(431/6)

شمع رخسار tamlamasında sevgilinin yüzü etrafı aydınlatması sebebiyle muma benzetilmiştir.

هر کسی با شمع رخسارت به وجهی عشق باخت زان میان پروانه را در اضطراب انداختی

Herkes yüzünün mumuna bir şekilde aşk besledi, içlerinden sadece pervaneyi düşürdün ızdıraba. (433/4)

سایه دولت گنج عشق tamlamasında aşk değerli olması sebebiyle hazineye, سایه دولت tamlamasında ise devlet sığınılacak bir gölgeye benzetilmiştir.

گنج عشق خود نهادی در دل ویران ما سایه دولت بر این کنج خراب انداختی

Aşk hazineni viran gönlümüze kendin koydun, devlet gölgesini düşürdün bu harap köşeye. (433/5)

خیل خواب tamlamasında uyku orduya benzetilmiştir.

خواب بیداران بیستی وان گه از نقش خیال تهمتی بر شب روان خیل خواب انداختی

Uyanıkların uykusunu bağladın da hayal oyunuyla, suçu attın uyku ordusunun gece nöbetçisine. (433/7)

کارگاه هستی tamlamasında varlık işliğe yani atölyeye benzetilmiştir.

عاشق شو ار نه روزی کار جهان سر آید ناخوانده نقش مقصود از کارگاه هستی

Âşık ol, yoksa dünya bir gün sona erer, maksut yazısını okumadan varlık işliğinde.
(435/2)

ورق هستی tamlamasında varlık yaprağa benzetilmiştir.

به اختیارت اگر صد هزار تیر جفاست به قصد جان من خسته در کمان داری

Elinde yüz bin tane cefa oku olsa, ben yaralının canına kastetmek için atarsın.

(445/7)

تاملاناسیندا گوزللیک ülkeye benzetilmiştir.

دم از ممالک خوبی چو آفتاب زدن تو را رسد که غلامان ماه رو داری

Güneş gibi güzellik ülkelerinden dem vurmak, sana yakıştır ay yüzlü kölelerin var

zira. (446/7)

تاملاناسیندا هوزر دهغیرلی اولماسی sebebiyle اکچهye benzetilmiştir.

ای که در دل قلمع طلبی نقد حضور چشم سری عجب از بی خبران می داری

Alaca hırka içinde huzur akçesi istersin, ne tuhaf, habersizlerden beklersin sırra

ermeyi. (450/5)

تاملاناسیندا mevki ve büyüklük anayola benzetilmiştir.

در شاهراه جاه و بزرگی خطر بسی است آن به کز این گریوه سبک بار بگذری

Mevki ve büyüklük anayolunda tehlike çoktur, en iyisi hafif yükle geçmelisin bu

geçidi. (451/5)

تاملاناسیندا fakirlik ve kanaat yüzdeki toza benzetilmiştir.

حافظ غبار فقر و قناعت ز رخ مشوی کاین خاک بهتر از عمل کیمیاگری

Fakirlik ve kanaat tozunu yıkama yüzünden Hâfız, çünkü bu toprak siyaciılık

işleminden iyi. (451/9)

تاملاناسیندا ululuk külâha benzetilmiştir.

کلاه سروریت کج مباد بر سر حسن که زیب بخت و سزاوار ملک و تاج سری

Güzel başındaki ululuk külâhın devrilmesin, saltanata yaraşırsın, baş tacısın,

süslersin talihi. (452/8)

تاملاناسیندا güzellig sermayeye benzetilmiştir.

بیا و سلطنت از ما بخر به مایه حسن و از این معامله غافل مشو که حیف خوری

Güzellik sermayesiyle gel bizden saltanat al, bu alışverişten gafil olma, hayıflanırsın çünkü. (452/12)

benzetilmiştir. چراغ دل tamlamasında gönül temiz olması ve etrafı aydınlatması sebebiyle lambaya

ز کوی یار می آید نسیم باد نوروزی از این باد ار مدد خواهی چراغ دل برافروزی

Yârin diyarından geliyor nevrüz rüzgârı, bu rüzgârdan medet istersen, yakarsın gönül lambanı. (454/1)

benzetilmiştir. نقد عمر tamlamasında ömür değerli olması sebebiyle akçeye

نقد عمرت ببرد غصه دنیا به گزاف گر شب و روز در این قصه مشکل باشی

Bu zor tasa alıp gider boşuna ömür akçeni, sen dünya tatasında oldukça gece gündüz. (456/5)

benzetilmiştir. غزاله خورشید tamlamasında güneş ceylana

شود غزاله خورشید صید لاغر من گر آهوپی چو تو یک دم شکار من باشی

Bir an av olsa senin gibi bir ceylan, zayıf bir av olur güneş ceylanı bana. (457/7)

benzetilmiştir. گل رخسار tamlamasında sevgilinin yanağı kırmızı olması sebebiyle güle

زین خوش رقم که بر گل رخسار می کشی خط بر صحیفه گل و گلزار می کشی

Gül yanağına yazdığın bu güzel yazı sayesinde, gülün ve gül bahçesinin sayfasının üstünü çizersin. (459/1)

benzetilmiştir. اشک حرم نشین tamlamasında âşığın gizli evinin haremde oturan, gözyaşına

اشک حرم نشین نهانخانه مرا زان سوی هفت پرده به بازار می کشی

Gizli evimin haremde oturan gözyaşımı, yedi perde ötesinden pazara sürersin. (459/2)

صافیت جام خاطر tamlamasında gönül kadehe benzetilmiştir.

صافیت جام خاطر در دور آصف عهد قم فاسقتی رحیقا اصفی من الزلال

Çağın Âsaf'ının devrinde gönül kadehi berraktır, kalk da içir bana berrak sudan duru eski şarabı. (462/7)

زان می عشق کز او پخته شود هر خامی گر چه ماه رمضان است بیاور جامی

Bütün hamların piştiği aşk şarabından, Ramazan ayı olsa bile doldur getir kadehi. (467/1)

یار من چون بخرامد به تماشای چمن برسانش ز من ای پیک صبا پیغامی

Yârim salınarak gelince seyrana bahçeye, ona benden bir haber ilet ey seher yeli ey haberci. (467/6)

ز دلبرم که رساند نوازش قلمی کجاست پیک صبا گر همی کند کرمی

Dilberimden kim getirir bana bir kalem iltifatı, bir kerem ederse o eder, nerde saba elçisi. (471/1)

بگشای تیر مژگان و بریز خون حافظ که چنان کشنده‌ای را نکند کس انتقامی

Kirpiğinin okunu fırlat, dök Hâfız'ın kanını, böyle bir katilden kimse intikam almaz ki. (468/9)

سوختم در چاه صبر از بهر آن شمع چگل شاه ترکان فارغ است از حال ما کورستمی

O Çiğil mumu için yandım sabır kuyusunda, Türklerin şahı umursamaz halimizi, nerde Rüstem? (470/4)

غمی tamlamasında gam âşıkların içtiği zehre benzetilmiştir.

دوام عیش و تنعم نه شیوه عشق است اگر معاشر مایی بنوش نیش غمی

*Daimi neşeyle nimet aşkın usulü değildir, bizimle birlikteysen tat biraz da **gam zehrini**.* (471/8)

ابر رحمت tamlamasında rahmet buluta benzetilmiştir.

نمی کنم گله ای لیک ابر رحمت دوست به کشته زار جگر تشنگان نداد نمی

*Şikâyet etmiyorum, ama dostun **rahmet bulutu**, ciğeri susuzların tarlasını hiç ıslatmadı ki.* (471/9)

غنچه عیشی tamlamasında mutluluk goncaya benzetilmiştir.

از گل پارسیم غنچه عیشی نشکفت حبذا دجلة بغداد و می ریحانی

*Fars gülümden bir **mutluluk goncası** açılmadı, ne güzeldir Bağdat'taki Dicle'yle reyhan şarabı.* (472/8)

حلقه tamlamasında sevgilinin zülfü halka halka olması sebebiyle çembere, اقبال tamlamasında ikbâl halkaya benzetilmiştir.

خیال چنبر زلفش فریبت میدهد حافظ نگر تا حلقه اقبال ناممکن نجبانای

*Yârin zülfünün **çemberi** hayalde aldatır seni Hâfız, sakın tıkladma olmayacak ikbâlin halkasını.* (474/9)

سپر جان tamlamasında âşğın canı kalkana benzetilmiştir.

چشم تو خدنگ از سپر جان گذراند بیمار که دید هست بدین سخت کمائی

*Gözün okunu **canımın kalkanından** geçirir, kim görmüş böyle yayı sıkı hastayı?* (475/6)

صبح سعادت tamlamasında saadet sabaha benzetilmiştir.

نسیم صبح سعادت بدان نشان که تو دانی گذر به کوی فلان کن در آن زمان که تو دانی

Ey saadet sabahının meltemi, bildiğin tarzda, filancaının semtinden geç, bildiğin zamanda. (476/1)

کنج قناعت tamlamasında kanaat köşeye, گنج دنیا tamlamasında dünya hazineye benzetilmiştir.

هر آن که کنج قناعت به گنج دنیا داد فروخت یوسف مصری به کمترین ثمنی

Kanaat köşesini dünya hazinesine veren, Mısırlı Yusuf'u az bir pahaya satmış demektir. (477/3)

تندباد حوادث tamlamasında hadiseler fırtınaya benzetilmiştir.

ز تندباد حوادث نمی توان دیدن در این چمن که گلی بوده است یا سمنی؟

Hadiselerin fırtınasından görmek imkânsız, bu bahçede gül mü vardı, yasemin mi? (477/5)

بحر مایی و منی tamlamasında bizlik ve benlik denize benzetilmiştir.

در بحر مایی و منی افتاده‌ام بیار می تا خلاص بخشدم از مایی و منی

Bizlik ve benlik denizine düştüm, getir şarabı da kurtarsın beni bizlik ve benlikten. (479/2)

چوگان حکم tamlamasında hüküm çevgene, باز ظفر tamlamasında zafer doğana benzetilmiştir.

چوگان حکم در کف و گویی نمی زنی باز ظفر به دست و شکاری نمی کنی

Hüküm çevgeni avucunda, topa bir kez vurmuyorsun, zafer doğanı elinde, bir av avlamıyorsun. (482/2)

گل توفیق tamlamasında tevfik güle benzetilmiştir.

گوش بگشای که بلبل به فغان می گوید خواجه تقصیر مفر ما گل توفیق ببوی

Kulağımı açıp dinle bülbül figan edip diyor ki, efendi, kusur etme, tevfik gülünü kokla. (485/7)

ادیب عشق tamlamasında aşk edibe benzetilmiştir.

در مکتب حقایق پیش ادیب عشق هان ای پسر بکوش که روزی پدر شوی

Hakikatler mektebinde aşk edibi önünde, ey oğul çalış ki bir gün baba olasın.

(487/2)

benzetilmiştir. tamlamasında varlık bakıra, عشق کیمیای وجود مس وجود

دست از مس وجود چو مردان ره بشوی تا کیمیای عشق بیابی و زر شوی

Varlık bakırından yol erleri gibi vazgeç, vazgeç ki aşk iksirini bulup altın olasın.

(487/3)

benzetilmiştir. tamlamasında fakirlik saltanata سلطنت فقر

اگر سلطنت فقر ببخشند ای دل کمترین ملک تو از ماه بود تا ماهی

Sana fakirlik saltanatı bağışlarsa ey gönül, olur en küçük mülkün aydan balıklara değin. (488/7)

benzetilmiştir. tamlamasında izzet kimsiyای عزت

ای عنصر تو مخلوق از کیمیای عزت و ای دولت تو ایمن از وصمت تباهی

Unsurun izzet iksirinden yaratılmıştır, devletin zeval zaafına karşı güvenli. (489/8)

benzetilmiştir. tamlamasında harabat چشمه خرابات

ساقی بیار آبی از چشمه خرابات تا خرقة ها بشویم از عجب خانقاهی

Sâki, harabat çeşmesinden bir su getir, yıkayalım hırkamızdaki tekke kibrini.

(489/9)

benzetilmiştir. tamlamasında isyan şimşeğe برق عصیان

جایی که برق عصیان بر آدم صفی زد ما را چگونه زبید دعوی بیگناهی

İsyan şimşeğinin seçilmiş Âdem'e yansıdığı yerde, günahsızlık iddiası bize nasıl yakıştır ki. (489/13)

کمانچه ابرو tamlamasında sevgilinin kaşları eğik ve hilal gibi olması sebebiyle kemana benzetilmiştir.

امید هست که منشور عشقبازی من از آن کمانچه ابرو رسد به طغرای

Umulur ki benim âşıklık beratım, ulaşır o keman kaşlının tuğrasına. (491/2)

شمع نکورویی tamlamasında iki mısradâ da güzel yüzlülük muma benzetilmiştir.

چون شمع نکورویی در رهگذر باد است طرف هنری بر بند از شمع نکورویی

Güzel yüzlülük mumu rüzgâr güzergâhındadır, güzel yüzlülük mumundan bir nebze hüner edin. (495/6)

SONUÇ

İki bölümden oluşan bu çalışmada amaç Fars dili ve edebiyatında önemli bir yer oluşturan teşbih sanatlarını Hâfız-ı Şirazî'nin şiirlerinde değerlendirmektir.

Giriş kısmında X.-XIV. yüzyıllarda İran edebiyatı genel hatlarıyla ifade edildikten sonra ünlü söz üstadı Hâfız-ı Şirazî'nin hayatı ve edebi kişiliği tanıtılmıştır. Birinci bölümde teşbih sanatı ve türleri hakkında genel bilgi verilmiş, ikinci bölümde ise Hâfız'ın gazellerindeki teşbih türleri tespit edilip Türkçe çevirileri verilerek açıklamaları yapılmıştır.

Öncelikle incelenen gazeller içerisinde tespit edilen teşbih sanatlarının ne anlama geldiği kısaca ifade edilmiştir. Sonrasında ise bu teşbih sanatlarının Hâfız'ın gazellerinde hangi teşbih çeşidine ait olduğu belirtilerek, şairin verilen bilgilere en uygun beyitleri örnek gösterilmiştir. Çalışmada toplam dokuz yüz doksan iki beyitte teşbih çeşitleri ele alınmıştır.

Özenle hazırlamaya gayret ettiğimiz bu çalışmada muhakkak ki hatalar ve eksiklikler olacaktır. Yine de çalışmamızın, alanında küçük de olsa bir katkıda bulunacağını umuyoruz.

KAYNAKÇA

- Değirmençay, Veyis, *Fünûn-i Belâgât ve Sinâât-ı Edebî*, Erzurum 2014.
 -----, “Teşbih”, *DİA*, İstanbul 2011, XV, 556-557.
- Devletşâh-i Semerkandî, *Tezkiretu 'ş-şu 'arâ*, Tahran 1366 hş.
- Durmuş, İsmail, “Teşbih”, *DİA*, İstanbul 2011, XV, 553-556.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Hafız Divânı*, Milli Eğitim, İstanbul 1985.
- Hâfız, *Hâfız Divânı* (Çev. Hicabi Kırlangıç), İstanbul 2013.
- Hâfız-ı Şirazî, *Hafız Divânı* (Çev. Mehmet Kanar), İstanbul 2011, I-II.
- Hâlıkî, Muhammed Rızâ Berzger, *Şâh-ı Nebât-ı Hâfız*, Tahran 1382 hş.
- Herevî, Huseyin Alî, *Şerh-i Gazelhâ-yi Hâfız*, Tahran 1372 hş., I-III.
- Hurremşâhî, Bahâuddîn, *Hâfıznâme*, Tahran 1361 hş., I-II.
- Kays-i Râzî, Şemsuddîn Muhammed, *el-Mu'cem fî Me'âyîr-i Eş'ârî'l-'Acem*, Tahran 1388 hş.
- Külekçi, Numan, *Edebî Sanatlar*, Ankara 1999.
- Safâ, Zebîhullâh, *İran Edebiyatı Tarihi (Târih-i Edebiyât der îrân I-II. Cilt Özeti)*, (Çev. Hasan Almaz), Ankara 2005, I-II.
- Sâdık-i Şerî'at, Muhammed, *Şerh-i Mecnû'a-i Gul*, Tahran 1389 hş.
- Sîmâdâd, *Ferheng-i Istilâhât-ı Edebî*, Tahran 1378 hş.
- Şemîsâ, Sîrûs, *Beyân ve Me'ânî*, Tahran 1375 hş.
- Şirazî, Hâfız, *Divân-i Hâfız*, (Nşr. Şirazî, Seyyid Ebu'l Kâsım İncû), Tahran 1361 hş.
- Tarlan, Ali Nihat, *İran Edebiyatı*, İstanbul 1944.
- Yazıcı, Tahsin, “Hâfız-ı Şîrâzî”, *DİA*, İstanbul 1997, XV, 103-106.
- Y. Sarıkaya, Meliha, “Teşbih”, *DİA*, İstanbul 2011, XV, 557-558.
- Yıldırım, Nimet, *Fars Edebiyatında Kaynaklar*, Erzurum 2000.

DİZİN

A

A. J. Arberry, 10
 Abdurrahîm-i Halhâlî, 9
 Abdûlbaki Gölpinarlı, 4, 7, 8, 9
 Alî Ekber-i Hânsâr-î, 9
 Allah, 7, 21, 42, 51, 56, 67, 68, 76, 85,
 96, 129, 131, 132, 159, 166
 Anadolu, 2
 Avrupa, 8
 Azududdin el-Îcî, 4

B

Bahâeddin, VI, 3
 Bahâuddîn-i Hurremşâhî, 7, 9
 Beytülharam, 146

C

Ceyhun ırmağı, 30, 35

Ç

Çin, 133

D

Dakîkî, 1
 Devletşâh-i Semerkandî, 4, 186

E

Ebü İshâk İncü, 5
 Edîb-i Berûmend, 9
 el-Keşşâf, 3
 el-Mevâkîf, 4
 el-Misbâh, 4
 Emîr Husrev-i Dihlevî, 2
 Emir Mübârizüddin, 5, 6, 7
 Enverî, 15
 Evhadî-yi Merâgeî, 2
 Ezrekî, 14, 15, 17

F

Firdevsî, 1, 14

G

Gertrude L. Bell, 10
 Goethe, 8
 Gülistân, 9

H

H. Wilberforce Clarke, 10
 Hâce Celâleddin Turan Şah, 6
 Hâce Ebü'l-Vefâ el-Bâgdâdî, 8
 Hacı Kıvâmuddin Hasan Tamgâcî, 57
 Hacû-yi Kirmânî, 5
 Hâcû-yi Kirmânî, 2
 Hâfız, III, VI, VII, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9,
 10, 14, 16, 18, 19, 20, 27, 30, 31, 32,
 36, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47,
 48, 50, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 62,
 63, 64, 65, 67, 68, 69, 73, 74, 75, 76,
 77, 78, 79, 81, 83, 84, 85, 86, 87, 88,
 90, 91, 92, 93, 96, 97, 98, 100, 104,
 107, 109, 110, 111, 115, 116, 117,
 121, 122, 123, 124, 125, 126, 130,
 131, 132, 133, 136, 138, 139, 140,
 142, 143, 145, 146, 147, 149, 150,
 152, 157, 159, 163, 166, 170, 172,
 173, 177, 178, 180, 181, 185, 186

Halîl Hatîb-i Rehber, 9
 Hammer, 8, 9
 Hayyâm, 5
 Hemedan, 3
 Hermann Brockhaus, 9
 Hicabi Kırılgaç, VII, 9, 186
 Hindistan, 8
 Horasan, 7
 Hz. Ali, 4
 Hz. Halil, 56
 Hz. İsa, 88
 Hz. Peygamber, 55
 Hz. Süleyman, 87, 96, 109

I

Irak, 7

İ

İbn Vehb el-Kâtib, 11
 İbnü'l-Mu'tez, 11
 İlâhî-yi Komşei, 9
 İmâd-ı Fakîh, 2, 6

İran, III, VI, VII, 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9,
45, 185, 186

I

İrec-i Efşâr, 9

İ

İsfahan, 3

İsmail Durmuş, 11

İstanbul, VII, 3, 4, 9, 11, 20, 186

J

J. B. Kosut a Jaroslov, 10

J. Payne, 10

K

Kâbe, 97, 99

Kavâ'idü'ş-şi'r, 11

Kazerun, 3

Kemâleddin, 3

Kemâleddîn-i İsfahanî, 5

Kemâl-i Hucendî, 8

Kêpes Gêza, 10

Kıvâmüddin Ebü'l-Bekâ b. Mahmûd-i

İsfahanî-yi Şirazî, 4

Kudâme b. Ca'fer, 11

Kûhî-yi Kirmânî, 9

Kuhpaye, 3

Kur'ân-ı Kerîm, III, VI, 4

M

M. Zand-S. Lipkin, 10

Mansur b. Hüseyin, 45

Mefâtîhu'l-envâr, 4

Mehdî-yi Nasîr, 9

Mehmet Kanar, 9, 186

Mes'ûd-i Sa'd-i Selmân, 13, 19, 21

Mes'ûd-i Mervezî, 1

Mesnevî, 9

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, 5

Mısır, 21

Miftâhu'l-'ulûm, 3

Mirza Can, 10

Muhammed Alî-yi Furûğî, 9

Muhammed Hân-i Kazvînî-Kâsım-i

Ğanî, 9

Muhammed Muammaî, 10

Muhammed Rızâ Berzger-i Hâlıkî, VII,
3, 9

Muhammed Rızâ Celâlî-yi Nâînî-Nezîr
Ahmed, 9

Mûsâ Cârullah Bilgin, 10

Mutarrizî, 3

N

Nakdü'n-nesr, 11

Nakdü'ş-şi'r, 11

Nefehâtü'l-üns, 4

Nimetullah-ı Velî, 8

Nusretüddin Şah Yahya, 73

O

Ortadoğu, 8

P

P. Ch. Devillers, 10

Pejmân-i Bahtiyârî, 9

Pervîz Nâtil-i Hânlerî, 9

S

S. Shervinskiy, 10

Sa'dî-yi Şirazî, 5

Sekkâkî, 3

Selîm-i Nisârî, 9

Selmân-ı Sâvecî, 5

Senâ, 16, 18, 19

Seyyid Alî-yi Muhammed, 9

Seyyid Ebu'l-Kâsım İncû-yi Şîrâzî, 4, 9

Seyyid Şerîf-i Cürcânî, 8

Stuttgard, 8

Sûdî, 9

Ş

Şah Şücâ', 6, 7, 40

Şâh-ı Nebât-ı Hâfız, VII, 3, 9

Şâh-ı Nebât, 9

Şâhnâme, 1

Şam, 80

Şemseddin Abdullah-ı Şirazî, 7

Şeyh Hüseyin, 5

Şeyhülislam Ahmed-i Nâmıkî-yi Câmî,
91

Şiraz, III, VI, 3, 4, 5, 6, 7, 10, 73, 90

T

Tahran, VII, 3, 4, 5, 7, 9, 15, 17, 18, 186

Tuyseran, 3

Türkiye, 8, 9

U

Unsurî, 1, 17
Urnevî, 4

V

Veyis Değirmençay, VII, 12
Vincenz von Rozensweig-Schwannav, 9

W

West-Oestlicher Divân, 8

Y

Yezd, 6

Z

Zemahşerî, 3

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Gamze ERDEM
Doğum Yeri ve Tarihi	Ankara-30.01.1987
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce, Farsça
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	erdemmgamzee_87@hotmail.com
Tarih	2014